

Мо дар сиёсати иҷтимоии давлату Ҳукумат рушди бонизоми соҳаи маориф, мақому манзалати омӯзгор ва фароҳам овардани шароити мусоиду бехтарро барои наврасону ҷавонон яке аз самтҳои афзалиятнок дониста, барои рушди ин соҳаи муҳимми низоми иҷтимоӣ ҳамаи чораҳои заруриро роҳандозӣ карда истодаем.

Эмомалӣ РАҲМОН

МАҶАЛЛАИ ИЛМӢ, МАЪРИФАТӢ ВА ТАЪЛИМИЮ МЕТОДИИ ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

ҲАЙАТИ МУШОВАРА:

Раҳим САИДЗОДА - вазири маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон

Абдулло РАҲМОНЗОДА - ёрдамчии Президенти ҶТ оид ба масъалаҳои рушди иҷтимоӣ ва робита бо ҷомеа

Муҳаммадтоир САИДЗОДА - директори Агентии назорат дар соҳаи маориф ва илми назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Лутфия АБДУЛХОЛИҚЗОДА - муовини вазири маориф ва илм

Фарҳод РАҲИМӢ - раиси Кумита оид ба таҳсилоти ибтидоӣ ва миёнаи касбии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон

Қобилҷон ХУШВАХТЗОДА - президенти АМИТ

Зулҳия НОЗАКЗОДА - раиси Иттифоқи касабаи маориф ва илм

Баҳром ИСМОИЛЗОДА - сардори Сарраёсати маорифи шаҳри Душанбе

Мадина НАБИЗОДА - сардори раёсати маорифи вилояти Суғд

Зиёдулло АБДУЛЗОДА - сардори раёсати маорифи вилояти Хатлон

Аминҷон МИРЗОҚАНДОВ - сардори раёсати маорифи ВМКБ

Шавкат КАРИМЗОДА - директори Маркази ҷумҳуриявӣ таълимию методии назди ВМИ ҶТ

Аҳлиддин ИБОДУЛЛОЗОДА - ректори Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни

САРМУҲАРРИР

НАБИЗОДА САИДА ФАЗЛ

ҶОНИШИНИ САРМУҲАРРИР

Дилором ЗАБИРОВА

ҲАЙАТИ ТАҲРИРИЯ:

Муҳаммад ЛУТФУЛЛОЗОДА - узви пайвастаи АТТ, доктори илмҳои педагогӣ

Шамсуллоҳ ИСЛОМОВ - номзади илмҳои педагогӣ

Абдурауф МУРОДӢ - муҳаррири бахши филологӣ

Шодӣ РАҶАБЗОД - муҳаррири бахши мактабшиносӣ

Номвар ҚУРБОН - номзади илми техникӣ, муҳаррири бахши фанҳои табиӣ-риёзӣ

Санҷар АМРИЕВ - муҳаррир

МУҲАРРИРОНИ ТЕХНИКӢ:

Шаҳнозаи МИРЗО

Нурулло ҒАҒУРИЁН

Маорифи Тоҷикистон

Нишони: 734024, ш.Душанбе, Айнӣ-126

Телефон: +992-37-225-82-23

E-mail: majallai-maorif@maorif.tj

Индекс: 77500

Маҷаллаи аз 22. 11. 2021 таҳти №221/
МҶ-97 дар Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии
Тоҷикистон аз нав номнавис шудааст.

Маҷалла аз соли 1991 нашр мешавад.

Дар ҶДММ «Мега-принт» ба таъб расид.
Андозаи 60x84 1/8. Адади нашр 6860
нусах.

СУРАТҲИСОБИ МАҶАЛЛА
ДХ БДА «АМОНАТБОНК»

С/Ҳ: 20202972900816101000
Ҳ/К: 20402972316264
БИК: 350101626
РМА: 010009508

№1

№1 (237), 2025

М У Н Д А Р И Ч А

РОҲНАМО

Талош баҳри пешрафти кишвар.....3

ЧАШН

Р. МУРОДАЛӢ. Сада паёмовар аз Наврӯз аст.....16

ИНТИХОБОТ - 2025

М. ХИДИРЗОДА. Низоми интихобот ва махсусияти он дар Тоҷикистон.....19

ФАӢОЛИЯТ

Б. ИСМОИЛЗОДА. Душанбе: Соҳаи маориф рушд меёбад.....23

МИНБАРИ МУТАХАССИС

Б. НЕЪМАТОВА. Як дарс барои омӯзгори забони тоҷикӣ.....28

ТАҲСИЛОТИ ИБТИДОӢ

О. ХОЛОВА. Роҳҳои татбиқи луғатомӯзӣ.....32

БИСТСОЛАИ Омӯзиш

Н. ҚУРБОН. Марҳилаҳои таърихӣ ва рушди физика.....35

ТЕХНОЛОГИЯ ВА ЗАМОН

Н. АКБАРОВ. Технологияи рақамӣ дар таълим.....39

ПЕШРАФТ

М. ҚАҶУМОВ. Зеҳни сунъӣ ва имконоти фаровони он.....42

ТАҶРИБА

М. САТТОРОВА. Рисолати бузурги пизишкони оянда.....45

ЗАМОН ВА ЗАБОН

Ш. РАҲМОН. Устод Шакурӣ ва татбиқи қонуни забони миллий.....49

ЭҶОД

Ш. РАҶАБЗОД. «Нодонхӯча нашав!».....54

ТАЛАФОТ

С. НАБИЗОДА. Боз як устод моро тарк гуфт.....56

САНАД

ҚОНУНИ ҶТ «Дар бораи тижоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникаӣ».....59

ТАЛОШ БАҲРИ ПЕШРАФТИ КИШВАР

Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ

28.12.2024, шаҳри Душанбе

Муҳтарам аъзои Маҷлиси миллӣ ва вакилони Маҷлиси намояндагон!

Ҷамъатанони азиз!

Паёми имсолаи Роҳбари давлат дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии кишвар дар бинои нави мақоми олии қонунгузори мамлакат — Маҷлиси Олӣ баргузор мегардад. Ба ин муносибат ҳамаи шумо — вакилони муҳтарамро табрик мегӯям.

Соли қорӣ мардуми шарафманди Тоҷикистон 30-юмин солгарди қабули нахустин Конститутсияи давлати соҳибистиқлоли худро бо ифтихору шукргузорӣ аз соҳибватанӣ соҳибдавлатӣ таҷлил намуданд.

Конститутсия ҳамчун санади тақдирсози давлати тоҷикон заминаи ҳуқуқии давлатдорӣ мустақил, соҳибхитӣ милли ва рушди ҳамаи соҳаҳои ҳаёти ҷомеаи кишварро фароҳам овардааст. Ҳоло кишвари мо дар марҳалаи нави тараққиёти худ қарор дошта, бо амалӣ намудани стратегияву барномаҳои иқтисодиву иҷтимоӣ ба дастовардҳои назаррас ноил гардида истодааст. Дар баробари ин, нооромиву низоъҳо дар минтақаҳои гуногуни олам, шиддат гирифтани муҳолифатҳои сиёсӣ ва таҳримҳои миёни кишварҳои абарқудрат, мусаллаҳшавии бошитоб, «ҷанги сард», тағйирёбии иқлим, инчунин, қанда шудани занҷираҳои таҳвили молу маҳсулот ва дигар омилҳои берунӣ моро водор месозанд, ки барои пешгирӣ кардани таъсири манфии онҳо ба иқтисодиёти кишвар тадбирҳои саривақтӣ андешем. Дар ин ҷода моро зарур аст, ки дар заминаи амалисозии ҳадафҳои миллиамон, пеш аз ҳама, амнияти милли ва рушди устувори иқтисодиро таъмин намоем ва сатҳу сифати зиндагии мардумро боз ҳам баланд бардорем. Зеро мардуми мо мисли халқҳои дигар мамлакатҳои мутамаддин ҳуқуқи маънавии зиндагии шоистаро доранд. Ин аст ҳадафи олии сиёсати давлат ва Ҳукумати Тоҷикистон.

Ҳукумати мамлакат бо истифода аз ҳамаи захираву имкониятҳои мавҷуда ҷиҳати мунтазам беҳтар гардонидани шароити зиндагии мардум нақшаҳои бузурги созандагиро роҳандозӣ карда истодааст. Соли 2024-ум ҳаҷми маҷмуи маҳсулоти дохилии кишвар ба беш аз 150 миллиард сомонӣ ва суръати рушди воқеии он ба 8,4 фоиз расонида шуд. Қобили зикр аст, ки дар панҷ соли охир суръати рушди иқтисоди милли ба ҳисоби миёна 7,7 фоизро ташкил дод. Ҷиҳати рушди иқтисодиву иҷтимоии кишвар ва амалисозии лоиҳаҳои афзалиятноки сармоягузори давлатӣ, инчунин, татбиқи нақшаву барномаҳои милли, соҳавӣ ва маҳаллӣ дар панҷ соли охир аз ҳисоби буҷети давлат ва сармояи дохиливу хориҷӣ зиёда аз 197 миллиард сомонӣ равона карда шуд. Барои иҷрои нақшаи қорҳои ободониву бунёдкорӣ ба истиқболи ҷашни 35-солагии истиқлоли давлатӣ аз ҳисоби соҳибкорону шахсони саховатпеша ва сокинони бонангу номуси кишвар дар се соли охир беш аз 20 миллиард сомонӣ хароҷот карда шуд. Қорҳои, ки дар ин самт анҷом дода шуданд, ба таъмин гардидани нишондиҳандаҳои пешбинигардидаи рушди иҷтимоиву иқтисодӣ ва пешрафту ободии шаҳру деҳоти мамлакат мусоидат намуданд.

Дар доираи нақшаи зикргардида дар се соли охир дар мамлакат беш аз 1500 иншооти соҳаи маориф, яъне, муассисаҳои томақтабӣ ва таҳсилоти миёнаи умумӣ, 660 иншооти соҳаи тандурустӣ, 480 иншооти варзиш, 175 иншооти фарҳангу фароғат ва ҳазорҳо иншооти дигари истеҳсоливу иҷтимоӣ бунёд ва ба истифода дода шуданд. Дар ҳамаи ин корҳои хайри ободонӣ саҳми соҳибкорон ва сокинони мамлакат бисёр бузург мебошад. Бо истифода аз фурсат, ба ҳамаи соҳибкорон, шахсони саховатпеша ва кулли мардуми Тоҷикистон барои дастгирии ташаббусҳои Ҳукумат ва саҳмгузорӣ дар ободиву пешрафти мамлакат сипосу миннатдории самимӣ баён мекунам. Дар натиҷаи амалисозии тадбирҳои мушаххас даромади пулии аҳоли аз 48 миллиард сомони соли 2019-ум ба 147 миллиард сомонӣ дар соли 2024-ум расид. Яъне, нишондиҳандаи мазкур 3 баробар зиёд гардида, музди миёнаи меҳнат беш аз 1,8 баробар ва андозаи миёнаи нафақа 1,5 баробар афзоиш ёфт. Танҳо дар асоси пешниҳоди паёми соли гузашта аз аввали соли 2024-ум маоши хизматчиёни ҳарбӣ, ҳайати шахсии қаторӣ ва роҳбарикунандаи мақомоти қорҳои дохилӣ, прокуратура ва дигар мақомоти ҳифзи ҳуқуқ 40 фоиз баланд бардошта шуд. Аз моҳи июл маоши хизматчиёни давлатӣ, кормандони ташкилоту муассисаҳои буҷетӣ, стипендияҳо 40 фоиз ва андозаи нафақа 30 фоиз зиёд карда шуд. Тавассути амалисозии тадбирҳои зарурӣ дар сатҳи муътадил нигоҳ доштани таваррум таъмин гардида, соли 2024-ум 3,6 фоизро ташкил дод. Хотирнишон менамоям, ки дар панҷ соли охир маоши вазифавии кормандони соҳаҳои буҷетӣ қор маротиба (солҳои 2020, 2022, 2023, 2024) ва дар маҷмӯъ, ба андозаи 100 фоиз зиёд карда шуд. Дар ин муддат, яъне дар панҷ соли охир сатҳи таваррум ё баландшавии нархҳои истеъмоли ҳамагӣ 29 фоизро ташкил кард. Яъне, дар ин давра маош, нафақа ва стипендияҳо нисбат ба сатҳи таваррум бамаротиб зиёд гардиданд, ки бевосита ба қоҳиш ёфтани сатҳи камбизоатӣ ва беҳтар гардидани шароити зиндагии мардуми кишвар мусоидат намуданд.

Бо вучуди пешравиҳои зикргардида, Ҳукумати мамлакат, вазорату идораҳо ва мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ вазифадор карда мешаванд, ки иҷрои саривақтиву босифати барномаву нақшаҳои қабулгардида ва дар ин замина рушди иқтисоди кишварро дар соли 2025-ум дар сатҳи на кам аз 8 фоиз таъмин намојанд. Илова бар ин, дар соли 2025-ум доир ба масъалаҳои пешгирӣ кардани таъсири хавфҳои эҳтимоли ба иқтисоди миллӣ, ташаккули «иқтисоди сабз», рақамикунонии хизматрасониҳои давлатӣ ва истифодаи васеи ҳисоббаробаркунонии ғайринақдӣ тадбирҳои мушаххас андешида шаванд. Ҳамчунин, идоракунии самараноки иқтидорҳои мавҷуда, ташкили қорхонаҳои истеҳсоли ва таъсис додани қойҳои қории нав, баланд бардоштани рақобатнокии маҳсулоти ватанӣ ва тақвияти иқтидори содиротии мамлакат таъмин карда шавад. Вазорати рушди иқтисод ва савдо дар ҳамқорӣ бо дигар вазорату идораҳо ва мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, бо дарназардошти амалисозии ҳадафҳои пешбинигардида, то охири соли 2025-ум лоиҳаи «Барномаи миёнамуҳлати рушд қорои солҳои 2026 – 2030»-ро таҳия ва ба Ҳукумати мамлакат пешниҳод намојанд. Дар ҳуҷҷати зикршуда ба масъалаҳои рушди сармоияи инсонӣ, тақвияти иқтидорҳои истеҳсоли ва истифодаи технологияҳои муосир, ташкили истеҳсоли қору маҳсулоти рақобатнок бо арзиши баланди иловашуда, пайванди илм бо истеҳсолот ва ташаккул додани иқтисоди ба дониш ва ихтироъқориву навоқарӣ асосёфта таваҷҷуҳи аввалиндараҷа зоҳир карда шавад.

Вақилони муҳтарам!

Ташаккул додани маърифати қоруиявии шаҳрвандон ва баланд бардоштани фарҳанги андозсупорӣ ҳамқун яке аз омилҳои асосии таъбиқи самараноки сиёсати андозу буҷет, аз қумла дар масъалаи гузариш ба низоми пардохтҳои ғайринақдӣ қорои ноил гардидан ба устувории қоруиявии давлат ва рушди иқтисодӣ нақши муҳим дорад. Дар робита ба ин, ба Ҳукумати мамлакат ва вазорату идораҳои дахлдор супориш дода мешавад, ки доир ба баланд бардоштани сатҳи маърифати қоруиявӣ ва фарҳанги андозсупорӣ шаҳрвандон қораҳои судмандро амалӣ созанд. Ҳамқунин, Вазорати қоруия, Бонки миллӣ, Қумитаи андоз, Ҳадамоти гумруқ, Агентии инноватсия ва технологияҳои рақамӣ якқо бо дигар вазорату идораҳо ва мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ вазифадоранд, ки ҳалли масъалаҳои вуъат додани истифодаи технологияҳои муосири рақамиро қарчи зудтар таъмин намојанд. Дар ин раванд, то охири соли 2025 пардохтҳои ғайринақдӣ дар соҳаҳои буҷетӣ ва хизматрасониҳои давлатӣ қурра таъмин карда шаванд. Дар бисёр кишварҳои нишондиҳандаи пардохтҳои ғайринақдӣ 80 – 90 фоизро ташкил медиҳад. Ин яке аз қорҳои асосии таъмин намудани шаффофияти амалиёти хизматрасонӣ, баҳисобгирӣ ва пешгирии қорруқсия мебошад. Бо мақсади қорнеъ гардонидани талаботи афзојандаи иқтисоди миллӣ ва

аҳоли дар панҷ соли охир аз ҷониби низоми бонкии кишвар беш аз 80 миллиард сомони қарз дода шудааст. Ҷиҳати идома додани ин раванд ба Бонки милли ва ташкилотҳои қарзӣ супориш дода мешавад, ки ҳаҷми пешниҳоди қарз ба иқтисодиётро ҳамасола зиёд намоянд. Нишондиҳандаи мазкур то охири соли 2027 бояд ба беш аз 100 миллиард сомони расонида шавад. Бонки милли ва ташкилотҳои қарзӣ барои боз ҳам баланд бардоштани эътимоди аҳоли ба низоми бонкӣ, ҷалби бештари пасандозҳои шахсони воқеиву ҳуқуқӣ ва вусъат бахшидани фаъолияти низоми рақамии хизматрасониҳои бонкиву молиявӣ бояд чораҷӯӣ намоянд. Ҳамзамон бо ин, ҷиҳати таъсис додани филиалҳои бонкҳои тиҷоратӣ ва дигар ташкилотҳои қарзӣ, зиёд кардани пешниҳоди қарзҳо бо фоизи нисбатан паст ва таъмин намудани дастрасӣ ба хизматрасониҳои босифати бонкӣ, бахусус, дар ноҳияҳои дурдасти мамлакат тадбирҳои мушаххас андешанд.

Вакилони муҳтарам!

Тоҷикистон дар ҷодаи гузариш ба рақамикунонии соҳаҳои иқтисоди милли ҷиҳати таъмин намудани шаффофияти муносибатҳои иқтисодиву молиявӣ қадамҳои устувор гузошта истодааст. Дар панҷсолаи минбаъда ҷиҳати пешбурди иқтисоди рақамӣ бояд ба самтҳои зерин диққати аввалиндараҷа дода шавад:

Якум, тақмили фаврии заминаҳои ҳуқуқӣ ва қабули санадҳои дахлдор дар самти гузариш ба иқтисоди рақамӣ. Дуюм, то шабакаҳои панҷ – ҷӣ (5G) инкишоф додани инфрасохтори рақамӣ, рушди марказҳои коркарди маълумот, таъсиси маҳзани мукаммали миллии маълумот. Сеюм, рақамикунонии пурраи хизматрасониҳои давлатӣ ва тақмили маҳзани ягонаи хизматрасониҳои давлатӣ. Чорум, рушди сармояи инсонӣ бо роҳи омӯзиш ва бозомӯзии кадрҳо доир ба технологияҳои иттилоотӣ дар дохил ва хориҷи кишвар ва баланд бардоштани маърифати истифодаи технологияҳои рақамӣ. Панҷум, истифодаи васеи зеҳни сунъӣ дар пешниҳоди хизматрасониҳо ва низоми бақайдгирии давлатӣ. Шашум, андешидани чораҳо дар самти таъмин намудани амнияти киберии маҳзанҳои маълумот. Ҳафтум, ташаққул додани соҳибкориҳои рақамӣ ва рушди савдои электронӣ.

Бо ин мақсад, вазоратҳои рушди иқтисод ва савдо, адлия, молия, Агентии инноватсия ва технологияҳои рақамӣ, Бонки милли, ҳадамоти алоқа, гумрук, Кумитаи андоз ва дигар вазорату идораҳо фароҳамсозии асосҳои ҳуқуқиву тақлиф, танзими давлатӣ, маблағгузориҳои тақлифҳои инфрасохтори иқтисоди рақамӣ, инчунин, муносибатҳои иштирокчиёни соҳибкориҳои рақамӣ ва савдои электрониро таъмин намоянд. Ҷиҳати вусъат бахшидан ба равандҳои инноватсионӣ ва истифодаи ҳамаҷонибаи имкониятҳои технологияҳои рақамӣ дар иқтисодиёт пешниҳод менамоям, ки солҳои 2025 – 2030 «Солҳои рушди иқтисоди рақамӣ ва инноватсия» эълон карда шаванд.

Ба вазоратҳои адлия, рушди иқтисод ва савдо, саноат ва технологияҳои нав, Агентии инноватсия ва технологияҳои рақамӣ ва вазорату идораҳои дахлдор супориш дода мешавад, ки барои тасдиқи нақшаи мукаммали пайванди инноватсия бо истеҳсолот санади меъёрии ҳуқуқии дахлдорро ба Ҳукумати мамлакат пешниҳод намоянд. Ҳамзамон бо ин, дар низоми таълимии муассисаҳои тамоми зинаҳои таҳсилоти касбӣ равияи омода кардани барномасозон ва дигар ихтисосҳои зарурӣ барои рушди иқтисоди рақамӣ ва барномасозӣ ҷорӣ карда шавад. Дар ин раванд, муҳайё кардани шароити беҳтарин барои тарбияи кадрҳо, пешниҳод намудани имтиёзҳои гуногун, ҳавасмандгардонии мутахассисони самти технологияҳои иттилоотӣ ва бозомӯзӣ дар муассисаҳои пешқадами хориҷӣ зарур дониста мешавад. Дар робита ба ин, пешниҳод мегардад, ки дар заминаи Донишқадаи технология ва менеҷменти инноватсионии шаҳри Кӯлоб Донишгоҳи инноватсия ва технологияҳои рақамӣ таъсис дода шавад. Ба ин донишгоҳ мақоми пойгоҳи асосии тайёр кардани мутахассисони самти мазкур дода, илова бар ин, дар ҳамаи муассисаҳои таҳсилоти олии касбии кишвар факултаю кафедраҳои дахлдор таъсис дода шаванд. Вазорати маориф ва илм ва Агентии инноватсия ва технологияҳои рақамӣ, дигар вазорату идораҳои марбута дар муҳлати чор моҳ лоиҳаи санадҳои меъёрии ҳуқуқии заруриро доир ба ин масъала таҳия ва ба Ҳукумати мамлакат пешниҳод намоянд.

Вакилони муҳтарам!

Ҳукумати мамлакат ҷиҳати фароҳам овардани шароити мусоид барои пешбурди фаъолияти соҳибкорӣ пайваستا чораҷӯӣ карда истодааст. Татбиқи ислоҳот дар самти санҷиши субъектҳои хоҷагидор имкон дод, ки то имрӯз шумораи мақомоти санҷиш аз 31 то ба 23 ва санҷиши фаъолияти субъектҳои хоҷагидор аз 300 ҳазори соли 2016-ум то 42 ҳазор дар соли 2024-ум кам гардад. Аз ҷумла муқаррароти дар Кодекси андоз доир ба роҳандозии санҷишҳои андоз тибқи низоми идоракунии хавфҳо имкон дода истодаанд, ки шумора ва

муҳлати гузаронидани онҳо маҳдуд ва сифатнокӣ таъмин карда шавад. Тибқи маълумот соли 2023 нисбат ба соли 2014 шумораи санҷишҳои андоз дар фаъолияти субъектҳои хоҷагидор ду баробар кам гардидааст. Вале маблағҳои дар натиҷаи санҷишҳо ошкор ва пардохтшуда чор баробар афзоиш ёфтаанд. Танҳо дар 11 моҳи соли 2024 аз ҳисоби санҷиши 1150 андозсупоранда ба буҷети давлат иловатан 1 миллиарду 640 миллион сомонӣ ворид карда шудааст. Чунин ҳолат гувоҳи риоя нагардидани қонунгузорию андоз аз ҷониби баъзе субъектҳои хоҷагидор ва сатҳи пасти фарҳанги андозсупорию онҳо мебошад. Бо мақсади дастгирии минбаъдаи рушди соҳибкорӣ зарур аст, ки тибқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи санҷиши фаъолияти субъектҳои хоҷагидор» бо роҳи такмил додани меъёрҳои амалкунандаи арзёбии хавфҳо шумораи санҷишҳо ва даврияти гузаронидани онҳо (ба истиснои хавфҳои андоз) боз ҳам маҳдуд карда шавад.

Пешниҳод менамоям, ки дар давраи такмили санадҳои меъёрии ҳуқуқии зикршуда бо мақсади дастгирии давлатии фаъолияти соҳибкорӣ, фароҳам овардани фазои мусоид барои ҷалби сармоя ва таъсиси ҷойҳои корӣ ба ҳама намуди санҷишҳои фаъолияти субъектҳои соҳибкорӣ (ба истиснои санҷишҳои мақомоти андоз) то 1-уми январи соли 2027-ум мораторий эълон карда шавад. Бинобар ин, ба Кумитаи давлатии сармоягузорӣ ва идораи амволи давлатӣ супориш дода мешавад, ки яқҳо бо дигар мақомоти марбута дар муҳлати як моҳ лоиҳаи санади меъёрии ҳуқуқиро оид ба амалисозии ин пешниҳод таҳия ва ба Ҳукумати мамлакат манзур намояд. Ҳамзамон бо ин, Кумитаи давлатии сармоягузорӣ ва идораи амволи давлатӣ дар ҳамкорӣ бо вазорату идораҳои соҳавӣ бо зикри маълумоти мушаххасу дақиқ оид ба захираву имкониятҳои мавҷуда, соҳаҳои афзалиятнок ва самтҳои асосии беҳтар намудани фазои сармоягузорию кишвар дар муҳлати се моҳ Стратегияи ҷалби сармояро барои давраи то соли 2040 таҳия намояд.

Масъалаи истифодаи соҳибкорону сармоягузoron аз имтиёзи андоз аз ғоида ҳангоми бунёди корхонаи нав низ таҷдиди назарро талаб менамояд.

Ҳоло имтиёзи зикршуда на аз оғози фаъолияти истеҳсолии корхона, балки аз лаҳзаи бақайдгирии давлатии он ҷорӣ мегардад. Дар чунин ҳолат қисми зиёди муҳлати имтиёзӣ ба давраи бунёд ва таҷҳизонидани корхонаи нав, яъне, то ба даст овардани ғоида рост меояд ва соҳибкорону сармоягузoron аз ин имтиёз пурра бархурдор намешаванд. Аз ин рӯ, Вазорати молия, Кумитаи давлатии сармоягузорӣ ва идораи амволи давлатӣ ва Кумитаи андоз вазифадор карда мешаванд, ки оид ба такмил додани механизми татбиқи имтиёзи андоз аз ғоида барои корхонаҳое, ки фаъолияти истеҳсолии навро ба роҳ мондаанд, дар муҳлати ду моҳ санадҳои дахлдорро таҳия ва ба Ҳукумати мамлакат пешниҳод намоянд. Қобили зикр аст, ки дар натиҷаи дастгириҳои пайвастаи давлат ва Ҳукумати мамлакат солҳои охир аз ҷониби соҳибкорону сармоягузoron бунёди иншооти таъиноти иқтисодиву иҷтимоӣ вусъат ёфта истодааст. Кумитаи меъморӣ ва сохтмон, роҳбарони вилоятҳо ва шаҳру ноҳияҳо дар ҳамкорӣ бо соҳибкорону сармоягузoron ба сифати сохтмон ва санъати баланди меъмории иншооту биноҳои бунёдшаванда, ки бояд ба зебо гардидани симои шаҳру ноҳияҳо мусоидат карда, ба мардум садсолаҳо хизмат намоянд, аҳамияти аввалиндараҷа диҳанд.

Вакилони муҳтарам!

Дар доираи ҳадафи стратегӣ оид ба саноатикунории босуръат дар панҷ соли охир ҳаҷми маҷмуи маҳсулоти саноатии кишвар аз 27 миллиард ба 53 миллиард сомонӣ расонида шуд, ки қариб ду баробар зиёд мебошад. Дар ин давра дар мамлакат беш аз 2040 корхонаи саноатӣ ва 74 ҳазор ҷойи корӣ таъсис дода шуд. Танҳо дар соли 2024-ум 740 коргоҳу корхонаҳои нави истеҳсолӣ бунёд гардида, дар ин бахш, дар маҷмуъ, қариб 20 ҳазор ҷойи корӣ ташкил карда шудааст. Суръати миёнасолонии рушди соҳа дар ин давра дар сатҳи 15 ғоиз таъмин гардид, ки бо дарназардошти имконияту иқтидорҳои мавҷуда барои ноил шудан ба ҳадафи саноатикунории босуръати кишвар ҳанӯз нокифоя мебошад. Хотирнишон месозам, ки суръати рушди соҳа ҳар сол на кам аз 20 ғоиз бояд таъмин карда шавад. Аз ин лиҳоз, ба Вазорати саноат ва технологияҳои нав, дигар вазорату идораҳо ва мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ супориш дода мешавад, ки дар ҳамкорӣ бо бахши хусусӣ чиҳати фароҳам овардани шароити мусоид барои рушди истеҳсолоти саноатӣ тадбирҳои иловагӣ андешанд. Инчунин, чиҳати ҳавасманд намудани фаъолияти навоарӣ, дар истеҳсолот васеъ истифода кардани технологияҳои инноватсионӣ ва дастгирии ташаббусҳои созандаи соҳибкорон дар ин ҷода, хусусан, доир ба коркарди ашёи хом дар дохили мамлакат тадбирҳои ғаврӣ роҳандозӣ карда шаванд. Тақвияти корҳо доир ба истифодаи самараноки захираҳои мавҷуда ва рушди иқтидори истеҳсолии кишвар, баланд

бардоштани рақобатнокӣ ва гуногуннавьии истеҳсолоти саноатӣ, зиёд кардани ҳаҷми истеҳсолоти саноати коркард, афзоиш додани арзиши иловашудаи молҳои саноатӣ дар асоси рушди маҷмааҳои соҳавӣ зарур мебошад. Вазорати саноат ва технологияҳои нав дар ҳамкорӣ бо дигар сохтору мақомоти марбута ҷиҳати коҳиш додани содироти ашёи хом ва зиёд намудани содироти молу маҳсулоти дорои арзиши баланди иловашуда бояд тадбирҳои судманд андешад.

Ҳамватанони азиз!

Ҳукумати мамлакат бо мақсади расидан ба истиқлоли энергетикӣ ва дар ин замина таъмин намудани рушди устувори иқтисоди миллӣ бо истифода аз ҳамаи имконияту сарчашмаҳои мавҷуда, хусусан, манбаъҳои рушди «энергияи сабз» мунтазам чораҷӯӣ карда истодааст.

Ҳоло корҳои таҷдиду азнавсозӣ дар неругоҳҳои барқӣ обии «Норак» ва «Қайроққум» ба маблағи умумии 6 миллиарду 900 миллион сомонӣ ва сохтмони неругоҳи «Себзор» ба маблағи 700 миллион сомонӣ идома доранд. То имрӯз ду агрегати неругоҳи «Норак» ва се агрегати неругоҳи «Қайроққум» пурра навсозӣ карда шуд. Соли 2025 бо таҷдиду навсозии боз се агрегати дигар дар неругоҳи «Қайроққум» иқтидори он иловатан 24 мегаватт зиёд гардида, ба 174 мегаватт мерасад. Инчунин, як агрегати дигар дар неругоҳи «Норак» таҷдид шуда, иқтидори он 40 мегаватт зиёд мегардад ва сохтмони неругоҳи «Себзор» бо тавоноии 11 мегаватт ба анҷом расонида мешавад. Яъне, иқтидорҳои мавҷудаи энергетикӣ мамлакат дар соли 2025 танҳо аз ин ҳисоб 180 мегаватт зиёд мегарданд. Дар баробари ин, соли 2025 дар вилояти Суғд сохтмони неругоҳи барқӣ офтобӣ бо иқтидори 200 мегаватт оғоз мегардад. Имрӯзҳо бунёди неругоҳи барқӣ обии «Роғун» бо суръати баланд идома дошта, дар ду соли охир ба ин мақсад аз ҳисоби буҷети давлатӣ беш аз 9 миллиард сомонӣ харҷ гардидааст. То имрӯз беш аз 50 ғоизи корҳои сохтмони неругоҳи «Роғун» ба анҷом расонида шудаанд. Ҳукумати мамлакат бо истифода аз ҳамаи сарчашмаҳо ҷиҳати сари вақт маблағгузорӣ намудани сохтмони ин иншооти стратегӣ мунтазам чораҷӯӣ карда истодааст. Дар ин ҷода бо як қатор созмонҳои байналмилалӣ молиявӣ ва шарикони рушд ҳамкориҳои судманд ҷиҳати ҷалби маблағҳои имтиёзнок дар ҳаҷми 33 миллиард сомонӣ (ё 3 миллиард доллар), аз ҷумла 12,5 миллиард сомонӣ грант (ё 1 миллиарду 150 миллион доллар) идома доранд. То имрӯз созишномаҳои маблағгузориҳои иншооти неругоҳ бо 6 созмон дар ҳаҷми умумии 10 миллиард сомонӣ, аз ҷумла 3,8 миллиард сомонӣ грант ба имзо расонида шуда, соли 2025 маблағгузорӣ аз ҷониби онҳо оғоз мегардад. Аз ҷумла 17-уми декабри соли ҷорӣ Шӯрои директорони Бонки Умумиҷаҳонӣ дар хусуси дар марҳалаи аввал ҷудо намудани 3,8 миллиард сомонӣ грант барои сохтмони неругоҳи «Роғун» қарор қабул кард. Инчунин, аз ҷониби Бонки осиёи сармоягузориҳои инфрасохторӣ дар ҳаҷми 2,9 миллиард сомонӣ, Бонки исломии рушд 1,6 миллиард сомонӣ, Фонди Саудии рушд 1,1 миллиард сомонӣ, Хазинаи ОПЕК оид ба рушди байналмилалӣ 272 миллион сомонӣ ва Фонди Кувайтии рушди иқтисодии арабӣ 180 миллион сомонӣ қарзҳои имтиёзнок ҷудо гардидаанд. Барои тавачҷуҳ ва ҳамкориҳо ба ҳамаи созмонҳои байналмилалӣ молиявӣ ва шарикони рушд миннатдории мардуми Тоҷикистонро баён менамоем. Аз моҳи майи соли 2027-ум аз ҳисоби истеҳсоли неруи барқ дар «Роғун» ва силсилаи неругоҳҳои дарёи Вахш норасоии неруи барқ дар кишвар пурра бартараф ва Тоҷикистон ба истиқлоли комили энергетикӣ ноил мегардад. Бинобар ин, Сарвазири мамлакат, муовини Сарвазир – сарпарастии соҳа, вазири энергетика ва захираҳои об, дигар вазорату идораҳои дахлдор, роҳбарони Ҷамъияти саҳҳомии «Неругоҳи барқӣ обии «Роғун», ширкатҳои соҳа ва марказҳои татбиқи лоиҳаҳо вазифадоранд, ки доир ба татбиқи саривақтии лоиҳаҳои сармоягузориҳои давлатии соҳа, аз ҷумла лоиҳаҳо дар самти паст кардани талафоти барқ тадбирҳои муассир андешанд. Дар робита ба ин, дар соли 2025-ум лоиҳаи «Барномаи рушди соҳаи энергетикаи барқӣ» ва санадҳои меъёрии ҳуқуқии зарурии соҳа, аз ҷумла Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи энергетика» дар таҳрири нав таҳия ва пешниҳод карда шаванд. Ба кишвари транзитӣ табдил додани Тоҷикистон ва истифодаи имкониятҳои транзитии он ҳамчун яке аз ҳадафҳои асосии рушди кишвар пазируфта шудааст. Соли 2024-ум дар доираи лоиҳаҳои сармоягузориҳои давлатӣ 155 километр роҳҳои дорои аҳаммияти байналмилалӣ ҷумҳуриявӣ, 20 пули бузург ва 3 нақб ба маблағи умумии 4,6 миллиард сомонӣ сохта, ба истифода дода шуд. Аз ҷумла роҳҳои мошингарди «Роғун – Обигарм – Нуробод» ба маблағи 3,5 миллиард сомонӣ ба дарозии 76 километр ва «Бохтар – Леваконт – Лолазор – Данғара» – 69 километр ба маблағи 800 миллион сомонӣ мутобиқ ба меъёрҳои байналмилалӣ бунёд карда шуданд. Соли 2024-ум таҷдиду азнавсозии роҳҳои мошингарди «Данғара – Гулистон» – 50 километр ва

«Гулистон – Фархор» ба дарозии 33 километр оғоз гардид. Соли 2025 дар ҳудуди вилояти Суғд бунёду барқарорсозии 52 километр роҳҳои мошингарди аҳаммияти ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ дошта ва дар мавзеи Барсеми Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон 4,5 километр роҳ, 550 метр долонҳои зидди тарма, пул бо дарозии 82 метр аз болои дарёи Шорф ва пул аз болои дарёи Ғунд бо дарозии 200 метр ба анҷом расонида мешавад. Солҳои охир таъмиру сохтмони роҳҳои маҳаллӣ вусъат пайдо карда, танҳо дар соли 2024-ум аз ҳисоби ҳамаи сарчашмаҳои маблағгузорӣ, хусусан, бо саҳми соҳибкорону шахсони саховатпеша ва мардуми Тоҷикистон ба маблағи беш аз 1 миллиард сомонӣ зиёда аз 2 ҳазор километр роҳҳои маҳаллӣ таъмиру таҷдид гардид, бунёду азнавсозии 23 пул ба анҷом расидааст. Бо таҷдиду азнавсозии роҳҳои мошингард дар зарфи панҷ соли охир тибқи арзёбии Форуми ҷаҳонии иқтисодӣ мавқеи Тоҷикистон дар радабандии ҷаҳонӣ аз рӯи нишондиҳандаи сифати роҳҳо дар байни 165 давлати ба таҳқиқот фарогирифташуда аз зинаи 50 ба 44-ум баромада, нисбат ба солҳои қаблӣ 6 зина баланд гардид. Дар баробари ин, Вазорати нақлиёт вазифадор карда мешавад, ки ҷиҳати татбиқи сифатноки лоиҳаҳои сармоягузорӣ, сари вақт ва бо риояи меъёрҳои муосир амалӣ намудани бунёду азнавсозии роҳҳои дорои аҳаммияти байналмилалӣ, нигоҳдорӣ ва истифодаи дурусти роҳҳо, ташаққули долонҳои нақлиётии транзитӣ ва инфрасохтори онҳо тадбирҳои заруриро амалӣ намояд.

Ҳозирини арҷманд!

Ҳукумати мамлакат рушди соҳаи сайёҳиро самти афзалиятноки сиёсати иқтисодии худ мешуморад. Шумораи сайёҳоне, ки соли 2024-ум ба Тоҷикистон омадаанд, ба 1 миллиону 400 ҳазор нафар расида, нисбат ба соли 2019-ум 12 фоиз афзудааст. Вале нишондиҳандаи мазкур ба имкониятҳои таърихиву табиӣ, кӯҳнавардӣ, фарҳангӣ ва табобативу истироҳатии кишвар мувофиқ нест. Дар баробари ҷалби сайёҳони хориҷӣ, ба рушди сайёҳии дохилӣ низ бояд таваҷҷуҳи ҷиддӣ зоҳир карда шавад. Кумитаи рушди сайёҳӣ яққо бо вазорату идораҳои марбута ва мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ бояд ҷиҳати фароҳам овардани шароити мусоид барои рушди сайёҳӣ, хусусан, бунёди инфрасохтори зарурӣ тадбирҳои иловагӣ андешад.

Мухтарам аъзои Маҷлиси миллӣ ва вакилони Маҷлиси намояндагон!

Тадбирҳои амалинамудаи Ҳукумати мамлакат ба мунтазам афзоиш ёфтани истеҳсоли маҳсулот дар соҳаи кишоварзӣ ва беҳтар таъмин гардидани талаботи истеъмолӣ саноатии кишвар мусоидат карда истодаанд. Нишондиҳандаи ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ аз 39 миллиард сомонӣ соли 2019-ум ба 73 миллиард сомонӣ дар соли 2024-ум расидааст, яъне, дар панҷ сол 1,9 баробар афзудааст. Бо вучуди ин, моро зарур аст, ки бо дарназардошти вазъи ҷаҳони имрӯза, тағйирёбии иқлим, хусусан, камобӣ ва хушксолиҳои пайиҳам дар бисёр кишварҳои дунё, болоравии нархи маводи ғизоӣ дар ҷаҳон ва таъсири манфии омилҳои зикршуда ба бозори истеъмолӣ тамоми имкониятҳоро барои рушди соҳаи кишоварзӣ сафарбар созем. Ба Ҳукумати мамлакат, Вазорати кишоварзӣ ва вазорату идораҳои дахлдор супориш дода мешавад, ки дар шароити болоравии нархҳо дар бозорҳои ҷаҳонӣ ҷиҳати боз ҳам баланд бардоштани сатҳи таъминоти аҳоли бо маҳсулоти ватанӣ барномаи амнияти озуқаворӣ кишварро барои панҷ соли оянда қабул ва амалӣ намоянд. Бар замми ин, бо дарназардошти афзоиши аҳолии мамлакат, барномаи азхудкунии заминҳои нави кишоварзӣ дар мамлакат таҳия ва татбиқ карда шавад. Инчунин, ҷиҳати самаранок истифода бурдани ҳар як ваҷаб замин, беҳтар гардонидани вазъи соҳаҳои тухмипарварӣ, ниҳолпарварӣ, зотпарварӣ ва таъмин намудани рушди инноватсионии соҳа бояд чораҳои саривақтӣ амалӣ карда шаванд. Ҳамзамон бо ин, бо дарназардошти имкониятҳои мавҷуда масъалаҳои коркарди маҳсулоти кишоварзӣ ва дар ин замина таъмин намудани рушди саноати сабук ва хӯрокворӣ, ташкили ҷойҳои нави корӣ, инчунин, нигоҳдориву афзоиш додани содироти он ба хориҷи кишвар ҳаллу фасл карда шаванд.

Ҳамватанони азиз!

Ҳифзи иҷтимоии аҳоли дар сиёсати давлати Тоҷикистон мақоми хос дошта, барои дастгирии соҳаҳои иҷтимоӣ ва баланд бардоштани сатҳи сифати зиндагии мардум маблағгузорӣ аз ҳисоби буҷети давлатӣ ҳамасола зиёд карда мешавад. Соли 2024-ум ҳаҷми умумии хароҷоти соҳаҳои иҷтимоӣ ба 19 миллиард сомонӣ расонида шуд, ки нисбат ба буҷети соли 2023-юм беш аз 2 миллиард сомонӣ зиёд буда, 43 фоизи хароҷоти буҷети давлатиро ташкил медиҳад. Дар ин зимн, Ҳукумати мамлакат дар самти таъсис додани ҷойҳои нави корӣ, баланд бардоштани музди меҳнат, нафақа ва стипендияҳо, инчунин, зиёд намудани даромади пулии аҳоли мунтазам тадбирҳои заруриро амалӣ карда истодааст. Бо

мақсади боз ҳам беҳтар намудани сатҳи некуаҳволии мардуми кишвар ва тақвият бахшидани ҳифзи иҷтимоии аҳоли супориш медиҳам, ки аз 1-уми сентябри соли 2025:

– маоши вазифавии кормандони муассисаҳои томактабӣ ва таҳсилоти миёнаи умумии соҳаи маориф 30 фоиз зиёд карда шавад; маоши вазифавии кормандони дигар муассисаҳои соҳаи маориф, соҳаҳои илм, фарҳанг, варзиш, тандурустӣ, муассисаҳои соҳаи ҳифзи иҷтимоӣ, мақомоти ҳокимият ва идоракунии давлатӣ ва дигар муассисаҳои буҷетӣ, инчунин, стипендияҳо 20 фоиз зиёд карда шавад; музди меҳнати амалкунандаи кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ, хизматчиёни ҳарбӣ ва дигар кормандони ин мақомот 20 фоиз зиёд карда шавад; ҳадди ақалли музди меҳнат барои тамоми соҳаҳои иқтисодиву иҷтимоӣ ба андозаи 1000 сомонӣ дар як моҳ муқаррар карда шавад.

Дар баробари ин, аз 1-уми сентябри соли 2025 нафақаҳои суғуртавӣ, меҳнатӣ ва иҷтимоӣ, инчунин, иловапулӣ ба онҳо тибқи муқаррароти моддаи 51 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи нафақаҳои суғуртавӣ ва давлатӣ» ва андозаи нафақаи заминавӣ 10 фоиз зиёд, яъне, индексатсия карда шавад. Ҳукумати мамлакат ба рушди соҳаи маориф таваҷҷуҳи аввалиндараҷа медиҳад.

Бо вуҷуди корҳои то имрӯз дар соҳаи маориф амалигардида, ба Ҳукумати мамлакат, Вазорати маориф ва илм ва роҳбарони мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ супориш дода мешавад, ки бо дарназардошти афзоиши аҳоли ва зиёд гардидани шумораи кӯдакону наврасон тадбирҳои мушаххас андешанд. Яъне, дар панҷ соли оянда бо истифода аз ҳамаи сарчашмаҳои маблағгузорӣ ва бо дарназардошти ҳадафи гузашташуда барои фарогирии 50 фоизи кӯдакони синну соли томактабӣ бунёди 800 муассисаи таҳсилоти томактабӣ ва беш аз 1000 муассисаи таҳсилоти умумиро таъмин намоянд. Роҳбарони вилоятҳо ва шаҳру ноҳияҳо дар панҷ соли оянда, бо дарназардошти афзоиши аҳоли, барои дар ҳар як маҳалли аҳолинишин, ки 100 оила зиндагӣ мекунад, ҳатман бунёд кардани як муассисаи томактабӣ тадбирҳои зарурӣ андешанд. Имрӯз дар соҳаи маорифи мамлакат ҳашт барномаи давлатӣ ва ду стратегияи дарозмуддат татбиқ шуда истодааст, ки ба рушду инкишофи таълиму тарбия, амалигардонии ислоҳоти соҳа, дастгирии мактабу омӯзгор, таълифи китобҳои дарсии насли нав ва тақмили мазмуну мундариҷаи таҳсилот мусоидат менамояд. Ҳамчунин, бо ин мақсад дар соҳа 11 лоиҳаи сармоягузори давлатӣ ба маблағи 4,6 миллиард сомонӣ татбиқ шуда истодааст. Тайи солҳои соҳибистиклолӣ дар кишвар 3670 муассисаи нави таҳсилоти миёнаи умумӣ, 262 муассисаи томактабӣ ва 35 муассисаи таҳсилоти олии касбӣ сохта, ба истифода дода шуд. Агар соли 1991 дар Тоҷикистон 3229 муассисаи таҳсилоти умумӣ бо 1,3 миллион нафар хонанда фаъолият дошта бошад, пас имрӯз 4037 муассиса, аз ҷумла 170 литсею гимназия, яъне, муассисаҳои таълимии типӣ нава фаъолият менамоянд. Шумораи умумии хонандагонӣ онҳо беш аз 2 миллиону 300 ҳазор нафарро ташкил медиҳад. Соли 1991 дар кишвар ҳамагӣ 13 муассисаи таҳсилоти олии касбӣ бо 69 ҳазор донишҷӯ фаъолият мекард. Ҳоло шумораи ин муассисаҳо ба 48 ва донишҷӯёни онҳо ба зиёда аз 214 ҳазор нафар расидааст. Имрӯз дар кишвар 65 литсейии касбҳои техникӣ, яъне, муассисаҳои таҳсилоти ибтидоии касбӣ бо 23 500 хонанда ва курсҳои кӯтоҳмуддати касбомӯзӣ дар назди онҳо бо 12 000 хонанда, инчунин, 88 муассисаи таҳсилоти миёнаи касбӣ – коллечҳо бо 106 000 донишҷӯ фаъолият доранд. Илова бар ин, дар замони соҳибистиклолӣ беш аз 117 ҳазор қавонони боистеъдоди мамлакат барои таҳсил ба донишгоҳҳои бонуфузи 42 кишвари пешрафтаи ҷаҳон фириристода шудаанд. Имрӯз 42 ҳазору 400 нафар қавонони мо дар 42 давлати мутараққии ҷаҳон таҳсили илм доранд, ки 13 ҳазор нафар ё беш аз 30 фоизи онҳо духтарон мебошанд.

Бояд гуфт, ки дар зинаи таҳсилоти олии масъалаҳои сатҳу сифати таълим, дараҷаи касбии омӯзгорон ва истифодаи технологияҳои муосир аз ҷониби онҳо, қорӣ намудани технологияҳои рақамӣ дар раванди таълим, тақими заминаи моддиву техникӣ, ҳамкориҳои байналмилалӣ, табодули илмӣ омӯзгорону донишҷӯён, корҳои илмиву таҳқиқотӣ ва тадбирҳои тарбиявӣ ҳанӯз ба тақвият ниёз доранд. Аз ин лиҳоз, Ҳукумати мамлакат, роҳбарони Вазорати маориф ва илм, Академияи миллии илмҳо, Академияи таҳсилот ва муассисаҳои таҳсилоти олии доир ба ин масъалаҳо бояд тадбирҳои муассир андешида, рушди босуботу устувори муассисаҳои таҳсилоти олии касбиро дар солҳои наздик таъмин намоянд.

Мусаллам аст, ки рушди маориф бо пешрафти соҳаи илм пайванди ногусастанӣ дорад. Мо соли 2024-ум бо аҳли илм ва маорифи кишвар ду маротиба мулоқот карда, мушкилот ва дурнамои соҳаро ҳаматарафа таҳлилу баррасӣ намудем ва барои ислоҳи вазъ дастуру супоришҳои қатъӣ додем. Ҳоло амалисозии онҳо тибқи нақшаи чорабиниҳои тасдиқшуда

бомаром идома дорад. Илова бар ин, вазоратҳои маориф ва илм, рушди иқтисод ва савдо, Академияи миллии илмҳо, Комиссияи олии аттестатсионӣ, академияҳои соҳавӣ ва дигар сохторҳои марбутаро зарур аст, ки «Барномаи давлатии тайёр кардани кадрҳои сатҳи баланди илмӣ барои солҳои 2021 – 2030»-ро дар муддати ду моҳ таҷдиди назар карда, ба Ҳукумати мамлакат пешниҳод намоянд. Дар шароити рушди босуботи ҳамкориҳои байналмилалӣ ва вусъат ёфтани ҳамгироии Тоҷикистон бо ҷомеаи ҷаҳонӣ талабот ба мутахассисоне, ки сатҳи касбияти баланд дошта, забонҳои хориҷӣ, махсусан, русӣ ва англисиро хуб медонанд, рӯз ба рӯз меафзояд. Бинобар ин, зарур аст, ки омӯзиши забонҳои хориҷӣ аз зинаи таҳсилоти томактабӣ ба роҳ монда шавад. Вазорати маориф ва илм вазифадор карда мешавад, ки ҷиҳати таҷдиди назар кардани стандартҳо ва нақшаву барномаҳои таълимӣ, ворид намудани воҳидҳои нави кории омӯзгорони забонҳои хориҷӣ, таъхияи маводи муосири таълимӣ, истифодаи босамари технологияҳои рақамӣ, усулҳои навини омӯзиши забон ва тақмили маҳорати касбии омӯзгорон чораҳои қатъӣ андешад.

Ҳамеша дар хотир бояд дошт, ки ҳамаи пешравию пирӯзии ҳар як давлат ва ҷомеаро мактабу маориф ва илму дониш таъмин мекунад. Масалан, ман як кишвареро медонам, ки чандон бузург нест, вале аз лиҳози иқтисодӣ ва технологӣ бисёр пешрафтаву неруманд аст. Зеро ин давлат ҳар сол фақат аз фуруши идеяҳо ва кашфиёту ихтироот, ки маҳсули ақли шаҳрвандони он мебошанд, 35 миллиард доллар ғоидаи соф ба даст меорад. Саҳми хонандагони мактабҳои миёна дар ин дастовард, яъне, ихтироот 1 миллиард долларро ташкил мекунад. Харидорони ин идеяҳо асосан ширкатҳои бузургтарини дунё мебошанд.

Дар баробари ин, бояд гуфт, ки сабаби асосии бадбахтии ҳар як миллат ва давлат эътибор надодан ба сифати мактабу маориф, саҳлангорӣ кардан ба тарбияи кӯдак аз хурдсолӣ ва фароҳам наовардани муҳити мусоид барои таълиму тарбия мебошад. Яъне, то вақте ки тамоми ҷомеа ба мактаб ва низоми маориф рӯй наоварад, миллат дастнигар, хору зор, таҳқиргашта ва афроди он моил ба ҳама гуна ҷиноятҳои сангину пешгӯинашаванда боқӣ хоҳанд монд. Аз ин лиҳоз метавон хулоса кард, ки сифати давлат на ба шумораи аҳоли, балки ба сифати аҳоли вобаста мебошад. Бинобар ин, ташаббус дар ин самт бояд пурра дар дасти давлат бошад. Маҳз барои ҳамин ман аз рӯзҳои аввали роҳбарии худ ба масъалаи илму маориф эътибори доимӣ ва аввалиндараҷа медиҳам.

Вакилони муҳтарам!

Ҳозирини гиромӣ!

Иқдоми дар замони соҳибистиклолӣ амалинамудаи Ҳукумати мамлакат ба рушди фарҳанг, ҳифзи меросу анъана ва суннату арзишҳои миллий ва дар натиҷа ба раванди болоравии сатҳи маънавияти ҷомеа такони бузург бахшиданд. Дар робита ба ин, бори дигар таъкид мекунам, ки фарҳанг ҳастии миллат аст. Агар соли 2000-ум аз буҷети давлатӣ барои соҳаи фарҳанг ва варзиш ҳамагӣ 13 миллион сомонӣ ҷудо шуда бошад, пас дар соли 2024-ум ин нишондиҳанда 1 миллиарду 716 миллион сомониро ташкил дод. Тайи 33 соли истиқлоли давлатӣ дар кишвар 18 театр, 50 қасри фарҳанг, 14 мактаби санъат, 126 китобхона, 61 боғи фарҳангу фароғат ва 20 осорхона бунёд карда шуд, ки имрӯз ҳамаи онҳо ба мардуми Тоҷикистон хизмат карда истодаанд. Танҳо дар се соли охир дар доираи омодагӣ ба ҷашни 35-солагии истиқлоли давлатӣ 167 иншооти фарҳангу фароғат бунёду азнавсозӣ ва аз таъмири асосӣ бароварда шуд. Имрӯзҳо аз ҳисоби маблағҳои буҷети давлатӣ сохтмон ва барқарорсозии 14 муассисаи соҳаи фарҳанг идома дорад. Аз ҷумла сохтмони бинои Вазорати фарҳанг ва Театри миллий дар пойтахти мамлакат босуръат идома дорад ва мо ният дорем, ки онҳоро дар рӯзҳои ҷашни 35-умин солгарди истиқлоли давлатӣ мавриди баҳрабардорӣ қарор диҳем. То имрӯз мо Китобхонаи миллий сохтем, шабакаҳои маҳсули телевизионӣ ташкил намудем, беш аз 100 ёдгории таърихиву фарҳангии дараҷаи миллий ва байналмилалиро таъмиру азнавсозӣ кардем, Агентӣ оид ба ҳифзи ёдгориҳои таърихиву фарҳангӣ таъсис додем ва бисёр корҳои дигарро ба анҷом расонидем. Ман ин корҳоро барои он гуфта истодаам, ки роҳбарони шаҳру ноҳияҳо ибрат гиранд ва андеша кунанд. Муассисаҳои соҳаи фарҳанг бояд дар маркази диққати онҳо қарор дошта бошанд. Зеро фарҳанги миллий, ки заиф шуд, ҷояшро фарҳанги бегона пур мекунад. Бо вучуди корҳои амалигардида, ҳоло дар кишвар 75 муассисаи садамавӣ ва 368 муассисаи таъмирталаби соҳаи фарҳанг вучуд дорад, ки ин масъала ҳалли фавриро тақозо менамояд. Ба Вазорати фарҳанг ва мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии вилоятҳо ва шаҳру ноҳияҳо дастур дода мешавад, ки то ҷашни 35-солагии истиқлоли давлатӣ камбудиву мушкилоти ҷойдоштаи соҳаро пурра бартараф намоянд. Роҳбарони шаҳру ноҳияҳо вазифадор карда мешаванд, ки

дар ин муддат дар маркази ҳар як шаҳру ноҳияи мамлакат барои истеъдодҳои наврасу ҷавон як мактаби мусиқӣ сохта, ба истифода диҳанд.

Назорати иҷроӣ дастури мазкур ба зиммаи Дастгоҳи иҷроияи Президенти мамлакат вогузор карда мешавад.

Мо дар соҳаи фарҳанг истеъдодҳои зиёде дорем, ки гулчин ва тарбия кардани онҳо вазифаи мову шумост. Дар шаш сол дар озмуни «Тоҷикистон – Ватани азизии ман» 21 ҳазору 500 нафар иштирок карда, қариб 500 нафари онҳо соҳиби ҷойҳои якум, дуум ва сеюм гардидаанд. Дар озмунҳои дигар, аз ҷумла «Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст», «Илм-фурӯғи маърифат» ва «Тоҷикон – оинаи таърихи миллат» низ то имрӯз 2 миллиону 60 ҳазор нафар шаҳрвандони кишвар, хусусан, наврасону ҷавонон иштирок карда, қариб 1000 нафар соҳиби шоҳҷоиза, ҷойҳои намунавӣ ва ҷоизаҳои пулӣ гардидаанд. Тоҷикистон дар ҳамкорӣ бо ЮНЕСКО ба хотири гиромидошту арҷгузорӣ ба нобиғаҳои миллат, ҳифзи арзишҳои фарҳангии миллӣ ва муаррифии шоистаи онҳо дар арсаи байналмилалӣ талошҳои пайваста ба ҳарч медиҳад. Моро зарур аст, ки ҳифзи арзишҳои таърихиву фарҳангии миллати худ ва муаррифии боз ҳам бештари онҳоро дар арсаи байналмилалӣ ҳадафмандона идома диҳем. Бо ин мақсад, вазоратҳои корҳои хориҷӣ ва фарҳанг маводи заруриро вобаста ба таҷлили 2550-солагии Эълумияи ҳуқуқи башари Куруши Кабир омода ва ба ЮНЕСКО пешниҳод намоянд.

Ҳозирини гиромӣ!

Ҳукумати мамлакат барои таъмин намудани фаъолияти босамари муассисаҳои соҳаи тандурустӣ ва баланд бардоштани сатҳу сифати хизматрасониҳои тиббӣ ба аҳоли тадбирҳои заруриро амалӣ гардонидани истодааст. Дар соли 2025-ум барои соҳаи тандурустӣ аз ҳисоби буҷети давлатӣ 4,3 миллиард сомонӣ пешбинӣ гардидааст, ки нисбат ба соли 2024-ум 840 миллион сомонӣ зиёд мебошад. Тайи чанд соли охир мо бинои Вазорати тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳолиро, ки кормандони он дар шароити бисёр номусоид фаъолият мекарданд, инчунин, биноҳои ду муассисаи бузурги таҳсилоти олии тиббӣ – Донишгоҳи давлатии тиббии Тоҷикистон ба номи Абуалӣ ибни Сино ва Донишгоҳи давлатии тиббӣ дар вилояти Хатлонро бо беҳтарин шароит бунёд карда, ба истифода додем. Инчунин, даҳҳо беморхона ва дигар муассисаҳои тиббиро, ки 70 – 80 сол пеш сохта шуда буданд, таҷдиду азнавсозӣ ва бо таҷҳизоти замонавӣ таъмин намудем.

Умуман, дар 33 соли соҳибистиклолӣ, ғайр аз таъмири таҷдиди муассисаҳои мавҷудаи соҳаи тандурустӣ, бо истифода аз ҳамаи имкониятҳо 3076 муассисаи нави тиббӣ бунёд карда шуд. Бо вучуди корҳои амалигардида, ба роҳбарияти Вазорати тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳоли, вилоятҳо ва шаҳру ноҳияҳо супориш дода мешавад, ки дар ҳамкорӣ бо соҳибкорону сармоягузoron ҷиҳати то ҷашни 35-солагии истиқлоли давлатӣ пурра бартараф намудани мушкилоту масъалаҳои муассисаҳои тандурустӣ тадбирҳои мушаххас андешанд. Тайёр намудани мутахассисон ва бо кадрҳои баландихтисос таъмин намудани муассисаҳои тиббӣ яке аз масъалаҳои асосӣ ва афзалиятноки соҳаи тандурустӣ мебошад.

Ман зимни воҳуриҳои худ масъалаҳои норасоии мутахассисон, паст будани сифати доруворӣ ва истифодаи самараноки таҷҳизоти ҳозиразамони тиббиро борҳо таъкид карда будам. Роҳбарону масъулони соҳа вазифадоранд, ки барои ислоҳи камбудии ҷойдошта, таъмин намудани рушди бомароми соҳа ва тарбияи кадрҳои баландихтисос тадбирҳои зарурӣ андешида, хизматрасонии босифати тиббӣ ва фаъолияти босамари муассисаҳои тиббиро таъмин намоянд.

Ҳамватанони азиз!

Бо шуғли пурмаҳсул таъмин намудани аҳоли яке аз ҳадафҳои стратегии давлат муайян гардидааст. Дар замони соҳибистиклолӣ дар соҳаҳои мухталифи иқтисоди кишвар беш аз 4,1 миллион ҷойи корӣ таъсису барқарор карда шудааст. Бо мақсади танзими самараноки бозори меҳнат зарурати таҳияи сиёсати фаъоли шуғли аҳоли ва механизмҳои самарабахши ташкиливу иқтисодии бунёди ҷойҳои нави корӣ дар ҳамаи соҳаҳои иқтисодиёт ба миён омадааст. Аз ин рӯ, бо шуғли пурмаҳсул таъмин намудани аҳоли ҳамчун яке аз ҳадафҳои стратегӣ бояд зери таваҷҷуҳи доимии тамоми сохторҳои давлатӣ ва бахши хусусӣ қарор дода шавад. Дар ин замина, Ҳукумати мамлакат, роҳбарони вазорату идораҳо, раисони вилоятҳо ва шаҳру ноҳияҳо вазифадоранд, ки тамоми имкониятҳоро барои дар панҷ соли оянда дар ҳамаи соҳаҳои иқтисоди миллӣ таъсис додани беш аз 1 миллиону 400 ҳазор ҷойи кории нав сафарбар созанд. Илова бар ин, дар муҳлати ду сол барои пурра ба кор даровардани корхонаҳое, ки аз фаъолият бозмондаанд, чораҷӯӣ карда, оид ба корҳои анҷомдодашуда ба Ҳукумати мамлакат ҳисобот диҳанд. Аз ҳисоби ҷавонон омода намудани

кадрҳои баландхисос ва бо ҷойи кор таъмин кардани онҳо яке аз вазифаҳои муҳим мебошад. Барои ҳалли ин масъала вазоратҳои меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳоли, рушди иқтисод ва савдо, маориф ва илм, Кумита оид ба таҳсилоти ибтидоӣ ва миёнаи касбӣ, дигар вазорату идораҳои марбута бояд барномаи миёнамӯхлати барои соҳаҳои иқтисодиёти мамлакат тайёр кардани кадрҳои соҳибхисосро аз ҳисоби ҷавонон таҳия ва амалӣ намоянд. Дар солҳои соҳибистиклолӣ дар аксари шаҳру ноҳияҳои кишвар марказҳои таълими калонсолон таъсис дода, то имрӯз дар онҳо беш аз 700 ҳазор шаҳрвандон ба омӯхтани касбу ҳунар ва забонҳои хориҷӣ фаро гирифта шудаанд. Дар ин давра зиёда аз 1 миллиону 100 ҳазор нафар сокинони кишвар дар муассисаҳои таҳсилоти ибтидоӣ касбӣ ва марказҳои таълими калонсолон ба омӯхтани касбу ҳунар ва забонҳои хориҷӣ фаро гирифта шудаанд. Илова бар ин, имрӯз дар 54 муассисаи касбомӯзии калонсолон 80 000 шаҳрвандон ба омӯхтани касбу ҳунар машғул мебошанд. Танҳо дар як соли охир 4 маркази касбомӯзӣ хизматрасонӣ ва рушди малакаҳо мавриди истифода қарор дода шуд, ки фаъолияти онҳо дар соҳибкасб гардонидани шаҳрвандон ва бо сертификатҳои байналмилалӣ таъмин кардани касбомӯзон нақши муҳим хоҳад дошт. Ҳоло сохтмони боз ду марказ идома дошта, соли оянда ба истифода дода мешавад. Марказҳои зикршуда метавонанд дар як сол беш аз 8000 нафар сокинони мамлакатро ба касбомӯзӣ ва забномӯзӣ фаро гиранд. Ин раванд, бо дарназардошти ҳамасола афзоиш ёфтани шумораи аҳолии қобили меҳнат, бояд тақвият дода шавад. Бо мақсади соҳибкасб намудани аҳолии кишвар ва рақобатнок гардонидани қувваи корӣ Вазорати меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳоли вазифадор карда мешавад, ки якҷо бо мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва дар ҳамкорӣ бо шарикони рушд дар ҳамаи шаҳру ноҳияҳои сараҳолии кишвар таъсис додани марказҳои касбомӯзӣ хизматрасонӣ ва рушди малакаҳо таъмин намояд. Таълим дар ин марказҳо мутобиқ ба стандартҳои байналмилалӣ ба роҳ монда, ҳар сол дар онҳо фаро гирифтани на кам аз 120 ҳазор нафар шаҳрвандон таъмин карда шавад. Илова бар ин, Кумита оид ба таҳсилоти ибтидоӣ ва миёнаи касбӣ дар панҷ соли оянда ба 210 ҳазор нафар расонидани оморасозии мутахассисони касбу кори гуногунро бо сифати баланд дар муассисаҳои таҳсилоти ибтидоӣ ва миёнаи касбӣ таъмин намояд. Яъне, дар панҷ соли оянда дар ҳамаи муассисаҳои зикргардида беш аз як миллион шаҳрвандон бояд ба омӯхтани касбу ҳунар ва забонҳои хориҷӣ фаро гирифта шаванд. Бо дарназардошти равандҳои муосир, вазоратҳои меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳоли, корҳои хориҷӣ, рушди иқтисод ва савдо ҷиҳати ҳалли масъалаи гуногунсамти муҳоҷирати меҳнатӣ ва дигар масъалаҳои дар ин самт мавҷуда тадбирҳои судманд андешанд.

Вакилони муҳтарам!

Дар қалби ҷавонон ҳамчун қувваи асосии пешбарандаи ҷомеа бедор намудани ҳисси ватандӯстиву ватанпарастӣ, арҷгузорӣ ба забон, таъриху фарҳанг ва тамаддуни миллӣ, баланд бардоштани нақш ва мавқеи онҳо дар ҷомеа аз ҷумлаи вазифаҳои муҳими давлату Ҳукумат мебошад. Ҷавонон қишри фаъолтарини ҷомеа ва идомадиҳандаи кору пайкори насли калонсол мебошанд ва маҳз онҳо масъулияти фардои кишвари соҳибистиклоли худро ба дӯш хоҳанд гирифт. Мо ифтихор дорем, ки ҷавононамон нисбат ба Ватан меҳру муҳаббати самимӣ доранд, Ватанро сидқан дӯст медоранд, ба арзишҳо ва муқаддасоти миллӣ арҷ мегузоранд иродаи мустаҳкам доранд ва сиёсати пешгирифтаи давлату Ҳукумати мамлакатро бо ҳисси баланди миллӣ ва эҳсоси худшиносӣ худогоҳӣ дастгирӣ мекунанд. Мо аз ҷавонони кишвар умеди бузург дорем, ташаббусҳои созандашонро минбаъд низ ҳамаҷониба дастгирӣ мекунем ва аз фаъолияти онҳо ба хотири рушду таҳкими давлатдорӣ миллиамон ҳамеша қадрдонӣ менамоем. Ҳоло 61 ғоизи шумораи умумии кормандонро дар кишвар ҷавонон ташкил медиҳанд. Ин нишондиҳанда дар хизмати давлатӣ 49 ғоиз мебошад. Мо минбаъд низ ба ҷавонон ҳамчун неруи бозътимод ва таъғоҳи устувор таваҷҷуҳ хоҳем кард, зеро ояндаи миллату давлат аз онҳо вобаста мебошад. Дар баробари ин, ҷаҳони пуртазоду нооромӣ муосир ҷавонони кишварро водор месозад, ки аз таҳаввулоти босуръати сайёра ҳамеша огоҳ бошанд, худ ва ҳамсолонашонро аз таъсири мафкураи радикаливу ифротӣ ва хурофотпарастӣ эмин нигоҳ доранд, барои ҳифзи истиқлолу озодии сарзамини аҷдодӣ, сулҳу оромӣ, суботи сиёсӣ ва ваҳдати миллӣ ҳамеша омода бошанд. Вобаста ба ин, бори дигар таъкид месозам, ки хурофот ҷаҳолат аст ва ҷаҳолат ба ҷомеа танҳо бадбахтӣ меоварад. Бовар дорам, ки ҷавонони ватандӯсти мо минбаъд низ бо илму донишҳои замонавӣ, касбу ҳунароҳои муосир ва саъю талоши навҷӯёнаи худ барои рушди илму инноватсия ва боз ҳам таҳким ёфтани нуфузи кишварамон дар арсаи байналмилалӣ саҳми арзишманд мегузоранд. Мо ба хотири таъмини саломатии аҳоли, хусусан, наврасону

ҷавонон, таблиғи тарзи ҳаёти солим, оммавигардони варзиш ва муаррифии давлату миллат дар арсаи байналмилалӣ соҳаи варзишро низ ҳамчун самти муҳимми фаъолияти давлатдорӣ дастгирӣ менамоем. Бо ин мақсад дар давоми солҳои соҳибистиклолӣ беш аз 10 ҳазор иншооти соҳаи варзиш бунёд карда шуд, ки нисбат ба 70 соли сохти гузашта даҳҳо баробар зиёд мебошад. Масъалаи нигоҳубин ва дар ҳолати хуб нигоҳ доштани онҳо бояд ҳамеша дар мадди назари роҳбарони шаҳру ноҳияҳо ва масъулини соҳа бошад. Мо аз қабул гардидани пешниҳодамон аз ҷониби Созмони Милали Муттаҳид, тавассути қатъномаи махсус эълон доштани Рӯзи ҷаҳонии футбол ва дастовардҳои варзишгарони тоҷик дар Бозиҳои тобистонаи олимпики Париж – 2024-ум ифтихор мекунем. Инчунин, ҷаҳонӣ шудани гӯштини миллии тоҷикӣ низ боиси ифтихору шараф ва дар айнаи замон масъулияти мо дар самти муаррифии бештари он дар дохил ва хориҷи кишвар мебошад.

Ҳамватанони азиз!

Дар фарҳангу тамаддуни мо – тоҷикон иззату эҳтироми зан – модар ҳамеша ҷойгоҳи хос дорад. Вале бояд гуфт, ки мақому манзалати занону бонувон ва нақши онҳо дар эъмори давлати муосир ва рушди ҷомеа маҳз дар замони соҳибистиклолӣ воқеан боло рафтааст.

Ҳоло дар кишвар 25 фоизи хизматчиёни давлатӣ, 73 фоизи кормандони соҳаи маориф, 71 фоизи кормандони соҳаи тиб, 47 фоизи кормандони соҳаи фарҳанг, 37 фоизи олимони ва 30 фоизи соҳибкоронро бонувону занон ташкил медиҳанд. Имрӯз беш аз 110 ҳазор бонувону занони кишвар ба фаъолияти соҳибкорӣ машғул мебошанд. Дар замони соҳибистиклолӣ зиёда аз 280 ҳазор нафар духтарон муассисаҳои таҳсилоти олиро хатм кардаанд, яъне, соҳиби маълумоти олӣ гардидаанд. Аз оғози ҷорӣ гардидани квотаи Президентӣ, яъне, дар 28 соли охир 11 ҳазору 600 нафар духтарон муассисаҳои таҳсилоти олиро бо квотаи президентӣ хатм кардаанд. Илова бар ин, зиёда аз 35 ҳазор духтарону бонувон муассисаҳои таҳсилоти олии кишварҳои хориҷиро хатм карда, соҳибмаълумот шудаанд. Ҳоло аз 214 ҳазор нафар донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии касбии кишвар 90 ҳазор нафар ё 42 фоизро духтарон ташкил медиҳанд. Мо ба азму ирода ва масъулиятшиносии бонувону духтарони тоҷик ҳамчун неруи бузурги ҷомеа эътимоди комил дорем ва дастгирии ҳамаҷонибаи онҳоро идома медиҳем. Соли ҷорӣ ман бо фаёлон, намоёндагони ҷомеа ва ходимони дини кишвар мулоқоти махсус доир карда, вобаста ба масъалаҳои муҳимми ҳаёти ҷомеа муфассал ва кушоду равшан ибрози назар намудам. Дар мулоқоти зикршуда бори дигар андешаҳои худро оид ба мазмуну моҳият ва зарурату манфиати қабули қонунҳои миллий – «Дар бораи танзими ҷашну маросим дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» ва «Дар бораи масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак» муфассал баён кардам. Бовар дорам, ки бонувону занон ва модарону духтарони азизи мо дар амалисозии талаботу муқаррароти қонунҳои миллий, пешгирӣ кардани бегонапарастӣ, аз ҷумла сару либос ва ойинҳои барои мардуми мо бегона, ба камол расонидани наслҳои солим, таҳкими сулҳу субот дар ҷомеа, пешрафти давлат ва ободии Ватан минбаъд низ саҳми арзишманди худро мегузоранд. Зеро онҳо эҳёкунандаву нигоҳдоранда ва тарғибкунандаву посдорандаи беҳтарин суннату анъанаҳои миллий ва расму ойинҳои асилу бостонии халқамон мебошанд.

Ҳозирини арҷманд!

Муҳлати ваколати Маҷлиси миллий ва Маҷлиси намоёндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон даъвати шашум ба охир мерасад. Барои фаъолияти пурсамар ба аъзои Маҷлиси миллий ва вакилони Маҷлиси намоёндагон миннатдории худро изҳор менамоем.

Бо фармони Президенти мамлакат аз 4-уми декабри соли 2024 интихоботи вакилон ба Маҷлиси намоёндагони Маҷлиси Олӣ ва маҷлисҳои маҳаллӣ рӯзи 2-юми март соли 2025 таъин гардид. Интихоботи дарпешистода бояд тибқи Конститутсия ва қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон шаффофу озод ва дар сатҳи баланд баргузор гардад ва интихобкунандагон номзадҳои арзандаи худро интихоб намоянд. Дар робита ба ин, таъкид менамоем, ки рушди устувори иқтисодиву иҷтимоии мамлакат, суботи сиёсӣ ва оромиву осудагии мардуми Тоҷикистон аз таъмини амнияти миллий вобаста мебошад. Яъне, таъмин намудани амнияти давлат ва ҷомеа дар шароити имрӯза зарурат ва аҳаммияти аввалиндараҷа дорад.

Ҳукумати мамлакат ва сохтору мақомоти марбута дар ин самт тамоми чораҳои меандешанд. Аз ҷумла ба масъалаҳои омода кардани мутахассисони ба талаботи шароити муосир ҷавобгӯ барои мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва сохторҳои низомӣ, баланд бардоштани сатҳи касбият ва маҳорату малакаи онҳо, инчунин, таҳкиму тақвияти пояҳои моддиву техникаи ҷузъу томҳои ҳарбӣ ва мақомоти ҳифзи ҳуқуқ минбаъд низ эътибори аввалиндараҷа дода мешавад. Дар ин ҷода, мубориза бо терроризм ва экстремизм самти афзалиятнок ба шумор меравад, зеро ин зухурот ҳоло ба хатари глобалӣ мубаддал гардида,

тамоми аҳли башарро ба ташвишу нигаронӣ овардааст. Бо дарназардошти ин вазъ, моҳи майи соли 2018 бо ташаббуси Тоҷикистон ва дар ҳамкорӣ бо Созмони Милали Муттаҳид ва дигар созмону кишварҳо дар шаҳри Душанбе Конфронси байналмилалӣ сатҳи баланд дар мавзӯи «Муқовимат бо терроризм ва ифротгароии хушунатомез», ки номи «Раванди Душанбе»-ро гирифтааст, баргузор гардид. Дар ин ҳамоиш Тоҷикистон мавқеи устувори худро дар хусуси ба роҳ мондани ҳамкориҳои густурда ва ҳамоҳангшудаи байналмилалӣ ибраз намуд. Зеро ҳамоҳангии фаъолият дар миқёси байналмилалӣ ва минтақавӣ ба эҷоди механизми боэътимоди муборизаи муштарак бар зидди хавфу таҳдидҳои амниятӣ мусоидат менамояд.

Ҳозирини муҳтарам!

Вазъи ноором ва равандҳои ғарбшумору мураккаб дар минтақаҳои гуногуни ҷаҳон, ки пайомадҳои бӯҳрони сиёсӣ ва иқтисодӣ доранд, ҳамоно боиси нигаронӣ мебошанд. Гузашта аз ин, ҷомеаи байналмилалӣ ҳанӯз дар масири дарёфти роҳҳои муносиби ҳалли хавфу таҳдидҳои глобалии марбут ба тағйири иқлим қарор дорад. Бо дарназардошти ин омилҳо, моро зарур аст, ки зимни пешбурди сиёсати хориҷӣ саъю талошамонро дар ҳамбастагӣ бо ҷомеаи ҷаҳонӣ барои расидан ба ҳадафҳои созанда ҷиҳати пойдеории сулҳу субот ва тавсеаи ҳамкориҳои гуногунҷанба тақвият диҳем. Иштироки фаъол дар равандҳои ҷаҳонӣ бо мақсади ҳалли масъалаҳои умдаи аҳли башар аз авлавиятҳоест, ки дар сиёсати хориҷии Тоҷикистон роҳандозӣ мегарданд. Моҳи июни соли ҷорӣ дар Душанбе Конфронси сеюми байналмилалӣ дар соҳаи об доир гардид. Кишвари мо дар идомаи ташаббусҳои созандаи худ дар арсаи байналмилалӣ доир ба пешбурди мавзӯҳои обу иқлим соли 2025-ум дар ҳамкорӣ бо Созмони Милали Муттаҳид мизбони аввалин Конфронси байналмилалӣ сатҳи баланд оид ба ҳифзи пирияхҳо хоҳад буд. Мо бояд ҳамкориҳоро дар самти обу ҳифзи пирияхҳо, баррасии пайомадҳои тағйирёбии иқлим ва коҳиш додани хавфи офатҳои табиӣ дар доираи имкониятҳои мавҷуда идома дода, ҷиҳати тақвияти ҳамкориҳои байналмилалӣ дар қолаби «Раванди оби Душанбе» тадбирҳои зарурӣ андешем. Стратегияи кишвари мо зимни рушду тавсеаи муносибатҳо бо давлатҳои Осиёи Марказӣ минбаъд низ дар заминаи ҳусни эътимод ва самимият бо ҳадафи мусоидат дар таҳкими фазои сулҳу субот ва таъмин намудани рушду пешрафти муштарак дар минтақа бунёд мегардад. Тоҷикистон тавсеаи муносибатҳоро бо кишварҳои узви Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил аз авлавиятҳои сиёсати хориҷии худ медонад. Тоҷикистон дар заминаи сиёсати хориҷии «дарҳои кушода» ва таҷрибаи ҳамкориҳои беш аз се даҳсола бо кишварҳои Аврупо, Амрико, Осиё, Ховари Миёна ва давлатҳои дигар қитъаҳои дунё омодагии хешро ҷиҳати идомаи таҳкими муносибатҳои гуногунҷанба бо онҳо ҳам дар сатҳи дучониба ва ҳам дар қолабҳои бисёрҷониба изҳор мекунад. Бо ин мақсад, мо аз тавсеаи робитаҳо, бахусус, дар самтҳои рушди «иқтисоди сабз», ҳифзи муҳити зист, технологияҳои навин, ҷалби сармоя ва тиҷорат истиқбол менамоем.

Меҳоҳам махсус таъкид намоям, ки масъалаҳои вобаста ба ҳимояи ҳуқуқи озоӣ, шаъну шараф ва манфиатҳои шаҳрвандони Тоҷикистон дар хориҷи кишвар аз вазифаҳои афзалиятноки давлат мебошанд. Тоҷикистон ҳамкориҳои созанда ва қобили дурнаморо дар доираи созмонҳои байналмилалӣ минтақавӣ, аз ҷумла, Созмони Милали Муттаҳид, созмонҳои байналмилалӣ молиявӣ ва шарикони рушд густариш медиҳад. Дар ин росто, кишвари мо робитаҳои худро бо Созмони ҳамкориҳои Шанхай, Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил, Созмони Аҳдномаи амниятӣ дастҷамъӣ, Созмони ҳамкориҳои исломӣ, Созмони ҳамкориҳои иқтисодӣ ва дигар сохторҳои марбут ба равобити бисёрҷониба вусъат бахшида, ҷиҳати идомаи иштироки фаъол дар равандҳои ҷаҳонӣ ва қолабҳои гуногуни байналмилалӣ талош меварзад. Мо минбаъд низ барои расидан ба ҳадафҳои муайянгардида ва тавсеаи ҳамкориҳои созандаву дарозмуддат бо ҳамаи кишварҳои олам ва шарикони байналмилалӣ худ тадбирҳои зарурӣ меандешем.

Муҳтарам аъзои Маҷлиси миллӣ ва вакилони Маҷлиси намояндагон!

Ҳамватанони азиз!

Дар паёми имрӯзаи Роҳбари давлат дастовардҳои ноилшудаи Тоҷикистон тайи вақтҳои охир, хусусан, дар панҷ соли гузашта баён гардиданд. Ҳамчунин, вазифаҳо барои таҳким бахшидани афзун гардонидани онҳо ва бартараф намудани мушкилоту монеаҳои, ки дар ҳаёти ҷомеа ва давлати мо мавҷуданд, мушаххас карда шуданд. Меҳоҳам бо ифтихору қаноатмандӣ изҳор намоям, ки дастоварду пешравиҳои то имрӯз ноилгардидаи мо, пеш аз ҳама, натиҷаи талошу заҳмати мардуми шарифи кишвар мебошанд. Бинобар ин, ба тамоми мардуми сарбаланду шарафманди мамлакат барои заҳмати аҳлона ва содиқонаву

софдилона сипосу миннатдорӣ баён менамоям. Дар баробари ин, хотирнишон месозам, ки иҷрои вазифаҳои гузошташуда ва бартараф намудани камбудиву мушкилоти мавҷуда аз тамоми халқи Тоҷикистон ва дар навбати аввал, аъзои Ҳукумат, вакилони мардумӣ, роҳбарони вилоятҳо ва шаҳру ноҳияҳо, хизматчиёни давлатӣ, аҳли зиё ва фаъолони ҷомеа заҳмату талоши боз ҳам бештарро тақозо мекунад. Мо вазифадорем, ки ба хоҳири пешрафти давлати соҳибистиклоламон, ободии Ватани аҷдодиамон ва мунтазам беҳтар гардидани сатҳу сифати зиндагии ҳар як хонадони мардуми шарафманди Тоҷикистон ҳар рӯз ва ҳамеша саъю талош намоем. Хусусан, мо бояд тамоми саъю талоши худро ба хоҳири амалӣ намудани корҳои ба ифтихори 35-солагии Истиқлоли давлатӣ пешбинигардида, яъне, ободии Ватанамон, пешрафти давлатамон ва боз ҳам беҳтар гардидани шароити зиндагии мардумамон равона созем. Мо бояд мисли ҳамеша сарҷамъу муттаҳид бошем, Ватанамонро сидқан дӯст дорем, онро соҳибӣ кунем, ҳисси баланди миллӣ дошта бошем, аз тоҷик будани худ ифтихор намоем ва доим дар фикри фарзандони худ, хушбахтиву осоиши онҳо, ободии Ватан, миллат ва давлати хеш бошем. Ман ба ояндаи дурахшони Тоҷикистони маҳбубамон эътимоди комил дорам. Зеро ба иттиҳоду сарҷамъӣ, ваҳдати миллӣ, ватандӯстиву ватанпарастӣ ва саъю талоши хастагинопазири ҳар фарди ҷомеа эътимоду итминон дорам. Хуб медонам, ки мо бо чунин мардуми ватандӯсту заҳматкаш тамоми нияту нақшаҳои некамонро дар солҳои наздиктарин амалӣ мегардонем ва Тоҷикистони азизамонро ба як кишвари пешрафтаву неруманд ва ободу сарсабз табдил медиҳем. Дар ин ҷодаи пуршараф ба кулли мардуми шарифи Тоҷикистон ва ҳамаи шумо – ҳозирини гиромӣ тандурустӣ ва барори кор орзу менамоям.

Бо истифода аз фурсат, тамоми мардуми шарифи Тоҷикистон, ҳамватанони бурунмарзиамон ва ҳамаи шумо – ҳозирини арҷмандро ба муносибати Соли нави мелодии 2025-ум, ки ҳоло мо дар остонаи он қарор дорем, самимона табрик мегӯям. Ба ҳар як хонадони мардуми фарҳангиву тамаддунсози тоҷик хушбахтӣ, хонаободӣ ва иқболи нек орзу менамоям.

Саломат бошед!

ПАЁМ - РОҲНАМОВУ РОҲКУШОИ АҲЛИ ИЛМУ МАОРИФ

14-уми январи соли 2025 дар Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон вобаста ба шарҳу тавзеҳи нуктаҳои марбут ба соҳаи маориф, ки дар Паёми солони Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон зикр гардиданд, таҳти унвони «Паём - роҳнамову роҳкушои аҳли илму маориф» конференсияи илмӣ - назариявӣ баргузор гардид.

Дар конференсия муовинони вазири маориф ва илм, раиси кумитаи маориф, илм, фарҳанг ва сиёсати ҷавонони Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, сардорони раёсату шуъбаҳои дастгоҳи марказии вазорат, роҳбарони муассисаҳои тобеи вазорат ва дигар командони соҳаи маориф иштирок намуданд.

Конференсияро муовини вазири маориф ва илм Лутфия Абдулхолиқзода ифтитоҳ намуда, қайд кард, ки Паёми имсолаи Пешвои миллатро бояд ҳадафи аслии сармашқи фаъолияти хеш қарор дода, баҳри рушди соҳа, беҳтар намудани сатҳу сифати таълиму тарбия ва сари вақт иҷро намудани дастури супоришҳои Пешвои муаззами миллат ҳарчи бештар ҷораҳои дахлдор андешем.

Сипас, маърузаҳои раиси кумитаи маориф, илм, фарҳанг ва сиёсати ҷавонони Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Оли Насиба Содиқӣ ва номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, мудири кафедраи ҳуқуқи судӣ ва назорати прокуратури Донишгоҳи миллии Тоҷикистон Иззатулло Маҳмудов шунида шуд.

Тавре иброз гардид, нуктаҳои, ки дар ҳар Паёми Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ироа мегарданд, маҳз ба хоҳири муҳайё сохтани шароити зиндагии шоистаи сокинони кишвар мебошанд. Сарвари давлат ба ҳисси баланди миллӣ, эҳсоси гарми ватандӯстӣ, нияти неку азми қатъӣ ва саъю талоши созандаи мардуми шарафманди Тоҷикистон эътимоди комил доранд ва моро месазад, ки бо қору фаъолияти худ ва бо нишон додани натиҷаҳои самаранок сазовори эътимоди Роҳбари давлат гардем.

Маркази матбуоти Вазорати маориф ва илм

САДА ПАЁМОВАР АЗ НАВРЎЗ АСТ

Тоҷикон аз азал мардуми тамаддунпарвару хирадгустар ва соҳиби фарҳанги воло будаанд. Ин нуктаро муҳаққиқону таърихшиносони маъруф борҳо таъкиду таъйид намудаанд ва зикр ҳам кардаанд, ки таърихи тамаддуни башарро бидуни нақши барҷастаи ақвоми ориёнаҷод, ки тоҷикон ба онҳо мансубанд, ҳаргиз наметавон тасаввур кард. Саргузашти рангину пуршебу фароз ва пурҳаводиси тоҷикон аз саҳифаҳое фароҳам омада, ки ҳар яке метавонанд мавриди омӯзишу таҳқику баррасии махсус қарор бигирад.

Рухшона
Маҳмуродзода
МУРОДАЛИЙ –
Директори
Гимназияи №3 барои
хонандагони
болаёқати шаҳри
Душанбе

Тоҷикон табиатан маърифатгароянд ва ҳикмати зиндагии онҳо басо ғанию ибратбахш аст. Марҳалаҳои рӯзгорони тоҷикон дар маъхазҳои гуногуни асотирӣ, таърихӣ ва илмию адабӣ инъикос ёфтааст. Дар ин маъхазу осор дар қатори самту соҳаҳои дигар расму оин, маросим ва бовару анъанаҳои маъмули тоҷикон ташреҳ ёфтааст. Як қисмати муҳимми таърихи тоҷикон бо устураҳо ҳамоҳангӣ дорад. Устураҳо ба ривояту ҳаёлангезиҳо ва тасаввуроту бофтаҳои мардум замина дошта бошанд ҳам, қомилан аз ҳақиқат ӯрӣ нестанд, бо воқеият, бо ҳаводиси таърих иртиботи устувор доранд ва дар бисёр мавридҳо инъикогари воқеиятанд. Масалан, яке аз барҷастатарин воқеияти таърихи қадим кашфи оташ ва дарки аҳамияту хосиятҳои он доништа мешавад. Ин ҳодиса марҳалаи навинеро дар зиндагии одамон ифтиҳо бахшид. Дар байни ҷаҳон унсури зиндагӣ (об, бод, оташ, хок) ба оташ бартарӣ дода шудааст, зеро бидуни оташ ҳамамо сардӣ фаро хоҳад гирифт, ҷаҳон дар панҷаи торикӣ хоҳад монд ва табиат маҳв хоҳад гардид.

Аҷдоди мо – тоҷикон пайдоиш, ё худ, кашфи оташро ба Ҳушанг нисбат додаанд. Дар “Шоҳнома”-и безаволи Абулқосим Фирдавсӣ устураи кашфи оташ аз ҷониби шоҳи пешдодӣ – Ҳушанг хеле ҷолиб тавзеҳ ёфтааст ва қитъаи зер, ки пора аз “Шоҳнома” аст, дар мақолаи рисолаҳои зиёде ба тариқи иқтибос омадааст:

**Баромад ба санги гарон санги хурд,
Ҳам ону ҳам ин санг бишкаст гурд.
Фурӯге падид омад аз ҳар ду санг,
Дили санг гашт аз фурӯге озаранг...
Шаб омад, барафрӯхт оташ чу кӯҳ,
Ҳамон шоҳ дар гирди ӯ он гурӯҳ.
Яке чашн кард он шабу бода х(е)ард,
Сада номи он чашни фархунда кард.**

зиро дармеебад.

Чунонки мебинем, бунёди ин устура бо воқеият қаробати табиӣ дорад ва дар ҳақиқат, чун санге ба санге сахт бархӯрад, шарораҳо ба вучуд меоянд...

Яъне, ба ҳангоми шикор шоҳ Ҳушанг бо ҳамрикобонаш аз мавзее мегузарад, ки аз пешаш море сар боло мекунад. Шоҳ санге ба даст оварда, ба сӯйи мор мепартояд. Санг бархато рафта, ба санге дигар бармехӯрад ва аз ин бархӯрд шарораҳо падид меоянду ба хасу хошоки атроф мерасанд ва дар натиҷа оташ падид меояд. Ҳушанг аз мушоҳидаи ин ҳолат мутаассир мешавад ва тариқи оташафрӯ-

Кашфи оташ марҳалаи навинеро дар ҳаёти инсоният ба амал овард ва минбаъд оташ ба як унсури муҳимми зиндагии мардум табдил ёфт.

Вобаста ба таърихи ҷашни Сада устурае дигар низ мавҷуд аст, ки баръакси ривояти Ҳушанг чандон маъмул нест ва дар рисолаҳои дахлдор низ хеле кам ба назар мерасад. Дар ин устура омада, ки чун Фаридун бар Заҳҳок пирӯз мешавад, мефармояд, ки таббох (ошпаз)-и Заҳҳок – Амроилро саҳт ҷазо диҳанд. Вақте зери тозиёна ӯ ба ҷон расид, даъво кард, ки раҳм бар ман кунед. Охир, ман гурӯҳе одамони бегуноҳро махфӣ аз Заҳҳок аз марг наҷот дода, ба кӯҳи Дамованд равона кардам, то аз ҷашми бадхоҳ дар амон бошанд. Фаридун бо дасте аз лашкариёнаш озими он кӯҳ шуд, то фирориёни пинҳоншударо бозпас биоварад. Чун ба наздики Дамованд омаданд, шаб расид ва роҳ гум карданд. Фаридун бифармуд, то оташ биафрӯзанд. Фирориён хирмани оташро дида, назди он омаданд ва бо дастаи Фаридун даромехтанд. Фаридун хурсанд шуд ва ҷашн оросту фармон дод, ки бештар оташ афрӯзанду то субҳ тантана кунанд. Ҳамин тавр ҳам шуд ва Фаридун ин тантанаро Сада номид ва Амроилро мансаб дод. Аз он ҳангом мардуми ориёнтабор сола як бор дар вақти муайян (миёнаи фасли сармо) оташафрӯзӣ карда, ҷашни Садаро таҷлил менамоянд.

Аслан, кашфи оташ ва пос доштани он як навъ рамзи пирӯзии равшанӣ ба торикӣ, гармо ба сармо мебошад. Мардум дар ҷашни Сада оташ афрӯхта, неруҳои аҳриманиро дур меафканданд ва ҳастии худро аз гуноҳон пок мекарданд. Ҳамагон бар он бовар буданд, ки нур (падида аз оташ) бадихоро маҳв мекунад ва покию ростиро вусъат мебахшад. Чун оташ афрӯхта шуд, батадриҷ сармо аз байн меравад ва ниҳоят, айёми гармо – равшанию шукуфой ва шодию нишот фаро мерасад.

Дар хусуси ҷашни Сада, таърих ва моҳияту таркиби он дар осори Умари Хайём, Абурайҳони Берунӣ ва дигар донишмандону муҳаққиқони аҳди пешини тоҷик низ навиштаҳои ҷолибу пурмазмуне омадааст, ки барои аҳли адаб ва ҳаводорони таърихи миллат маълум аст. Дар ин миён, нигоштаи зерини Абурайҳони Берунӣ аз “Китоб-ут-тафҳим” ном асараш бештар таваҷҷуҳбарангез аст: “Сада обонрӯз аст аз баҳманмоҳ. Ва он даҳум рӯз бувад. Ва андар шабаш, ки миёни рӯзи даҳум аст ва миёни рӯзи ёздаҳум, оташро зананд ба гавз ва бодом ва гирд ба гирди он шароб хӯранд ва лавҳу шодӣ кунанд. Ва аммо сабаби номаш чунон аст, ки аз ӯ то Наврӯз панҷоҳ рӯз аст ва панҷоҳ шаб”.

Дар баробари осори илмӣ, дар тавсифу ситоиш ва арҷгузорию посдории ҷашни Сада адабиёти бадеӣ низ хидмати шоиста кардааст. Махсусан, дар осори шоирони бузург - устод Рӯдакӣ, Фирдавсӣ, Низомӣ, Унсурӣ, Фаррухӣ, Манучехрӣ ва чанде дигар Сада дар сатҳи баланд ситоиш шудааст. Низомии Ганҷавӣ тантанаҳои идонаро ба ифтихори Садаю Наврӯз, аз ҷумла, чунин ба силки тасвир кашидааст:

**Ба Наврӯзи Ҷамшеду ҷашни Сада,
Ки нав ғаштӣ оини оташкада,
Зи ҳар сӯ арӯсони нодидашӯй
Зи хона бурун тохтандӣ ба кӯй.
Рух ораста, дастҳо пурнигор,
Ба шодӣ давидандӣ аз ҳар канор...
Ҳама корашон шӯҳию дилбарӣ,
Гаҳ афсонагӯӣ, гаҳ афсунгарӣ.**

Байтҳои зер низ гувоҳи онанд, ки ҷашни Сада дар ҳаёти ниёғони мо мавқеи шоиста доштаасту бо шодию нишоти мардум ва орзую омоли неки онҳо иртиботи қавӣ пайдо кардааст:

**Сада ҷашни мулуки номдор аст,
Зи Афредуну аз Ҷам ёдгор аст.
(Унсурӣ)**

**Аз пайи таҳнияти рӯзи нав омад бари шоҳ
Садаи фаррухрӯзи даҳуми баҳманмоҳ.
(Фаррухӣ)**

**Омад, эй саййиди аҳрор, шаби ҷашни Сада,
Шаби ҷашни Садаро ҳурмати бисёр бувад.
(Манучехрӣ)**

**Чун дидамаш, ки иди Сада дошт чун мугон
Оташ зи лола, баргу чилипо зи анбараш.**

(Хоқонӣ)

Дар марҳалаҳои таърих муносибати ҳокимони давр бо сарватҳои маънавии халқ, аз ҷумла, ҷашни Сада яксон ва ҳамвор набудааст. Ин ҷашн, ки реша ба умқи ҳазорсолаҳо дорад, то асрҳои XII-XIII ба таври шоиста ва бо шукӯҳу тантана таҷлил мегашт. Минбаъд ба он гурӯҳе аз хурофотпарастону иртиҷоъгароён ва рӯҳониёни беҳирад тамғаи тухмат заданду марбут ба дини оташпарастӣ донистанд. Ҳатто даъво карданд, ки ин ҷашн бархилофи тариқати исломисту ба мавқеи дини мубин ҳалал меоварад. Аз ин рӯ, минбаъд оташи Сада давра ба давра хира гашт ва оқибат хомӯш шуд. Он, чунонки гуфтем, дар маъхозҳои илмию бадеӣ маҳфуз монд.

Хушбахтона, дар поёни садаи бист халқи тоҷик соҳибистиқлол гашт ва 9 сентябри соли 1991 Тоҷикистон ҷумҳурии озоду мустақил эълон шуд. Соҳибистиқлолӣ ба тоҷикон имкон фароҳам овард, ки рӯ ба асолати миллӣ, решаҳои таърихӣ ва гузаштаи пурифтихори худ оваранду арзишҳои маънавии миллатро эҳё намоянд. Дар ин росто, ҷашнҳои миллӣ низ умри дубора дарёфтанд. Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон аз оғози сиёсати давлатдорӣ хеш ба фарҳангу маънавиёт ва ба арзишҳои миллӣ таваҷҷуҳи махсус зоҳир карданд ва ҷидду ҷаҳд ба ҳарч доданд, ки расму ойинҳои дерини халқи тоҷик аз нав рӯи кор оварда шаванд. Бо азму иродаи ватандӯстонаи Сарвари кишвар Наврӯз шукӯҳи тоза дарёфт, ҷашни байналмилалӣ гашт, Меҳргон ба ҷилва омад, Тигрон аз нав фаъол гардиду сари забонҳо шуд ва Сада низ дигарбора ба тахти баланди маънавияш нишаст.

Ҷашни Сада солҳои охир дар диёри хуршедии мо ҳамчун рамзи анҷоми сармо, оғози шукуфӣ, омодагӣ ба овони киштукор ва ҳамчун мероси гаронарзиши маънавии ниёгонамон бо шукӯҳу тантана дар поёни моҳи январ таҷлил мешавад. Ба ин маънӣ Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон зикр кардаанд: “Ҷашни Сада аз айёми бостон то ба имрӯз ҳамроҳ бо як силсила расму ойинҳо, одоби суннат ва бовару эътиқодҳо омада расидааст. Моҳият ва асли онҳоро пирӯзии шодию сурур бар ғаму андух, гармо бар сармо, равшанӣ бар зулмот ва некӣ бар бадӣ ташкил дода, гулхани фурузони оташ рамзи асосии ин ҷашн мебошад. Ҷашни Сада аз омадани баҳор, омода шудани замин барои кишту кор, оғаҳӣ аз анҷоми фасли сармо ва аз наздик омадани Наврӯз – соли нави аҷдодӣ башорат медиҳад”.

Оташи ҷашни Сада дар Тоҷикистони соҳибистиқлол то абад фурузон бод!

**Сада сад раҳ кушояд сӯйи Наврӯз,
Ба рӯйи мо намояд рӯйи Наврӯз.
Сано гӯям ба ин ҷашни ниёгон,
Ки дар сармо расонад бӯйи Наврӯз!**

Гулназар

НИЗОМИ ИНТИХОБОТ ВА МАХСУСИЯТИ ОН ДАР ТОҶИКИСТОН

Интихобот ҳамчун раванди сиёсӣ дар ҷаҳони муосир ба сифати механизми эътирофшудаи таъмини иштироки мардум дар ташаккул ва амалинамоии ҳокимияти давлатӣ эътироф мешавад. Аз ин нуқтаи назар, кишварҳо дар раванди татбиқи ин механизми муҳим дар доираи арзишҳо, меъёрҳо ва муқаррароти ташаккулёфта, ки ба анъана ва фарҳанги миллию давлатдории онҳо рабт дорад, баҳри шаклгирии низоми интихоботии худ кӯшиш мекунанд.

**Махфират
ХИДИРЗОДА** – узви
Комиссияи марказии
интихобот ва
раёйпурсии
Ҷумҳурии
Тоҷикистон

Дар навбати худ, низоми интихобот имконият медиҳад, ки ҳуқуқи интихоботии шаҳрвандон бемамониат ва озодона амалӣ карда шавад. Низоми интихобот маҷмуи мукамал ва томи мақомот, сохтор ва меъёрҳои мебошад, ки мақсадашон дар сатҳи баланд ташкил ва гузаронидани интихобот буда, ба онҳо иерархияи муносибатҳо хос мебошад. Дар кишвари мо низоми интихоботиро метавон аз рӯи хусусият, вазифа ва шакл ба гурӯҳҳои зерин тасниф намуд: *вобаста ба сатҳи мақомоти намояндагӣ; вобаста ба низоми комиссияҳои интихоботӣ; вобаста ба шакли овоздиҳӣ.*

Яке аз нишондиҳандаҳои, ки баҳри тавсифи низоми интихоботӣ зарур аст, муқаррар намудани сатҳи мақомоти намояндагӣ мебошад, ки мардум барои ташаккули он овоз медиҳанд. Вобаста ба ин, дар Тоҷикистон интихобот ба мақомоти намояндагӣ **сесатҳа** мебошад, аз ҷумла, интихоботи Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, интихоботи Маҷлиси маҳаллии вакилони халқ ва интихоботи Ҷамоат. Меъёрҳои муқаррарнамудаи қонунгузорӣ вобаста ба ҳар як сатҳи интихобот ба мақомоти намояндагӣ дар баробари умумиятҳо, инчунин, фарқиятҳо низ доранд. Ин тарзи махсуси ташкили корро тақозо менамояд. Умумияти ташкил ва гузаронидани интихоботро принципҳои конституционӣ ташкил медиҳанд. Масалан, **тафовут дар сензи синнусолӣ**, ки ҳангоми интихоб шудан дар ҳар се сатҳ мавҷуд аст, чунончи, синни 30-сола барои узви Маҷлиси миллий ва вакили Маҷлиси намояндагон, 18-сола барои вакили Маҷлиси маҳаллии вакилони халқ ва 20-сола барои маҷлиси Ҷамоат муқаррар шудааст. Тафовути дигар сензи сукунат мебошад, ки тибқи

ИНТИХОБОТИ ВАКИЛОНИ ХАЛҚ-2025

моддаи 33 Қонуни конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи интихоботи Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон» 7 сол барои узви Маҷлиси миллий ва 5 сол барои вакили Маҷлиси намояндагон муқаррар гаштааст. Мутобиқи моддаи 36 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот» ин муҳлат барои вакилони ҷамоат 3 сол мебошад. Мутобиқи моддаи 26 Қонуни конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи интихоботи вакилони Маҷлиси маҳаллии вакилони халқ» талабот ба номзад бе

муқаррар намудани муҳлати муайян буда, муқаррарот оид ба кор ва ё зиндагӣ намудан дар ҳудуди вилоят, шаҳр ва ноҳияи дахлдор пешбинӣ шудааст. Тафовути сеюм роҳҳои пешбарӣ ба мақомоти гуногуни намояндагӣ мебошад. Агар қонунгузори интихоботии кишвар пешбарии номзадҳоро ба вакилии Маҷлиси намояндагон ва Маҷлиси маҳаллии вакилони

халқ аз ҷониби ҳизбҳои сиёсӣ ва тариқи худпешбарӣ муайян намуда бошад, вакилони маҷлисҳои Ҷамоат мутобиқи моддаи 35 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот» танҳо тариқи худпешбарӣ метавонанд ҳамчун номзад пешниҳод шаванд.

Дар баробари гуфтаҳои боло фарқиятҳо, инчунин, **дар муҳлатҳои таъйини интихобот (75 рӯз то анҷоми ваколати вакилони амалкунанда дар интихоботи Маҷлиси намояндагон ва Маҷлисҳои маҳаллии вакилони халқ ва 40 рӯз пеш то анҷоми ваколати вакили Ҷамоат)**, дар миқдори ҳавзаҳои интихоботӣ (5 ҳавзаи бисёрмандата дар интихоботи узви Маҷлиси миллӣ, 41 ҳавзаи якмандата ва як ҳавзаи ягонаи умумиҷумҳуриявӣ дар интихоботи Маҷлиси намояндагон, то 70 ҳавзаи интихоботӣ дар маҷлисҳои маҳаллии вакилони халқи вилоятҳо ва шаҳри Душанбе, то 40 ҳавзаи интихоботӣ дар маҷлисҳои маҳаллии вакилони халқи шаҳру ноҳияҳо ва аз 15 то 40 ҳавзаи интихоботӣ дар маҷлисҳои Ҷамоатҳо), **теъдоди шахсони бозътимод** (то 5 нафар барои номзад ба вакилии Маҷлиси намояндагон ва то 3 нафар барои номзад вакилии Маҷлисҳои маҳаллии вакилони халқи вилоят ва то 2 нафар ба вакили Маҷлисҳои вакилони халқи шаҳру ноҳия), **тарзи фаъолият** (дар асоси касбӣ ва ҷамъиятӣ, бе озод шудан аз вазифаи асосӣ), **гарави интихоботӣ** (танҳо барои вакилони Маҷлиси намояндагон) ва дигар масъалаҳо пешбинӣ шудаанд, ки махсусияти ҳар як сатҳи мақомоти намояндагиро таҷассум мекунанд.

Ҷанбаи дигари тавсифкунандаи низоми интихоботӣ хусусияти сохторию функционалӣ дошта, ифодакунандаи низоми иерархии комиссияҳои интихоботӣ, ки вобаста ба сатҳи мақомоти намояндагӣ таъсис дода мешаванд, ба ҳисоб меравад. Вобаста ба ин, дар фасли 2 Қонуни конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи интихоботи Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон» низоми комиссияҳои интихобот, тартиби ташкил ва фаъолияти онҳо муқаррар карда шудааст. Тибқи моддаи 10 Қонуни конституционии болозикр «Барои ташкил ва гузаронидани интихоботи аъзои Маҷлиси миллӣ ва вакилони Маҷлиси намояндагон комиссияҳои зерини интихобот ташкил карда мешаванд: *Комиссияи марказии интихобот ва раёйпурсии Ҷумҳурии Тоҷикистон (КМИР ҶТ); комиссияҳои ҳавзавии интихобот оид ба интихоботи аъзои Маҷлиси миллӣ; комиссияҳои ҳавзавии интихобот оид ба интихоботи вакилони Маҷлиси намояндагон; комиссияҳои участкавӣ оид ба интихоботи вакилони Маҷлиси намояндагон.*

Низоми зикргардидаи интихобот ҳангоми интихоби вакилони Маҷлиси намояндагон имконият медиҳад, ки раванди интихобот аз боло ба поён ташкил ва назорат карда шавад. Масъулияти ташкил ва назорати раванди зикргардида дар ҳама зинаҳо ба уҳдаи Комиссияи марказии интихобот ва раёйпурсӣ гузошта шудааст. Мутобиқи моддаи 12 Қонуни конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи интихоботи Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон» Комиссияи марказии интихобот ва раёйпурсӣ дар тамоми ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон ба иҷрои Қонуни конституционии болозикр назорат ва татбиқи якхелаи онро таъмин менамояд, дар доираи салоҳияти худ дастурҳо қабул ва тартиби татбиқи Қонуни конституционии зикргардидаро маънидод мекунад; ҳавзаҳои якмандатии интихоботро оид ба интихоботи вакилони Маҷлиси намояндагон ташкил мекунад ва ба онҳо ному рақам мегузорад. Ҳамзамон бо ин комиссияҳои ҳавзавии интихоботро оид ба интихоботи аъзои Маҷлиси миллӣ ва вакилони Маҷлиси намояндагон ташкил медиҳад ва доир ба қароргоҳи онҳо маълумот дарҷ мекунад; кори комиссияҳои интихоботро ба роҳ мемонад, тартиби ба ҳайати онҳо даровардани тағйиротро муайян мекунад, агар қарорҳои комиссияҳои ҳавзавии интихобот оид ба интихоботи аъзои Маҷлиси миллӣ ва вакилони Маҷлиси намояндагон хилофи Қонуни конституционии болозикр бошанд, онҳоро мустақилона ё бо пешниҳоди Прокурори генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон бекор мекунад. Масъалаҳои ба ҳавзаи интихобот ҳамроҳ намудани участкаҳои интихоботро, ки берун аз ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон ташкил карда мешаванд, Комиссияи марказӣ ҳаллу фасл менамояд, ба номзадҳо барои иштирок карданашон дар маъракаи интихобот шароити баробар муҳайё мекунад, бо тартиби муқарраргардида маблағро ба комиссияҳои интихобот тақсим мекунад, бо бино, нақлиёт ва воситаҳои алоқа таъмин шудани комиссияҳои интихоботро назорат мекунад ва масъалаҳои дигари таъминоти моддию техникаи интихоботро ҳаллу фасл менамояд. Комиссияи марказии интихобот ва раёйпурсӣ шакл ва матн бюллетенҳои интихоботро оид ба интихоботи аъзои Маҷлиси миллӣ ва вакилони Маҷлиси намояндагон, рӯйхати интихобкунандагон, протоколи ҷаласаҳои комиссияҳои интихобот, ҳуҷҷатҳои дигари интихобот, намунаи қуттиҳои интихобот ва муҳри комиссияҳои интихобот, тартиби нигоҳ доштани ҳуҷҷатҳои интихоботро муқаррар мекунад, бюллетенҳоро барои интихоботи аъзои

Маҷлиси миллӣ ва вакилони Маҷлиси намояндагон барои ҳамаи ҳавзаҳои интихобот тайёр мекунад. Комиссия гузориши роҳбарони вазоратҳо, кумитаҳои давлатӣ, идораҳои давлатии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, намояндагони ҳизбҳои сиёсиро аз рӯи масъалаҳои тайёрии ва гузаронидани интихобот мешунавад, тартиби муайян намудани сатҳи донишони забони давлатиро аз ҷониби номзад ба узви Маҷлиси миллӣ ва вакили Маҷлиси намояндагон муқаррар мекунад. Тартиби иштироки мушоҳидони миллӣ, мушоҳидони байналмилалӣ, намояндагони воситаҳои ахбори хориҷӣ ва маҳаллиро низ Комиссияи марказӣ муқаррар мекунад, онҳоро бо ҳуҷҷатҳои дахлдор таъмин менамояд, рӯйхати номзадҳоро аз ҳизбҳои сиёсӣ, ки аз ҳавзаи интихоботии ягонаи умумиҷумҳуриявӣ пешниҳод гардидаанд ва шахсони бозътимоди онҳоро ба қайд мегирад; ба номзадҳое, ки аз ҳавзаи интихоботии ягонаи умумиҷумҳуриявӣ ба қайд гирифта шудаанд ва ба шахсони бозътимоди ҳизбҳои сиёсӣ шаҳодатномаи намунаи муқарраргардидаро медиҳад; натиҷаи интихоботро дар тамоми Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷамъбаст менамояд, вакилони интихобшударо ба қайд мегирад, дар матбуот оид ба ҷамъбасти интихобот ахборот ва рӯйхати аъзоёни интихобшудаи Маҷлиси миллӣ ва вакилони Маҷлиси намояндагонро ҷоп мекунад; масъалаҳои гузаронидани интихоботи такрории аъзои Маҷлиси миллӣ ва вакилони Маҷлиси намояндагонро ҳал мекунад; интихоботи аъзои Маҷлиси миллӣ ва вакилони Маҷлиси намояндагонро ба ивази аъзо ва вакилони хориҷшуда таъин намуда, мегузаронад; аризаю шикоятҳоро аз хусуси қарору амалҳои (беамалии) комиссияҳои интихобот баррасӣ менамояд ва аз рӯи онҳо қарорҳо қабул мекунад ва ба бойгонихо супурдани ҳуҷҷатҳои вобаста ба ташкил ва гузаронидани интихоботро таъмин менамояд. Қонунгузориҳои интихоботии кишвар муқаррар намудааст, ки комиссияҳои интихобот дар фаъолияти худ ба ҳеҷ мақоми давлатӣ вобаста нестанд. Қарор ва дигар санадҳои комиссияҳои интихобот, ки дар доираи салоҳияташон қабул намудаанд, барои ҳамаи мақомоти давлатӣ, мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, ҳизбҳои сиёсӣ, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, ташкилотҳо ва шахсони мансабдор, номзадҳо, интихобкунандагон, ҳамчунин барои комиссияҳои поёнии интихобот ҳатмӣ мебошад.

Ташкили комиссияи ҳавзавии интихобот оид ба интихоботи аъзои Маҷлиси миллӣ ва вакили Маҷлиси намояндагон **дар се зина амалӣ карда мешавад:** 1) комиссияи ҳавзавии бисёрмандатаи интихобот оид ба интихоботи аъзои Маҷлиси миллӣ; 2) комиссияи ҳавзавии интихобот (Комиссияи марказии интихобот ва раёйпурсӣ) оид ба интихоботи вакили Маҷлиси намояндагон аз ҳавзаи ягонаи умумиҷумҳуриявии интихобот; 3) комиссияи ҳавзавии интихобот оид ба интихоботи вакилони Маҷлиси намояндагон аз ҳавзаҳои якмандатаи интихобот.

Як нуктаи муҳимро қайд намудан лозим аст, ки Комиссияи марказии интихобот ва раёйпурсӣ бо пешниҳоди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҷониби Маҷлиси намояндагон таъсис дода мешавад. Комиссияҳои ҳавзавии интихобот оид ба интихоботи вакилони Маҷлиси намояндагон аз ҷониби Комиссияи марказии интихобот ва раёйпурсӣ бо пешниҳоди мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ташкил карда мешаванд. Комиссияи участкавии интихоботро оид ба интихоботи вакилони Маҷлиси намояндагон бо пешниҳоди мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, комиссияи ҳавзавии интихобот оид ба интихоботи вакилони Маҷлиси намояндагон камаш 45 рӯз пеш аз интихобот дар ҳайати на кам аз 5 ва на зиёда аз 19 нафар, аз ҷумла, раис, муовини раис, котиби комиссия ташкил мекунад. Дар интихоботи Маҷлисҳои маҳаллии вакилони халқ бошад, низоми дигари интихобот фаъолият мекунад. Моддаи 9 Қонуни конституцсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи интихоботи вакилони Маҷлисҳои маҳаллии вакилони халқ» муайян намудааст, ки барои интихоботи Маҷлисҳои маҳаллии вакилони халқ комиссияҳои зерини интихобот таъсис дода мешаванд: *комиссияи вилоятии интихобот оид ба интихоботи Маҷлиси вакилони халқи Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоят; комиссияи шаҳрии интихобот оид ба интихобот ба Маҷлиси вакилони халқи шаҳри Душанбе; комиссияи шаҳрии интихобот оид ба интихоботи Маҷлиси вакилони халқи шаҳр; комиссияи ноҳиявии интихобот оид ба интихоботи Маҷлиси вакилони халқи ноҳия; комиссияҳои ҳавзавии интихобот; комиссияҳои участкавии интихобот.*

Лозим ба ёдоварист, ки ҳама комиссияҳои интихобот аз рӯи принципи ҳудудӣ таъсис дода шуда, як нафар ҳуқуқ дорад, фақат аъзои як комиссияи интихобот бошад. Хусусияти дигаре, ки низоми интихоботии моро муайян мекунад, вижагӣ вобаста ба усули овоздиҳӣ мебошад. Мутобиқи моддаи 3 Қонуни конституцсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи

интихоботи Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон» «Интихоботи вакилони Маҷлиси намояндагон дар асоси ҳуқуқи умумӣ, баробар ва бевосита бо овоздиҳии пинҳонӣ ва низоми омехтаи интихобот сурат мегирад, дар он ҳеҷ гуна ҳадди ҳисоб (квота) муқаррар карда намешавад». Истифода аз усули пропорсионалии ҳисобкунии овозҳо дар ҳавзаи ягонаи умумиҷумҳуриявӣ ва мажоритарӣ дар ҳавзаҳои якмандатаи интихобот хусусияти омехтагии низоми интихоботиро дар Тоҷикистон муқаррар намудааст. Дар интихоботи аъзои Маҷлиси миллий овоздиҳии бавосита сурат гирифта, дар он вакилони интихобкунанда иштирок мекунанд. Вакилони интихобкунандаро маҷлисҳои маҳаллии вакилони халқи дахлдор пешниҳод менамояд. Дар интихоботи маҷлисҳои маҳаллии вакилони халқ бошад, низоми мажоритарии интихобот амалӣ карда мешавад.

Ҳамин тариқ, таҳлили низоми интихоботӣ дар Тоҷикистон нишон медиҳад, ки он бо хусусиятҳои хоси сохторию функционалӣ ва мазмунӣ худ фарқ намуда, ифодагари ҷанбаҳои муҳимми ташаккули анъанаҳои давлатдорӣ мебошад, ки вобаста ба рушди ҷомеа ва равандҳои демократӣ дар ҷаҳон тақомул ёфта истодааст.

МИЗИ МУДАВВАР ВОБАСТА БА ИШТИРОКИ ХОНАНДАГОН ДАР АРЗЁБИИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ

22-юми январи соли 2025 дар Китобхонаи миллии Тоҷикистон вобаста ба иштироки хонандагони синфҳои 4-уми Ҷумҳурии Тоҷикистон дар арзёбии байналмилалӣ PIRLS-2026 (Таҳқиқоти байналмилалӣ сифати хониш ва дарки матн) дар доираи лоиҳаи «Муҳити таълим – асоси таҳсилоти босифат» мизи мудаввар баргузор гардид.

Дар баргузори мизи мудаввар вазири маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон Раҳим Саидзода, муовинони вазири маориф ва илм, директори Маркази миллии тестии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Сабзалӣ Ҷаъфарзода, муовини директори Агентии назорат дар соҳаи маориф ва илми назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Дилафрӯз Назарализода, сардорони раёсату шуъбаҳои дастгоҳи марказии вазорат, сардорон ва мудирони шуъбаҳои маориф ва дигар кормандони соҳаи маориф иштирок намуданд.

Мизи мудавварро вазири маориф ва илм ифтитоҳ намуда, иброз дошт, ки аҳамияти маориф дар сиёсати Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон бори дигар дар Паёми имсолаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ ба таври зер хотирнишон карда шуд: «Ҳамаи пешравиро пирӯзии ҳар як давлат ва ҷомеаро мактабу маориф ва илму дониш таъмин мекунад...»

Гуфта шуд, ки бо мақсади муайян кардани сатҳи саводнокии хониш аз соли 2001 инҷониб аз тарафи Ассотсиатсияи байналмилалӣ арзёбии дастовардҳои таҳсилот дар кишварҳои гуногуни ҷаҳон таҳқиқоти байналмилалӣ саводнокии хониш ва дарки матн гузаронида мешавад. Ин таҳқиқот қабл аз ҳама, бо мақсади муайян кардани сатҳи саводнокӣ ва дарки матн дар зинаи таҳсилоти ибтидоӣ барои хонандагони синфи 4 баргузор карда мешавад. Мақсади асосии арзёбӣ таҳлили муқоисавии низоми маориф дар мамолики гуногун буда, таҷрибаҳои пешқадам дар самти фароҳам овардани таҳсилоти босифат барои амалӣ сохтани яке аз ҳадафҳои рушди устувори Созмони Милали Муттаҳид «Таъмини таҳсилоти босифат дар ҳамаи зинаҳои таҳсил» миёни кишварҳои аъзо табодул карда мешавад. Дар ин росто, Вазорати маориф ва илм дар мувофиқа бо Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон тасмим гирифтааст, ки ҷиҳати дар амал татбиқ намудани яке аз ҳадафҳои Стратегияи миллии рушди маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон барои то давраи соли 2030 дар қатори 60 кишвари иштирокчи дар арзёбии байналмилалӣ PIRLS (ПИРЛС) 2026 ширкат варзад.

Дар идомаи мизи мудаввар дигар иштирокчиён суҳанронӣ намуда, таъдик доштанд, ки рушди мунтазам ва босуръати технологияҳои иттилоотӣ коммуникатсионӣ муосир шароитро фароҳам овардааст, ки дар он бидуни саводи таҳлилии интиқодӣ дар бозори меҳнати ҷаҳонӣ фаъолият кардан ғайри имкон мегардад. Зарур аст, ки ҷиҳати иштирок дар арзёбии байналмилалӣ PIRLS масъулияти падару модар, аҳли ҷомеа ва омӯзгоронро баланд бардорем ва дар ҳамбастагӣ фаъолиятро ҷоннок намуда, миёни 60 кишвари иштирокчи мавқеи сазоворро ба даст орем.

Маркази матбуоти Вазорати маориф ва илм

ДУШАНБЕ: СОҲАИ МАОРИФ РУШД МЕЁБАД

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми ба Маҷлиси Олӣ 28 декабри соли 2024 қайд карданд, ки бо татбиқи ҳашт барномаи давлатӣ ва ду стратегияи дарозмуддат рушди соҳаи маориф, инкишофи таълиму тарбия, амалигардониҳои ислоҳоти соҳа, дастгирии мактабу омӯзгор, таълифи китобҳои дарсӣ ва такмили мазмуну мундариҷаи таҳсилот дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таъмин гашта истодааст.

**Исмоилзода Баҳром
МАНСУР – сардори
Сарраёсати маорифи
шаҳри Душанбе**

Пайдост, ки расидан ба зиндагии шоиста танҳо бо роҳи маърифатнок намудани аҳоли ва рушди илму маориф имкон дорад. Аз ин лиҳоз, Пешвои муаззами миллат зимни ироаи Паёми ибраз намуданд, ки сабаби асосии бадбахтии ҳар як миллат ва давлат эътибор надодан ба сифати мактабу маориф, саҳлангорӣ ба тарбияи кӯдак ва фароҳам наовардани муҳити мусоид барои таълиму тарбия мебошад. Роҳбари давлат сарчашмаи ҳамаи пешравию пирӯзии ҳар як давлат ва ҷомеаро ба мактабу маориф ва илму дониш тавҷам доништа, хулоса намуданд, ки рӯй овардани тамоми қишрҳои ҷомеа ба мактаб ва низоми маориф рушди ҳаматарафаи онро таъмин менамояд. Иҷрои вазифаҳои гузошташуда ва бартараф намудани камбудиву мушкилоти мавҷуда аз аҳли маориф ва пеш аз ҳама, аз роҳбарон, кормандони Сарраёсати маориф, шуъбаҳои маориф ва маъмурияти муассисаҳои таълимӣ заҳмату талоши бештарро тақозо мекунад. Бо мақсади рушди бонизоми соҳаи маориф соли 2024 аз буҷети Мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии шаҳри Душанбе ва ноҳияҳои он бо дарназардошти зиёдшавии музди меҳнат 914 миллиону 395 ҳазору 597 сомонӣ маблағ ҷудо гардида, рушди устувори соҳаро таъмин намуд, ки ин нишондод нисбат ба соли гузашта 267 миллиону 584 ҳазору 331 сомонӣ зиёд мебошад. Пеш аз ҳама, музди меҳнати омӯзгорон, мураббӣён ва кормандони соҳа пурра пардохт гардид.

Бояд қайд кард, ки сохтмону азнавсозӣ, мустаҳкам намудан ва ба меъёрҳои байналмилалӣ ҷавобгӯ гардондани пояҳои моддиву техникаи муассисаҳои таълимӣ, дар ҳошияи ташаббусҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул ва амалӣ намудани барномаҳои гуногун дар низоми таҳсилоти томактабӣ ва миёнаи умумӣ, роҳандозӣ намудани озмунҳои

зеҳнӣ ва таҳриқдихандаи тафаккур ва аз ҳама ҷиҳат дастгириву ҳавасмандгардониҳои кӯдакону наврасони болаёқат, баланд бардоштани мақоми устодону омӯзгорон ва мураббӣён аз ҷониби Мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии шаҳри Душанбе, хосатан, Раиси Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Раиси шаҳри Душанбе, муҳтарам Рустами Эмомалӣ иқдоми муҳимму самарабахш ба

шумор меравад.

Бо дарназардошти афзоиши босуръати аҳолии пойтахт ҳамасола якчанд муассисаи таҳсилоти томактабӣ ва миёнаи умумӣ ҷавобгӯ ба талаботи замони муосир бо тамоми таҷҳизот ва лавозимоти инноватсионии таълим, кабинету озмоишгоҳҳо мавриди истифода қарор дода мешавад. Дар умум, дар зарфи 7 соли охир аз ҳисоби ҳамаи сарчашмаҳо дар

шаҳри Душанбе 22 муассисаи таҳсилоти томактабӣ барои 3929 ҷой ва 53 муассисаи таҳсилоти умумӣ барои 48386 нафар хонанда дар як баст пас аз бунёду азнавсозӣ ва таъмири асосӣ мавриди истифода қарор дода шуда, танҳо дар соли сипаришуда 2 муассисаи таҳсилоти томактабӣ ва 4 муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ ба фаъолият оғоз кард. Дар оғози соли нав боз як муассисаи таҳсилоти томактабӣ бо номи «Боғи мурод» дар ноҳияи Фирдавсӣ барои 450 ҷой мавриди истифода қарор дода шуд.

Бо мақсади рушди ҳаматарафаи муассисаҳои таҳсилоти томактабӣ **«Барномаи рушди таҳсилоти томактабӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2020-2025»** ва дар асоси он **«Барномаи рушди таҳсилоти томактабӣ дар шаҳри Душанбе барои солҳои 2020-2025»** қабул гардида, танҳо дар соли 2024 ҷиҳати иҷрои Нақшаи чорабиниҳои он таъмиру азнавсозии 21 адад айвончаи бозӣ, 8 ҳоҷатхонаи беруна ва ободониҳои намои бинои ду муассиса ба маблағи умумии 4 млн. 322 ҳазор сомонӣ ба анҷом расонида шуд. Инчунин, тибқи Нақшаи чорабиниҳои Барнома, дар соли 2024 аз ҳисоби маблағҳои буҷетӣ ва бахши хусусӣ таъсиси 10-ададӣ гурӯҳи инкишофи кӯдакон ба нақша гирифта шуда буд, ки иҷрои он пурра таъмин гардид. Тибқи нақша, дар филиали Донишқадаи ҷумҳуриявии тақмили ихтисос ва бозомӯзии кормандони соҳаи маориф дар шаҳри Душанбе дар 18 курс 425 нафар корманди педагогии муассисаҳои томактабӣ аз курси тақмили ихтисос гузашта, соҳиби шаҳодатнома гаштанд. Дар умум, бояд қайд кард, ки «Барномаи рушди таҳсилоти томактабӣ дар шаҳри Душанбе барои солҳои 2020-2025» тибқи нақшаи чорабиниҳо зина ба зина амалӣ гашта, айни замон қорбарӣ дар ин самт ҳар чи зудтар баргардондани биноҳои муассисаҳои таҳсилоти томактабӣ ва тибқи таъйинот истифода намудани онҳо, азнавсозӣ ва аз таъмири асосӣ баровардани муассисаҳои таҳсилоти томактабии таъмирталаб идома дорад.

Масъалаи асосие, ки то имрӯз зери таваҷҷуҳи махсус қарор дорад, фарогирии кӯдакон ба зинаи таҳсилоти томактабӣ буда, дар муассисаҳои таълимии томактабии ҳудуди пойтахт фарогирии кӯдакон 30 фоизро ташкил медиҳад. Бо дарназардошти он ки аксари кӯдакон то 3-солагӣ дар муҳити оила тарбия меёбанд, 36 фоизи кӯдакон ба таълиму тарбияи аввалия фаро гирифта шудаанд. Бо мақсади фарогирии бештари кӯдакон ба таълиму тарбияи томактабӣ, дастрасӣ ба таҳсилоти босифат, зиёд намудани ҷойҳои нишаст, таъмини шарикӣ давлат бо бахши хусусӣ тибқи **«Барномаи рушди муассисаҳои томактабӣ ва таҳсилоти умумии хусусӣ барои солҳои 2022-2027»** соли 2024 дар шаҳри Душанбе муассисаҳои таҳсилоти томактабии хусусии «Дурахши рангинкамон», «Шоҳнома», «Камолак», «Палма», «Кидс» ва муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии хусусии «Рӯё», «Асри нав», «Паёми дониш», «Фикри нағз», «Фурӯғи дониш» ва муассисаи таълимии хусусии инноватсия ва технологияи рақамии ба номи Аббос Алиев таъсис дода шуд.

Бо дарназардошти сохтмони бомароми биноҳои баландошён ва афзоиши аҳолии пойтахт, мутобиқ ба талаботи Стратегияи миллии рушди маориф дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030, то ба 50 фоиз расонидани фарогирии кӯдакон ба таҳсилоти томактабӣ, инчунин, ҷиҳати бартараф намудани норасоии ҷойҳои нишаст дар муассисаҳои таълимӣ бо дастгирии бевоситаи Мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии шаҳри Душанбе ба истиқболи сазовори ҷашни бошукӯҳи 35-солагии Истиқлоли давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҳисоби ҳамаи сарчашмаҳо бунёди 60 адад муассисаи таҳсилоти томактабӣ барои 12 390 ҷой ва 21 адад муассисаи таълимӣ барои 20 176 нафар хонанда дар як баст оғоз гардида, бомаром идома дорад.

Имрӯзҳо ба таври зарурӣ таҷҳизонидани муассисаҳои таълимӣ, васеъ ҷорӣ кардани технологияҳои иттилоотиву коммуникатсионӣ тибқи талаботи **«Барномаи таъмин намудани муассисаҳои таълимии шаҳри Душанбе бо кабинетҳои фаннӣ ва озмоишгоҳҳои мучахҳази таълимӣ барои солҳои 2021-2025»** ба тарзи ташкили дуруст ва самараноки раванди таълим дар муассисаҳои таълимӣ мусоидат намудааст. Айни замон муассисаҳои таълимии пойтахт дорои 2353 адад кабинети фаннӣ мебошанд, ки нисбат ба соли 2023 177 адад зиёд мебошад. Заминаҳои моддӣ – техникаи аксари муассисаҳои таълимии шаҳри Душанбе ба талаботи рӯз ҷавобгӯ буда, «Барномаи таъмин намудани муассисаҳои таълимии шаҳри Душанбе бо кабинетҳои фаннӣ ва озмоишгоҳҳои мучахҳази таълимӣ барои солҳои 2021-2025» тибқи нақша барзиёд иҷро шуда истода истодааст.

Дар ин самт мо тасмим гирифтаем, ки ҷиҳати мусаллаҳ намудани омӯзгорон бо донишу малақаҳои инноватсионӣ, баланд бардоштани дараҷаи касбӣ ва истифодаи мақсадноки

кабинетҳои фанӣ, озмоишгоҳҳо, таҷҳизоту технологияҳои рақамӣ дар раванди таълим чораҳои иловагиро амалӣ намоем. Зеро истифодаи босамари технологияҳои рақамӣ дар шароити рушди бомароми технологияи рақамиву зеҳни сунъӣ талаботи ҷомеаи ҷаҳонӣ ва амри воқеӣ аст.

Бояд қайд кард, ки дар соҳаи маорифи пойтахт дар самти рақамикунонӣ корҳои назаррас амалӣ гашта, татбиқи якчанд иқдоми дигар дар нақша аст. Татбиқи **«Барномаи электрони «e DONISH»** дар муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии шаҳри Душанбе, мавриди амал қарор додани **«Барномаи тахтаи интерактиви «e TALIM»**, ки ҳадафи асосии он аз пайвастании соҳаи маориф бо технологияҳои иттилоотӣ-коммуникатсионӣ, тағйир додани шаклу усулҳои таълим ва назорати раванди таълим ва ба талаботи замон мувофиқ намудани равандҳои таҳсилот арзёбӣ мегардад. Таҳияи **«Роҳнамои истифодаи тахтаи интерактивӣ»**, ки тарзи кор бо тахтаи электронӣ дар он муфассалу мукамал дарҷ гардидааст, ба омӯзгорон имкон медиҳад, ки истифодаи тахтаи интерактивиро мустақилона аз худ намоянд. **Таъсиси нахустин Почтаи миллии электронӣ** суръати мубодилаи иттилоотро тақвият бахшида, амнияти иттилоотиро таъмин менамояд. Ҳадаф аз роҳандозии почтаи мазкур сода намудани раванди гардиши ҳуҷҷатҳо буда, маълумоти он дар серверҳои дохили кишвар маҳфуз мегардад, ки бехатарии почтаро аз ҳамлаҳои кибернетикии хакерон таъмин намуда, иттилоот тавассути почтаи миллии дар доираи домени миллии мавриди мубодила қарор мегирад. Мавриди истифода қарор додани **китобхонаи электронӣ** барои муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии пойтахт дастрасии бемонеаи иштироқдорони раванди таълимро ба зиёда аз 5000 номгӯи адабиёти таълимиву методӣ, илмиву оммавӣ, бадеиву маърифатӣ ва санадҳои меъёрҳои ҳуқуқӣ бо забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ таъмин намудааст, ки ҳаҷми умумии он ба 10 гигабайт расида, интерфeyси он дар тарҳи муосир таҳия шуда, мураттабии мантиқии бахшҳои он таъмин гардидааст. Бо таъсиси **системаи мониторинги шабакавӣ (vpn)** дастрасии муассисаҳои таълимӣ бо интернет ва суръати он ҳамарӯза бо шабакаи VPN тариқи системаи мониторинги шабакавии Zabbix (бо суроғаи monitoring.babylon-t.tj) назорат гардида, мушкilotи мавҷуда дар фурсати кӯтоҳ ошкор ва бартараф карда мешавад. Бо мақсади муҳайё сохтани шароити мувофиқ дар самти омӯзиши забони англисӣ бо истифода аз имкониятҳои муосир **замимаи мобилии «Забономӯз»** сохта ба истифода дода шуд. Барномаи «Забономӯз» дорои интерфeyси тоҷикӣ буда, яке аз навовариҳои муҳим дар соҳаи омӯзиши забонҳои хориҷӣ ба ҳисоб рафта, ба истифодабарандагони тоҷик имконият медиҳад, ки тавассути дастгоҳҳои мобилии худ забони англисиро омӯзанд. **Платформаи рақамии «dastovard.tj»** имконият фароҳам овард, ки маълумоти оморӣ оид ба кӯдакон ва ҷавонони боистеъдоди шаҳри Душанбе ва дастовардҳои олимпии онҳо мутамарказонида шуда, дастовардҳои наврасону ҷавонон дар сатҳи шахрӣ, миллии ва байналмилалӣ таблиғ гардад. Инчунин, платформа ба он мусоидат мекунад, ки маълумоти дақиқ оид ба дастовардҳои наврасону ҷавонони пойтахт нигоҳдорӣ ва мубодилаи онҳо роҷеъ ба таҷрибаву донишу малака роҳандозӣ карда шавад. Бояд қайд кард, ки дар доираи ташаббусҳои Мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии шаҳри Душанбе ҷиҳати рақамикунонии соҳаи маориф лоиҳаи **платформаи рақамии Kudak.tj** аз соли 2025 мавриди амал қарор дода мешавад. Платформаи рақамии Kudak.tj як ҷузъи муҳими системаи иттилоотии соҳаи маорифи пойтахт дар зинаи таҳсилоти томактабӣ буда, бо мақсади рақамикунонӣ ва автоматикунонии таҳсилоти томактабӣ, инчунин, ташкили омори ягона, бо тарзи муосир содагардонии раванди бақайдгирии кӯдакон, осон кардани кори кормандони муассисаҳои таҳсилоти томактабӣ дар фарогирии муназзами кӯдакон таҳия гашта, дар рушди иртиботии падару модар бо муассисаи таҳсилоти томактабӣ ва шаффофият дар қабул ва нигоҳубини кӯдакон нақши калидӣ мебозад. Бо мақсади таъмини истифодаи дуруст ва самараноки шабакаи ҷаҳонии Интернет, дастурамали тавсиявӣ оид ба **«Интернети бехатар»** дар марҳилаи анҷоми таҳия қарор дошта, пас аз таҳрир ва такмил ба омӯзгорон пешниҳод карда мешавад. Ҳамзамон, бояд қайд кард, ки айнаи замон ҷиҳати **таҳияи озмоишгоҳи виртуалӣ** оид ба фанҳои табиӣ, дақиқ ва риёзӣ корбарӣ идома дошта, озмоишгоҳи виртуалӣ бо барномаи таълимӣ мутобиқ гардонда шуда, бо мақсади арҷгузорӣ ба забони давлатӣ бо забони тоҷикӣ таҳия ва барои истифода ба омӯзгорон пешниҳод мешаванд. Ҷиҳати **захира ва ҷобачогузории кадрҳои роҳбарикунанда** низ тавассути

имкониятҳои зеҳни сунъӣ аз ҷониби мутахассисон корбарӣ оғоз гашта, дар арафаи анҷомёбӣ қарор дорад.

Дар Паёми навбатӣ (28-уми декабри соли 2024) Роҳбари давлат донишҷӯи забонҳои хориҷӣ, махсусан, забонҳои русӣ ва англисиро бори дигар таъкид намуда, зарурати омӯзиши забонҳои хориҷиро аз ҷиҳати таҳсилоти томактабӣ талаботи замони муосир арзёбӣ намуда, ҷиҳати истифодаи босамари технологияҳои рақамӣ, усулҳои навини забонамӯзӣ ва тақмили маҳорати касбии омӯзгорон дастурҳои қатъӣ доданд. Тибқи Нақшаи чорабиниҳои **«Барномаи давлатии тақмили таълим ва омӯзиши забонҳои русӣ ва англисӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030»** корҳои назаррас амалӣ гашта бошанд ҳам, то ҳол фаъолият дар ин самт тақмилталаб мебошад.

Бо мақсади ҳар чӣ бештар ҷалб намудани насли наврас ба омӯзиши забони русӣ ҳамчун забони муоширати байни миллатҳо ва забони англисӣ ҳамчун забони хориҷии дар ҷаҳони муосир аз ҳама зиёд паҳншуда, аз худ кардани нутқи намунавӣ бо ин забонҳо, озмунҳои шахрии «Ҷаҳондонӣ аз забондонист» дар байни тарбиятгирандагони муассисаҳои таҳсилоти томактабӣ ва «Забон донӣ – ҷаҳон донӣ» барои донандагони забони тоҷикӣ, русӣ ва англисии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ташкил ва баргузор карда мешавад.

Дар 4 соли иҷрои **«Барномаи мақсадноки давлатии рушди илмҳои риёзӣ, дақиқ ва табиӣ барои солҳои 2021-2025»**, **«Бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф»** эълон шудани солҳои **2020-2040** дар шаҳри Душанбе ҷиҳати ҳавасманд намудани хонандагон барои омӯзиши амиқи фанҳои дақиқ ва риёзӣ, дарёфту рушди қобилиятҳои онҳо, дар байни наврасон тарғиб ва паҳн намудани донишҳои илмӣ-амалӣ аз фанҳои табиӣ риёзӣ, ташвиқи бурдани корҳои илмӣ, таҳқиқотӣ ва ихтироъкорӣ, ташаккули тафаккури илмӣ ва мантиқӣ, бедор намудани завқи кӯдакону наврасон дар ҳалли масъалаҳои ғайриодӣ ва мусоидат дар интихоби бошууронаи касб корҳои назаррас ба сомон расонда шуд. Ҳамасола, ташкил ва баргузориҳои Озмуни ҷумҳуриявии «Илм – фуруғи маърифат», озмуни шахрии «Тоҷи сари ҷумла ҳунарохост илм», Форуми наврасону ҷавонони шаҳри Душанбе оид ба технологияҳои иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ, инчунин, нахустозмунҳои шахрӣ дар байни тарбиятгирандагони муассисаҳои таҳсилоти томактабӣ – «Ахтаракони ҳисобдон», дар байни хонандагони муассисаҳои таълими «Илм ва амал», дар байни омӯзгорон зери унвони «Омӯзгори муосир» тадбирҳои мебошанд, ки ҷиҳати татбиқи «Бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф» андешида шудаанд.

Бояд таъкид кард, ки бори нахуст дар шаҳри Душанбе дар шакли муосир **Мусобиқаи роботҳо, Дарси маҳорат** - аз рӯйи бахшҳои «Барномасозӣ», «Дизайни графикӣ» ва «Зеҳни сунъӣ», **IT – гап** дар мавзӯҳои «Имкониятҳои соҳаи барномасозӣ барои наврасон ва ҷавонон», омӯзиши HTML ва CSS, чораҳои амниятӣ ҳангоми истифодаи интернет, усулҳои навини ҷомеаи муосир ва таъсири инноватсия дар рушди соҳаҳои муҳталиф, саводи рақамӣ, саводнокии мукотиба, сохтани муҳтавои рақамӣ, бехатарии рақамӣ, конференсияи илмӣ-амалӣ дар мавзӯи **«Зеҳни сунъӣ ва масъалаҳои ҷорӣ намудани он дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ»** бо ҷалби олимону донишмандони Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон ва коршиносону мутахассисони Маркази зеҳни сунъии Вазорати саноат ва технологияҳои нави Ҷумҳурии Тоҷикистон бо иштироки аҳли маорифи пойтахт баргузор гардид, ки мақсади он баланд бардоштани тафаккур ва малакаву истеъдоди хонандагону омӯзгорон дар соҳаи технологияи иттилоотӣ ва зеҳни сунъӣ, инчунин, дарёфти чехраҳои нави боистеъдод дар ин самт мебошад.

Бо мақсади муҳайё намудани шароит барои таълиму тарбия, дарёфт, дастгирӣ ва рушди истеъдоди хонандагон, таъмин намудани шароит барои қонеъгардонии эҳтиёҷоти хонандагони болаёқат, таҳсилоти босифат, муаррифии Тоҷикистон дар арсаи байналмилалӣ тавассути иштирок ва ғолибияти хонандагон дар озмуну олимпиадаҳои байналмилалӣ, кашфиётҳои нави илмӣ, дастгирии омӯзгорони наовару эҷодкор, паҳн намудани таҷрибаи корӣ ва усулҳои пешқадами онҳо, дастгирии кӯдакон, наврасон ва ҷавонон, ки қобилияти фавқулода доранд, **«Барномаи давлатии дарёфт ва рушди истеъдодҳо барои солҳои 2021-2025»** амалӣ гашта, соли равон муҳлати он ба анҷом мерасад. Ногуфта намонад, ки таъсиси Марказҳои дарёфт ва рушди истеъдодҳои ноҳияҳои пойтахт, литсей ва

гимназияҳо барои хонандагони болаёқат маҳз дар заминаи иҷрои барномаи мазкур амалӣ гашта, дар муассисаи таҳсилоти томактабии равиявии «Кӯдакони болаёқат»-и назди Сарраёсати маорифи шаҳри Душанбе, муассисаҳои таҳсилоти томактабии равиявӣ барои кӯдакони боистеъдод ба мисоли «Chary kids Academy», «Душанбе-Монтессори», «Закия», «Хуршеди Тоҷикистон», муассисаҳои таҳсилоти томактабии «Аниса», кӯдакистони назди мактаби байналмилалӣ ҷиҳати ба таълим ва тарбияи аввалия фаро гирифтани кӯдакони болаёқат заминаи мусоид фароҳам оварда шудааст. Натиҷаи фаъолияти босамар ва робитаи мутақобилаи марказҳои дарёфт ва рушди истеъдодҳо ва муассисаҳои таълимӣ буд, ки 812 нафар ғолиби даври ҷумҳуриявии олимпиадаи фаннӣ гашта, шаҳри Душанбе дар миқёси ҷумҳурӣ мақоми аввалро ба даст овард. Бо дарназардошти ворид намудани маҳдудият дар шумораи довталабон ва зиёд намудани ҳадди ақали ҳолҳои бадастоварда тибқи Низомнома, ин нишондод нисбат ба соли қаблӣ камтар бошад ҳам, шаҳри Душанбе мақоми аввалро ҳам аз лиҳози шумораи ғолибон ва ҳам сифатнокӣ дар соли 2024 нигоҳ дошт, ки дар ин самт фаъолияти шуъбаҳои маорифи ноҳияҳои пойтахт ва муассисаҳои таълимии литсей барои хонандагони болаёқат дар шаҳри Душанбе, литсеи Президентӣ барои хонандагони болаёқати Тоҷикистон дар шаҳри Душанбе, гимназияи №1 барои хонандагони болаёқати шаҳри Душанбе, муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии назди Сарраёсати маорифи шаҳри Душанбе ва муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии №31-и ноҳияи Шоҳмансур назаррас мебошад. Дар соли 2024 3326 нафар хонандаи муассисаҳои таълимии пойтахт дар олимпиадаҳои байналмилалӣ (фосилавӣ, зеҳнӣ, лоиҳавӣ) ширкат варзида, сазовори 955 ҷойи ифтихорӣ гардиданд. Ғолибони даври ниҳоми озмуни ҷумҳуриявии «Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст» бо дарназардошти шоҳҷоиза 43 нафар, озмуни ҷумҳуриявии «Илм фурӯғи маърифат» 76 нафар, озмуни ҷумҳуриявии «Тоҷикистон – Ватани азизи ман» 57 нафарро ташкил дода, дар сатҳи ҷумҳурӣ шаҳри Душанбе бо шумораи ғолибон дар ҷойи аввал қарор дорад. Бояд қайд кард, ки ҷиҳати зиёд намудани теъдоди иштироки хонандагони боистеъдод дар олимпиадаҳои байналмилалӣ фаннӣ, олимпиадаҳо аз фанҳои табиӣ-риёзӣ, лоиҳавӣ ва ихтироъкорӣ, ки зери таваҷҷуҳи бевоситаи Раиси Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Раиси шаҳри Душанбе, муҳтарам Рустами Эмомалӣ қарор дорад, бо иҷозати бевоситаи шаҳрдорӣ дар ҳамкорӣ бо ҶДММ «Илм ва ирфон», ки намоёндагии расмӣ 11 намуд олимпиадаи байналмилалӣ бонуфузро ба уҳда дорад, баргузориҳои даври фосилавии олимпиадаҳои байналмилалӣ давра ба давра ба нақша гирифта шудааст.

Айни замон дар маҳфилҳои марказҳои дарёфт ва рушди истеъдодҳо, марказҳои кӯдакон ва наврасон ва муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, ки 2144 ададро ташкил медиҳад, 99 861 нафар хонанда ба таҳсилоти иловагӣ фаро гирифта шуда, ҷиҳати фарогирии бештари хонандагон ба таҳсилоти иловагӣ бо дарназардошти майлу хоҳиш ва завқу истеъдод дар соли 2025 чораҳои иловагӣ андешида мешавад.

Аҳли маориф пешбаранда ва татбиқкунандаи сиёсати давлатӣ дар соҳаи маориф ва сиёсати идеологӣ аст. Тарбияи инсон ва ташаккулдиҳии шахсият таълиқкунандаи арзишҳои миллӣ мубаллиғӣ либоси милливу фарҳанги миллӣ дар баробари таълими илм ба дӯши аҳли маориф аст, ки дар ин самт низ корҳои зиёде амалӣ гаштааст. Тасмими дигар аҳли маориф дар ин самт ин ташкили Ғӯшаи ҳунарҳои мардумӣ дар муассисаҳои таълимӣ буда, дар раванди ҷаҳонишавӣ ҳифзи анъанаҳои миллӣ ва тарбияи насли ояндасози миллат дар руҳияи эҳтирому арҷгузорӣ ба фарҳанги миллӣ ва арзишҳои волои он бояд дар мадди аввал қарор гирад.

Бояд қайд кард, ки дар чоряки якуми соли таҳсили 2024-2025 сифати таҳсилот 41,6% ва дараҷаи азхудкунӣ 96,4%-ро ташкил дода, дар чоряки дуюм бошад, сифати таҳсилот ба 42,8% ва дараҷаи азхудкунӣ ба 97,5% баробар гаштааст, ки мутаносибан сифати таҳсилот 1,2% ва дараҷаи азхудкунӣ низ 1,1% баланд шудааст. Нишондоди мазкур нисбат ба ҳамин давраи соли гузашта мутаносибан 0,5% ва дараҷаи азхудкунӣ 0,4% баланд гаштааст.

ЯК ДАРС БАРОИ ОМУЗГОРОНИ ЗАБОНИ ТОҶИКӢ

Намунаи як соат дарс аз фанни забони тоҷикиро тибқи муносибати босалоҳият ба таълим барои синфи 5 манзури омӯзгорони ин фан мегардонем.

МАВЗУЪ: «ИСМ ВА АЛОМАТҲОИ МОРФОЛОГИИ ОН»

Бибиҷон НЕЪМАТОВА –
номзади илми
филология, дотсенти
кафедраи методикаи
таълими фанҳои
ҷамъиятӣ – гуманитарии
ДҶТИБКСМ

Ҳадафи мавзуъ:	Натиҷаҳои интизоршаванда
❖ хонандагон таърифи исмро медонанд ва ба кадом саволҳо ҷавоб шуданашро бо мисолҳо шарҳ медиҳанд; ❖ фарқи аломатҳои морфологии исмро аз дигар ҳиссаҳои нутқ муайян мекунанд.	Дониш: таърифи исмро меғуянд; Фаҳмиш: аз матнҳо исмҳоро ҷудо карда, ба он савол гузошта метавонанд; Татбиқ: Бо исмҳо ҷумлаҳо навишта, аломатҳои морфологии исмро муайян мекунанд.

Салоҳиятҳо:

- ❖ Хонандагон таърифи исм ва ба кадом савол ҷавоб шудани онро гуфта метавонанд;
- ❖ Аломатҳои морфологии исмро муайян карда метавонанд;

Аз матн хурд исмро ёфта, бо исмҳои ёфташуда мисолҳо оварда метавонанд.

Маводи таълим: китоби дарсӣ, варақаҳои таълим, матн, роҳнамо, рӯйнамо ва лексия .

I. Водорнамоӣ (Пурсиши вазифаи хонагӣ): 8-9 дақиқа.

Равиши дарс: 45 дақ.

Лаҳзаи ташкилии дарс (Риояи одоби мулоқот, ҳисобгирии давомот ва омода шудани хонандагон ба дарс).

I.I. Маълумоти умумӣ дар бораи ҳиссаҳои нутқ. Фаҳмонед, ки аз машқи 307 калимаҳои маъноӣ луғавидоштаро бо саволгузорӣ муайян намоянд (хаттӣ).

Дар гурӯҳҳои дунафара ба кори ҳамдигар шинос шаванд; хатоҳои худро фаҳмида, он хатоҳоро ислоҳ намоянд;

Ба кори худ баҳогузорӣ намоянд.

1. 2. Иҷрои машқҳои 284-286 (шифоҳӣ), 287 (хаттӣ) аз китоби дарсӣ.

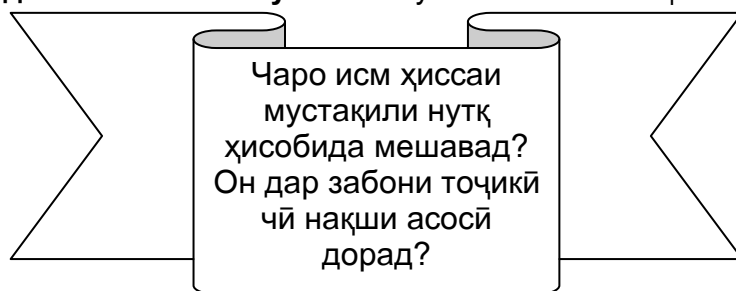
1. 3. Мустақкамкунии мавзӯи гузашта: 3 дақиқа

Бачаҳоро водор намоед, ба ҳамдигар савол диҳанд, ба монанди:

- Дар забони тоҷикӣ чанд ҳиссаи нутқ аст?
- Ҳиссаҳои нутқ ба чанд гурӯҳ ҷудо мешаванд?
- Чаро ҳиссаҳои номустақили нутқ меғуянд?
- Аломатҳои асосии ҳиссаҳои мустақили нутқ кадомҳоянд?
- Калима аз ибора чӣ фарқ мекунад?
- Матн чист?
- Таърифи ҷумларо гӯед.
- Сараъзоро номбар кунед.
- Чаро ҳиссаҳои нутқро ба ду гурӯҳ – мустақил ва ёридиҳанда ҷудо кардаанд?

II. Даркнамоӣ: Исм ва аломатҳои морфологии он (18-20 дақиқа).

2. 1. Қадами аввали мавзуи нав. Усули «Ангезиши зеҳн»:

2. 2. Қадами дуюми мавзуи нав. Дар аввал диққати хонандагонро ба қироати ифоданоки байтҳои дар машқи 285-и китоби дарсӣ овардашуда ҷалб намоед. Онҳоро талқин кунед, ки мазмуни байтҳоро маънидод намоянд ва калимаҳои ки?, чиҳа? ва чӣ?, чиҳа? ҷавоб мешаванд, дар ду сутун нависанд.

Усули «Рӯзномаи дубаҳша»:

ки?, чиҳа?	чӣ?, чиҳа?
бародар	рӯз

2. 3. Қадами сеюми мавзу: Ба хонандагон фаҳмонед, ки ҷумларо пурра карда, қоидаи исмиро таҳия намоянд:

Исм ҳиссаи нутқест, ки _____ (чиро?) ифода карда, ба саволҳои _____ (кадом саволҳо?) ҷавоб мешавад: чӯб, даст, подабон, барқ, ақл, дониш, истироҳат, Душанбе, суҳан, шиноварӣ, деҳқон.

Хонандагон, дар хотир дошта бошед, ки: – Исм бо аломатҳои морфологӣ (сарфи)-яш аз дигар ҳиссаҳои нутқ фарқ мекунад. Шумора (хона, хонаҳо), соҳибият (хонаам) ва номуайяни (хонае) аломатҳои морфологӣ исми мебошанд.

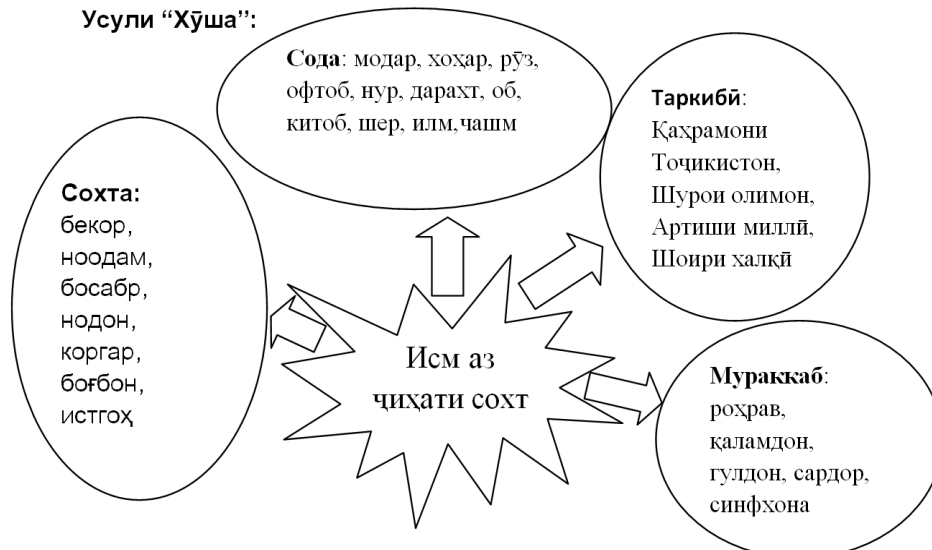
Исм калимаи арабии буда, маънояш ном аст. Исмҳо дар ҷумла бештар ба вазифаи мубтадо ва пуркунанда меоянд ва баъзан ба вазифаи хабар, муайянкунанда ва ҳол. Мисол: Суруш варзишгар аст. Ӯ ба омӯзгор савганд дод. Ман модарамро бениҳоят дӯст медорам.

Аз калимаҳои ҳисоб, омӯзиш, гул, дарахт ва нон бо истифода аз пасвандҳои исмиро соzed.

- чӣ	- гоҳ	- истон	- зор	- дон

Хонандагон бояд дар хотир нигоҳ доранд, ки исм аз ҷиҳати сохт чор хел: сода, сохта, мураккаб ва таркибӣ мешавад.

Усули “Хуша”:

Бояд қайд кард, исмҳое, ки аз як реша иборатанд, исмҳои сода мебошанд. Мисол: китоб, гул, хона, биби, қалам, хома ва ҳоказо.

Исмҳои сохта аз калимаҳои решагӣ ва асосҳои феъл бо ёрии пасванду пешвандҳо сохта мешаванд. Мисол: коргар, мариш, чашма, боғбон, донишманд ва ғайра.

Исмҳои мураккаб аз ду ё зиёда реша сохта мешаванд: садбарг, гулдаста, китобхона, соҳибчамол, сарфармондеҳ ва ғайра.

Исмҳои таркибӣ аз чанд ҷузъи алоҳида иборатанд: Шурои Олӣ, Созмони Милали Муттаҳид, Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, Иттиҳоди Шуравӣ.

Агар исм бо шумораи миқдорӣ омада бошад, шакли ҷамъ намегирад: панҷ китоб, ҳазор хонанда. Вале дар назм чунин ҳолат гоҳ-гоҳ ба назар мерасад.

Аломатҳои морфологии исм:

1. Маънои луғавӣ доранд, яъне, исмҳо маънои мустақил дошта, номи ашё, мавҷудот ё ҳодисаҳоро ифода мекунанд. Мисол: бино, дафтар, хонанда, дӯстию бародарӣ.

2. Исмҳо ба саволҳои кӣ? кӣҳо? чӣ? чӣҳо? ҷавоб мешаванд. Мисол:

Кӣ? - модар, омӯзгор, падар, хоҳар, бародар.

Кӣҳо? - волидайн, омӯзгорон, табибон, соҳибкорон.

Чӣ? - қалам, дафтар, китоб, синф, ҷевон, компютер.

Чӣҳо? - китобҳо, табибон, оҳувон, аспҳо.

3. Шумора - исмҳо шумораи танҳо ва ҷамъ доранд. Мисол:

4. Модар - модарон, муҳандис - муҳандисон, тоҷир - тоҷирон.

5. Ҳолатҳо - исмҳо дар забони тоҷикӣ ҳолатҳои грамматикиро мегиранд: ҳолати асосӣ: китоб, ҳолати изофӣ: китоби ман ва ҳолати ҷамъӣ бавосита: китобҳоеро, ё ин ки: соҳил - соҳилро - соҳилҳо.

6. Исмҳо аз ҷиҳати сохт: сода, сохта мураккаб ва таркибӣ мешаванд.

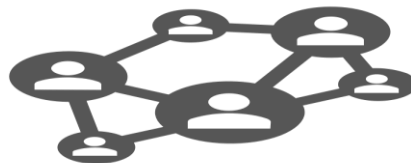
7. Дар ҷумла ба вазифаи мубтадо меояд. Мисол: Модарам нони гарм пухт. Падарам дирӯз аз шаҳр омад.

8. Исм соҳибиятро ифода мекунад: хонаам, китобам, кулбаат.

9. Исмҳо ба гурӯҳҳои гуногун, ки маънои муайян доранд, тақсим мешаванд, масалан: Номи одамон, номи ҷойҳо, номи объектҳо;

10. Исмҳо ҷинсу хос, шахсу ғайришахс, моддию маънӣ ва кулу ҷузъ мешаванд. Мисол: талаба, деҳқон, зан, мард, асп, сағ, мурғ, деҳа, шаҳр, вилоят (исмҳои ҷинс), ному насаб, лақаб, номҳои ҷуғрофӣ, шахру маҳал (исмҳои хос), шоир, коргар, бачаҳо, омӯзгорон (исмҳои шахс), мурғҳо, дарёҳо, китобҳо аспҳо (ғайришахс), гандум, гул, шир, санг, об, орд, китоб (исмҳои моддӣ), зиндагӣ, хубӣ, ақл, бахт, орзу, инсоф (исмҳои маънӣ), сабзӣ, шалғам, лимӯ (исмҳои кул), лола, садбарг, райҳон, сияҳгӯш (исмҳои ҷузъ).

III. Мулоҳизаронӣ: 8-9 дақиқа.

3. 1. **Кор дар гурӯҳҳо.** Бо ибораҳои «Омӯзгори фаъол», «Хонандаи қобилиятнок», «Синфхонаи замонавӣ» ва «Китобҳои шавқовар» матни хурд навишта, ба зер исмҳо хат кашед ва ба исм савол гузored.

Гурӯҳи 1: Омӯзгори фаъол шахсест, ки. . .

Гурӯҳи 2: Хонандаи қобилиятнок касест, ки. . .

Гурӯҳи 3: Синфхонаи замонавӣ онест, ки. . .

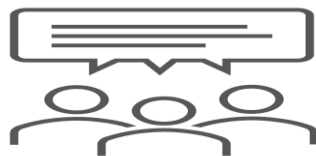
Гурӯҳи 4: Китобҳои шавқовар он аст, ки. . .

Муҳокима ва муаррифии кори гурӯҳҳо

3. 2. Тавассути усули «**Блитс – пурсиш**» дониши хонандагонро мавриди санҷиш қарор диҳед:

- Исм чӣ гуна ҳиссаи нутқ аст?
- Аломатҳои морфологии исм кадомҳоянд?
- Ҳиссаҳои нутқро номбар кунед.
- Маънои калимаи исм чӣ аст?
- Сараъзоро номбар кунед?
- Исм дар ҷумла ба вазифаи чӣ меояд?
- Ҳиссаи нутқе, ки номи ашёро мефаҳмонад.
- Ҳиссаи нутқе, ки ба саволҳои Кӣ? Киҳе?, Чӣ? Чиҳе? ҷавоб мешавад.
- Калимаи *дониш* ба кадом савол ҷавоб мешавад?

Хонандагон саволҳоро дар гурӯҳҳо муҳокима намуда, ҷавобҳоро дар стикер навишта, ҳар як гурӯҳ ҷавобҳои худро доир ба саволҳо муаррифи менамоянд.

3. 3. Супориши дунафарӣ бо истифода аз усули «ФТА - фикр кунед, табодул кунед ва андеша кунед». Ҷумлаҳои зеринро хонед, исмҳоро таҳлили морфологӣ кунед. Мисол, барои намуна: Модар барои кӯдак шир овард. Дар ин ҷумла модар, кӯдак ва шир исм мебошанд. Модар - исм, шумораи танҳо, сода, ҳолаташ фоил, ҷондор, шахс, вазифаи наҳвиаш низ фоил мебошад. Кӯдак - исм, шумораи танҳо, сода, вазифаи наҳвиаш пуркунанда мебошад. Шир - исм, шумораи танҳо, сода, моддӣ, ғайришахс.

3. 4. Супориши дастҷамъӣ: Ҷумлаҳо барои таҳлили морфологии исм: Модар китоб мехонад. Хонанда бо бозичаҳо бозӣ мекунад. Ман як дӯстамро вохӯрдм. Ситораҳо дар осмон мекурашанд. Онҳо дар муассиса ҳастанд. Вай ҳам шуда, себҳоро аз замин чида, ба сабад гузошт. Дар кӯча мардум шодӣ доштанд. Дар кӯча бачаҳо барфбозӣ доштанд. Ҳабиб таъкид дошт, ки ба кӯча набароем, бемор шуданамон мумкин. . .

Ҷумлаҳоро ҳар як гурӯҳ дар дафтар таҳлили морфологӣ (сарфӣ) намуда, аз ҳар гурӯҳ дунафарӣ, ба навбат дар тахтаи синф навишта, таҳлил мекунад.

3. 5. Супориши гурӯҳӣ: Матнро хонда, нақл кунед ва исмҳоро аз матн ҷудо карда, дар дафтар нависед.

Ҳандалак

Ҳандалак аз чинси харбуза аст, вале майдаи пешпазак, пухтааш зард, кабуд, сафед ва ғайра мешавад. Намунаи гирдаки шалғамшакли раҳдор аст. Таъмаш ширин, хушбӯӣ аст. Дар Эрон онро «дастамбӯя» меноманд.

Хусусиятҳои шифобахшии он: бӯйидани он ба майна қувват мебахшад ва гиреҳи онро мекушояд. Хом ё пухтаашро бихӯранд, пешобро меронад, хусусан, хоми онро чанд рӯз пай дар пай бихӯранд, сангҳои гурда ва пешобдонро майда карда мерезонад.

Хонандагон баъд аз мутолиаи матн ба саволҳои зерин ҷавоб мегӯянд:

Чӣ тавр матнро мефаҳмам?

Чӣ тавр ба савол ҷавоб медиҳам ё супориширо иҷро мекунам?

Чӣ тавр ҷавоби худро асоснок мекунам?

Чаро ин корро мекунам?

Дарк - мулоҳиза - истифода (яъне, исмҳоро аз матн ҷудо карда, дар дафтар менависад ва таърифи исмро аз матн нишон дода тавонад).

3. 6. Усули «Харитаи баромад»:

Аз мавзӯ чӣҳоро фаҳмидед?	Чӣ ба шумо писанд омад ва чиро баррасӣ карда метавонед?	Аз мавзӯи имрӯза чӣ ба шумо нофаҳмо буд?

3. 7. Ҷамъбаст: (баргаштан ба ҳадафҳои дарс) - 3 дақиқа

3. 8. Арзёбӣ: (ба хонандагоне, ки баҳо надоранд, баҳо гузошта мешавад) - 2 дақ.

3. 9. Супориши хонагӣ. Иҷрои машқи 288 аз китоби дарсӣ. Гӯед, ки муродифҳои исмҳои додашударо ёбанд ва бо онҳо ҷумла тартиб диҳанд.

Азм, шубҳа, хоксорӣ, дорой, деҳқон, офтоб, қувват, лашкар, дӯст, бошишгоҳ, одат.

РОҲҲОИ ТАТБИҚИ ЛУҒАТОМӢЗӢ

Луғат калима аст. Ҳар қадар шахс луғати зиёд донад, ҳамон қадар нутқаш такомулу ташаккул меёбад. Нутқи мо аз калимаҳо иборат аст. Калимаҳо метавонанд дар вақти баёни фикр шахсро хурсанд намоянд ва ё баръакс, метавонанд боиси ғамгинии кас шаванд. Дар баробари ин, метавонанд шахсро нисбат ба кор, зиндагӣ ё ин ки фаъолияти оғозкардааш руҳбаланд намоянд.

Озодамо ХОЛОВА –
мутахассиси
пешбари шуъбаи
Хадамоти
методии таҳсилоти
умумии МҶТМ

Аз ин рӯ, дар вақти муошират бояд калимаҳоеро истифода кард, ки сабаби пешравӣ ва ҳавасмандии шахс гардад. Калимаҳо маъниҳои гуногун дошта метавонанд, аз ин рӯ, бояд бештар ба маънӣ ва мавриди истифодаи онҳо диққат диҳем. Масалан, дар нутқи ҳаррӯза «Хуршед баромад» гуфта намешавад, балки «Офтоб баромад» истифода мешавад. Ҳол он ки калимаҳои «хуршед» ва «офтоб» ҳаммаъноанд. Аз ин бармеояд, ки калимаҳо бояд дар мавриди зарурӣ дар мавқеи худ дуруст истифода карда шаванд. Барои баёни дурусти фикр зарур аст, ки дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ аз синфи якум сар карда, хонандагонро ба хондани китобҳои бадеии бачагона ҳидоят намуд. Дар натиҷаи мутолиа захираи луғавии хонандагон ғайи гардида, имкон фароҳам меояд, ки ба мазмуни матни хондашуда шинос шуда, баъзе калимаҳои матнро ҳангоми муошират истифода баранд. Ба омӯзгори синфҳои ибтидоӣ зарур аст, ки таълими луғатомӯзиро ба шогирдони худ дуруст ва мувофиқи дарки онҳо роҳандозӣ намояд. Омӯзгороне ҳастанд, ки таълими луғатомӯзиро зарур намешуморанд, ки ин хатои маҳз аст. Ҳангоми ба синфхона бори аввал ворид шудан, хонанда ба ашё ва мафҳумҳои вомеҳӯрад, ки ифодаи он вожаҳо дар захираи луғавиаш калимаи навро зам мекунад. Ба ин хотир, омӯзгорро зарур аст, ки ба хонандагон мафҳуми калимаҳои навро шарҳ диҳад. Омӯзгороне ҳастанд, ки аз нигоҳи онҳо луғатомӯзӣ кори осон аст, танҳо дар раванди омӯзиши мавзӯи нав ба хондан ва шарҳ додани маънои калима диққат медиҳанд. Аммо бо ин шева усули луғатомӯзиро ба роҳ мондан натиҷаи хуб наметавонад. Омӯзгор ба хонандагон аҳамияти луғатомӯзиро бояд шарҳу тавзеҳ бидиҳад, чунки супоришҳои додашударо онҳо танҳо иҷро карда, дар бораи муҳим будани луғатомӯзӣ маълумоти зарурӣ пайдо карда наметавонанд. Ҳамзамон, барои дарки луғат омӯзгорро лозим аст, ки малакаҳои бурро ва равон хонданро дар хонандагон дуруст ба роҳ монад. Зеро, агар хонанда бурро ва равон хонда натавонад, ба маънии калима сарфаҳм наметавонад. Аз ин рӯ, омӯзгори синфҳои ибтидоӣ бояд бо роҳи усулҳои гуногун шарҳи маънои калимаи навро ба хонандагон ба роҳ монад.

Бо мақсади ғайи гардондани захираи луғавии хонандагон, инкишоф додани нутқи хаттӣ ва шифоҳии онҳо оид ба гурӯҳи калимаҳои мушкилфаҳми матну супоришҳои омилҳои зеринро истифода бурдан ба маврид мебошад:

- Ба қойи нуқтаҳои гузаштани калимаи зарурӣ
- Кор бо луғати матнҳо
- Бо луғатҳои нав тартиб додани калимаву ибора ва ҷумла
- Ёфтани калимаҳои ҳаммаъно
- Ёфтани калимаҳои зидмаъно
- Хондани ребусҳо

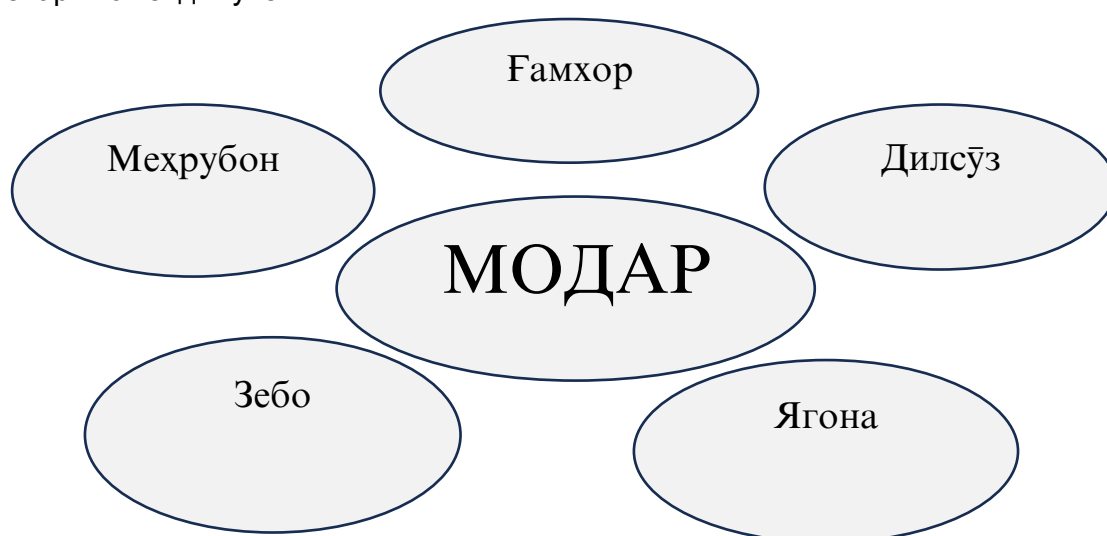
- Машқҳои калимасозӣ бо пешванду пасвандҳо
- Пур кардани кроссворд ва сканворд
- Гурӯҳбандии калимаҳо

Пур кардани кроссворду сканворд метавонад захираи луғавии хонандагонро ғанӣ гардонад. Бо ҳамин мақсад дар китоби дарсӣ низ тарзи пур кардани сканворд ва кроссворд оварда шудааст. Омӯзгор бояд дар нақшаи яксоатаи дарсии худ марҳилаҳои омӯзиши луғатҳои нави мавзӯи дарсро ба нақша гирад. Вай метавонад луғатҳои навро ба хонандагон дар марҳилаи пеш аз хондани матн, дар давоми хондани матн ва пас аз хондани матн омӯзад. Пеш аз хондани матн дар бораи калимаҳои нав метавонад фикрҳои хонандагонро ба эътибор гирад.

Омӯзгор метавонад бо истифода аз усули «Синквейн» бо хонандагон ҳаммаънои калимаи навро ҷустуҷӯ намояд. Масалан, ҳаммаънои калимаи «дӯст»-ро ёбанд.

1. Дӯст
2. Бовафо, ғамхор
3. Ёрӣ мерасонад, хабар мегирад, хиёнат намекунад.
4. Дӯсти бовафо хиёнат намекунад.
5. Рафиқ, ҷӯра, ошно, ёр

Дар синфи якум дар мавзӯи «Модарҷонам чӣ гуна?» омӯзгор метавонад хислатҳои модар ва ё кадом амалро ба анҷом расондани ӯро аз хонандагон ба воситаи усули «Хӯша» ҷамъоварӣ намояд. Чунончӣ:

Агар хонанда луғати зиёдро аз худ кунад, мазмунӣ матнро дарк карда метавонад. Роҳҳои гуногуни луғатомӯзӣ мавҷуд буда, омӯзгорон дар раванди азхудкунии матн аз онҳо истифода мебаранд. Масалан, онҳо аз луғатҳои зерин матн истифода бурда метавонанд. Омӯзгорон калимаҳои душворро пеш аз оғози дарс дар коғаз ва ё тахтаи синф навишта, онро мепашонанд, ё ин ки калимаҳои навро дар сутуни якум, ҳаммаъноӣ онҳоро дар сутуни дуюм менависанд, ки дар ҷараёни таълим барои худомӯзии хонандагон муҳим мебошанд. Пеш аз хондани матн калимаҳои мушқилфаҳмро муайян кунед. Калимаҳои навро дар тарафи чапи лавҳи синф ва калимаҳои ҳаммаъноӣ онҳо (ё шарҳи онҳо)-ро дар тарафи ростии лавҳи синф нависед. Калимаҳои навро рақам гузоред (1. 2. 3 ва ғайра) ва ба калимаҳои ҳаммаъноӣ/шарҳӣ ҳарфҳо (а, б, в, г ва ғайра)-ро нависед. Аз хонандагон хоҳиш намоед, ки калимаҳои тарафи чап ва ростии лавҳи синфро мувофиқ гузоранд. Масалан, 1 – б. афзалтар – хубтар.

Пас аз иҷрои машқ ҳар як калимаро хонда, аз хонандагон хоҳиш намоед, ки калимаи мувофиқи онро аз тарафи ростии тахтаи синф муайян карда хонанд. Инчунин, дар вақти омӯзиши калимаҳои муқобилмаъно ва ҳаммаъно хонандагон ҷустуҷӯ карда, калимаҳои навро пайдо мекунанд, ки ин яке аз роҳҳои бой гардондани захираи луғавӣ ба ҳисоб меравад.

Чанде аз манбаъҳои ғанӣ гардонидани захираи луғавии хонандагон, матнҳо ва супоришҳои китоби дарсӣ ба шумор мераванд. Дар матнҳо ва машқҳои китоби дарсӣ баъзан калимаҳои дучор меоянд, ки маъноӣ онҳо ба аҳли синф нофаҳмоянд. Дар чунин ҳолат омӯзгор бояд маъноӣ чунин калимаҳоро аз хонандагон пурсад. Вақте онҳо мафҳуми ин калимаро намедонанд, ё ин ки аз ин пеш вонахӯрдаанд, зарур аст, ки аз тарафи омӯзгор ҳаммаъноӣ калимаи мазкур маънидод карда шавад.

Ба ҷойи нуқтаҳо гузоштани калимаи зарурӣ яке аз воситаҳои дигари луғатомӯзӣ ба ҳисоб меравад, ки аз синфи якум сар карда, чунин супоришҳо ба хонандагон пешниҳод гардида, иҷрои он аз тарафи омӯзгор назорат карда мешавад.

Калимаҳо аз реша, пешванд, пасванд, асос, бандак иборатанд. Омӯзгор метавонад дар раванди таълим ба воситаи ба решаи калима илова кардани пешванду пасвандҳо сохтани калимаҳои навро омӯзонад. Масалан: ҳам-роҳ – пешванди ҳам, ток-зор – пасванди - зор. Бо ин роҳ шарҳ додани маънои луғавии калима аз хонандагон малакаи тамаркуз намудани диққатро талаб мекунад. Ҳангоми ба кор бурдани ин усул хотиррасон кардан лозим аст, ки маънои асосии калима дар реша аст. Омӯзгор илова ба маводи китоби дарсӣ, метавонад аз асарҳои бадеии бачагона, рӯзномаю маҷаллаҳо маводи аҳаммияти дидактикидоштаро гирд оварда истифода кунад. Ҳангоми иҷрои супоришҳо ҷумлаҳои воমেҳӯранд, ки аз калимаҳои содаю сохта ва мураккаб иборатанд. Мафҳуми ин калимаҳоро ба хонандагон маънидод кардан лозим аст. Масалан: модаркалон, чордах, гулдаста, хорпушт, пешқадам, қадбаланд.

Хондани ребусҳо низ воситаи дигари тақвият бахшидани захираи луғавии хонандагон ба ҳисоб меравад, ки ҳанӯз аз синфи якум сар карда, омӯзгор истифода мекунад.

Хулоса, таълими луғатомӯзӣ аз омӯзгор василаҳои гуногуни шарҳу эзоҳи калимаҳоро талаб мекунад. Иҷрои машқу супоришҳои гуногун ва таълими баъзе усулҳои самарабахши шарҳу эзоҳи маънои луғавии калима ба хонанда имкон медиҳад, ки захираи луғавии худро ғанӣ гардонад. Омӯзгор бояд ба он муваффақ гардад, ки хонанда ба маъно ва мавқеи истеъмоли ҳар як калима дуруст сарфаҳм рафта, дар бораи он тасаввурот пайдо намояд. Дар мавриди истифодаи он ба иштибоҳ роҳ надиҳад.

ПИРҶҶҶ: 7 МЕДАЛИ ОЛИМПҶҶ ДАР ОЛИМПИАДАИ БАЙНАЛМИЛАЛИИ ЖАУТИКОВ

Бо шарофати Истиқлоли давлатӣ хонандагони тоҷик имкони онро пайдо намуданд, ки дар олимпиадаҳои байналмилалӣ ширкат варзида, дар ин замина рабати онҳо ба омӯзиши фанҳои дақиқ бештар гардад.

Ҳамин аст, ки хонандагони кишвар дар олимпиадаҳои байналмилалӣ сатҳи олӣ, баланд, миёна, лоиҳавӣ ва фосилавӣ иштирок карда, Тоҷикистонро ҳамчун кишвари истеъдодҳо муаррифӣ менамоянд.

17-уми январи соли 2025 бо иштироки ҳайати роҳбарӣ ва кормандони Маркази ҷумҳуриявӣ дарёфт ва рушди истеъдодҳо, омӯзгорони муассисаҳои таълимӣ, хонандагон ва падару модарон маросими истиқболи ғолибону иштирокдорони 21-умин Олимпиадаи байналмилалӣ Жаутиков – IZhO-2025 баргузор гардид.

Олимпиадаи мазкур 13-17 январ миёни 15 кишвар – Қазоқистон, Қирғизистон, Федератсияи Россия, Ёзбекистон, Туркия, Булғористон, Туркменистон, Тоҷикистон, Руминия, Беларус, Сербия, Озарбойҷон, Гурҷистон, Арманистон ва Муғулистон дар шаҳри Остона бо иштироки беш аз 700 нафар хонанда баргузор гардид. Дар ин олимпиада кишвари моро 4 даста бо фарогирии 28 нафар хонанда намояндагӣ карда, аз ин шумора хонандагони тоҷик 2 медали нуқра ва 5 медали биринҷӣ ба даст оварданд.

Бояд тазаккур дод, ки Олимпиадаи байналмилалӣ Жаутиков аз рӯи фанҳои математика, физика ва технологияи иттилоотӣ маротибаи 21-ум аз ҷониби Вазорати маорифи Ҷумҳурии Қазоқистон, Маркази илмӣ-амалии “Дорин” ва Мактаби ҷумҳуриявӣ физика ва математика дар Ҷумҳурии Қазоқистон баргузор мегардад, ки дар он маҷмуи саволҳо аз ҷониби ҳакамони сатҳи ҷаҳонӣ тартиб дода шуда, малакаҳои назариявӣ ва амалии хонандагон санҷида мешавад. Иштирокдорон бо сертификати иштирок ва тухфаҳои хотиравӣ ва ғолибон бошад, бо дипломҳои дараҷавӣ ва медалҳои тилло, нуқра ва биринҷӣ қадрдонӣ карда мешаванд.

Боиси сарфарозист, ки номоварони кишвар дар оғози соли 2025 натиҷаҳои назаррасро дар сатҳи байналмилалӣ нишон дода, парчами Тоҷикистон дар арсаи байналмилалӣ барафроста, дар рушди илму фанни кишвар саҳми худро мегузоранд.

МАРҲАЛАҲОИ ТАЪРИХИИ РУШДИ ФИЗИКА: аз аҳди бостон то мушкилоти муосир

Номвар ҚУРБОН –
номзади илмҳои
техникӣ, дотсент

Ҳарчанд таърихи физика ҳамчун илми мустақил танҳо аз асри XVII оғоз меёбад, вале заминаҳои бунёдии он аз замонҳои хеле қадим, аз вақте ки инсоният ба низоми аввалини донишҳо оид ба муҳити атроф таваҷҷуҳ пайдо кард, ибтидо мегиранд. Ин донишҳо то замони нав ба фалсафаи табиӣ тааллуқ доштанд ва фаҳмишҳо доир ба механика, астрономия ва физиологияро дарбар мегирифтанд. Таърихи ҳақиқии физика ба туфайли таҷрибаҳои табиатшиносии итолиёӣ Галилео Галилей ва шогирдони вай ибтидо мегирад. Ва, инчунин, ин илмро олими англис Исаак Нютон бунёд гузошт.

Дар асрҳои XVIII-XIX истилоҳоти асосии энергия, масса, импульс ва ҳоказо ба илм ворид гардиданд. Дар асри XX маҳдудияти физикаи классикӣ ошкор шуда, дар заминаи он назарияи нисбият, физикаи квантӣ, назарияи зарраҳои бунёдӣ, электродинамикаи квантӣ ва дигар илмҳои бунёдии физика ба вуҷуд омаданд. Дар замони муосир донишҳои илмӣ табиатшиносӣ мукаммал гардиданд, вале масоили ҳалталаб ва пурсишҳои бепосух дар бораи табиати сайёраи Замин ва тамоми кайҳон то ҳанӯз хеле зиёданд.

Аҳди қадим. Бисёре аз динҳои ашъпарастонаи (фетишистонаи) дунёи қадим ба астрология ва донишҳо оид ба ситораҳо асос гузоштанд. Ба туфайли тадқиқоти шабонаи осмон илми оптика низ ташаккул ёфт. Бо мурури вақт ҷамъ гардидани донишҳои астрономӣ ба рушди математика таъсири амиқ расонида, заминаи бунёдӣ гузошт. Бо вуҷуди ин, дар он замон ба таври назариявӣ шарҳ додани ҳодисаҳои табиӣ ғайриимкон буд, зеро коҳинон гирифти Офтоб ва пайдоиши раъду барқро ба ғзаби илоҳӣ нисбат меоданд.

Дар он вақт дар Мисри Қадим ба омӯзиши ченакҳои дарозӣ, вазн ва кунҷ оғоз карданд. Ин донишҳо ба меъморон барои сохтмони аҳромҳо ва маъбадҳои азим зарур буданд. Дар ин ҷо механикаи татбиқӣ такмил ёфта, сипас ба бобулиҳо гузошт. Зеро ин мардумон аллакай донишҳои мукаммали астрономӣ доштанд ва барои чен кардани вақт шабонарӯзро истифода мебарданд.

Таърихи физикаи Чини Қадим аз садаи VII оғоз меёбад. Таҷрибаҳои дар асоси ҳунармандию бинокорӣ ҷамъомада аз нигоҳи илмӣ таҳлил мегардиданд ва натиҷаи онҳо дар адабиёти фалсафӣ ифода меёфтанд. Маъруфтарин муаллифи ин адабиёт Мотсзи буда, дар асри IV пеш аз мелод зиндагӣ кардааст. Ӯ аввалин кӯшиши худро барои ифода кардани қонуни асосии инертсия (қобилияти ҳолати пештараи худро нигоҳ доштани ҷисм) равона кардааст. Он замон чинӣҳо аллакай кутбнаморо ихтироъ ва қонунҳои оптикаи

геометриро кашф намуданд. Онҳо аввалин шуда, назарияи мусиқӣ ва акустикаро ба вуҷуд оварданд, ки дар Ғарб муддатҳои тӯлонӣ доир ба он тасаввурот надоштанд.

Замони антиқа. Таърихи антиқии физика бо шарофати заҳматҳои файласуфони табиатшиносии юнонӣ нисбатан маълум мебошад. Чунки омӯзишу пажӯҳиши онҳо ба

донишҳои геометрӣ ва алгебравӣ асос гузошт. Масалан, пифагорчиён аввалин шуда, эълон карданд, ки табиат тобеи қонунҳои универсалии математикӣ мебошад. Ва ин қонуният дар улуи оптикаи астрономия, мусиқӣ ва дигар илмҳо дида мешавад.

Пайдоиш ва ташаккули донишҳои аввалини физикиро бе заҳматҳои Фалес, Анаксимен, Пифагор, Анаксагор, Ксенофан, Гераклит, Афлотун, Арасту, Эпикур, Архимед ва дигарон тасаввур кардан ғайриимкон аст. Аксар навиштаҳои онҳо то имрӯз ба таври комил боқӣ мондаанд ва аз ин ҷост, ки файласуфони табиатшиносии юнонӣ аз дигар ҳамзамонони худ аз мамолики гуногун тафовутӣ калон доштанд, зеро онон қонунҳои физикаро на аз ғаҳмишҳои мифологӣ, балки аз нуқтаи назари илмӣ маънидод мекарданд. Бинобар ин, таърихи рушди физика бо шарофати донишмандони Юнони антиқа ба бунёди устувор ноил гардид, чунки натурфалсафаи онҳо то асри XVII илми асосии байналмилалӣ буд.

Саҳми юнониёни Искандария. Демокрит аввалин шуда, назарияи атомҳо ва таносубан аз зарраҳои хеле хурду тақсимнашаванда иборат будани тамоми ҷисмҳо маънидод кард. Эмпидокл низ қонуни бақои моддаро пешниҳод намуд. Архимед ба асосҳои гидростатикаю механика бунёд гузошта, назарияи фишанг ва бузургии қувваи болобурди моеъро баён кард. Ҳамзамон, ӯ муаллифи мафҳуми «маркази вазнинӣ» аст. Ҳерон бошад, яке аз бузургтарин муҳандисон дар таърихи башар маҳсуб ёфта, аввалин турбинаро сохтааст. Тавҳам ба ин, ба донишҳо дар бораи чандирияти ҳаво ва фишурдашавандагии газҳо умумият дод. Ва ҳамин тавр, идомаи таърихи рушди физика ва оптика ба тадқиқоти Евклид (Уқлидус) оид ба назарияи оина ва қонунҳои перспектива робита дорад.

Давраи асримиёнагӣ. Пас аз сарнагун гардидани империяи Рум илму тамаддуни антиқа ба шикаст мувоҷеҳ гардида, ҷойи онро доғмаҳои динӣ пур намуд. Бисёре аз донишҳои дар замони антиқа ҷамъгардида ба нобудӣ расида, дар Аврупо қариб тӯли ҳазор сол рушди илм боздошта шуд. Коҳҳои илмӣ дар замони антиқа бунёдгардида, ба даирҳои динӣ (насонӣ) табдил ёфтанд ва ба онҳо муяссар гардид, ки бархе аз осори гузаштагонро нигоҳ доранд. Вале ин раванди боздории ҳуди калисоҳо буда, онҳо илму фалсафаро тобеи доктринаи (ақиду назариёти илмӣ, фалсафӣ ва сиёсӣ, ки асоси ғаъолияти сиёсиро ташкил медиҳанд) ғаҳеҳӣ мекарданд. Донишмандону муҳаққиқонро бо азобу шиканҷа аз марзи давлатҳо берун меронданд ё ба воситаи инквизитсия (ташкилоти судии тафтишотии калисои католикӣ, ки дар асри XIII ташкил ёфта буд) саҳт ҷазо медоданд.

Дар ин замина, густариши илмҳои табиӣ ба мусалмонон гузашта, таърихи пайдоиши физика дар Шарқ ба тарҷумаи осори антиқии донишмандони Юнон алоқаманд мебошад. Ин ҷо зикр кардан хеле ба маврид аст, ки қабл аз ҳуҷуми арабҳо омӯзиши табиатшиносӣ ва паҷуҳиши табиату кайҳон дар фарҳанги мардуми форсу тоҷик ҷойгоҳ ва мақоми шоистае дошт. Танҳо пас аз истилои араб мубориза бар зидди илму дониш ба авҷи аъло расид, маҳви фарҳангу тамаддуни Эрони бостон ба амал бароварда шуд ва хушбахтона, бо кӯшишу заҳмати донишмандони фарзонаи мо, чун Закариёи Розӣ, Муҳаммади Хоразмӣ, Абулаббоси Фарғонӣ, Абунасри Форобӣ, Абумаҳмуди Хучандӣ, Абурайҳон Берунӣ, Пури Сино, Умари Хайём, Насириддини Тӯсӣ, Қутбуддини Шерозӣ, Ҷамшеди Кошонӣ кашфиёти ҷадид рӯи кор омада, тамоми самтҳои улуи дақиқу табиатшиносӣ рушд намуданд. Мутаассифона, дар аксар адабиёту сарчашмаҳои хориҷӣ аз фарзонагони миллати тоҷик донишмандони мусалмон ё араб унвон мебаранд, ки мутлақо ғалат аст. Зеро дар тамоми гӯшаю канори олам, махсусан, олами ислом кулли донишмандони табиатшинос ҳамеша зери фишору таҳқири доғмаҳои динию руҳониёни мутассиб қарор доштанд.

Аз ин рӯ, таназзули улуи табиатшиносӣ дар Аврупо то давраи Эҳё давом карда, дар ин давра айнак ихтироъ гардид ва сабабҳои пайдоиши тирукамон маънидод карда шуд. Файласуфи олмонӣ Николайи Кузанӣ дар асри XV аввалин шуда, беохир будани кайҳонро баён намуд. Пас аз чанд даҳсола рассоии итолиёвӣ Леонардо да Винчи аввалин шуда, ҳодисаи капиллярнокиро ва қонуни соишро кашф кард. Инчунин, ӯ барои сохтани ҳаракатдиҳандаи абадӣ кӯшиш кард, вале аз уҳдаи ҳалли ин масъала набаромад, зеро ба таври назариявӣ исбот карда шудааст, ки амалишавии чунин лоиҳа ғайриимкон мебошад.

Давраи Эҳё. Соли 1543 астрономи лаҳистонӣ Николай Коперник асари асосии дар тамоми умр эҷодкардааш – «Оид ба ҷарҳзании ҷирмҳои осмонӣ»-ро нашр кард. Дар китоб аввалин шуда, модели гелиомаказии олам пешниҳод гардид, ки мувофиқи он Замин дар атрофи Офтоб ҷарҳ мезанад. Модели мазкур баръакси модели геомарказии Птолемей, ки калисоҳои насонӣ аз он пайравӣ менамуданд, мебошад. Бисёр олимони физика иддао доранд, ки то ин давра кашифёти зиёде ба амал омаданд, лекин ибтидои инқилоби илмӣ,

махз аз нашри китоби «Оид ба чархзании чирмҳои осмонӣ» оғоз мегардад. Зеро пас аз нашри он на танҳо физикаи муосир, балки дар маҷмӯъ, илми муосир ташаккул ёфт.

Дигар олими машҳури Замони нав, табиатшиноси итолиёвӣ Галилео Галилей мебошад, ки ӯ бештар ҳамчун ихтироъкори телескоп (ихтирои ҳароратсанҷ низ ба ӯ тааллуқ дорад) маъруф аст. Ба ғайр аз ин, Галилей қонун инертсия ва принципи нисбиятро мухтасаран ифода кард. Маҳз бо шарофати кашфиёти ӯ механикаи комилан нав ба вуҷуд омад. Бояд зикр кард, ки агар кашфиёти Галилей он замон рӯи кор намеомад, таърихи омӯзиши физика боз солҳои дароз боз меистод. Бо вуҷуди ин, ӯ ба монанди дигар муосиронаш ба муқобили калисои насронӣ мубориза мебурд.

Асри XVII. Чараёни ташаккул ёфтани илм дар асри XVII ба авҷи аъло расид. Дар ин давра механик ва математики олмонӣ Иоганн Кеплер қонуни ҳаракати сайёраҳои Системаи офтобиро (қонунҳои Кеплер) кашф намуд. Ӯ нуқтаи назари хешро дар китоби «Астрономияи нав», ки соли 1609 аз чоп баромад, баён кард. Кеплер хулоса баровард, ки сайёраҳо дар атрофи Офтоб аз рӯи мадори эллипсӣ чарх мезананд. Инчунин, ӯ дар рушди оптика саҳми арзанда дошта, фаҳмиши меҳвари оптикию фокусро ба илм дохил кард ва назарияи линзаро мухтасаран маънидод намуд. Дар ин давра файласуфи фаронсавӣ Рене Декарт ба илми ҷадид – геометрияи таҳлилӣ бунёд гузошт ва қонуни инъикоси рӯшноиро пешниҳод кард. Корҳои асосии Декарт дар китоби «Ибтидои фалсафа», ки соли 1644 нашр шудааст, баён гардидаанд.

Яке аз олимони маъруф ва кашшофи бисёр қонунҳои физикаю риёзӣ Исаак Нютон буда, соли 1687 китоби инқилобии «Ибтидои математикаи фалсафаи табиӣ»-ро ба чоп расонид. Ӯ дар ин китоб қонуни ҷозибай умумиҷаҳонӣ ва се қонуни асосии механикаро (бо номи се қонуни Нютон машҳуранд) баён кард. Нютон дар бораи назарияҳои рӯшноию оптикӣ ва ҳисобкуниҳои интегралӣ дифференсиалӣ тадқиқоти арзишманд анҷом додааст. Аз ин рӯ, таърихи физика ва таърихи қонунҳои механика ба кашфиётҳои Нютон пайванди ногусастанӣ дорад.

Сарҳадҳои нав. Дар асри XVIII олимони маъруф ба арсаи илм қадам ниҳоданд, ки яке аз онҳо математик ва механик Леонард Эйлер буда, дар бахшҳои физикаю математика, аз ҷумла, таҳлили математикӣ, механикаи сферӣ, оптика, баллистика (як қисми механикаи назариявӣ, ки қонунҳои ҳаракати ягон ҷисми вазнини ба фазо сардодашударо меомӯзад), мусиқӣ ва ғайра беш аз 850 рисолаи илмӣ эҷод кардааст. Академияи илмҳои Петербург Эйлерро ба узвият пазируфт ва ӯ дар ин ҷо ба таҳлили риёзӣ бунёд гузошт.

Тавре медонем, рушди илми физика дар тӯли таърих на танҳо натиҷаи заҳматҳои олимони касбӣ, балки бештар натиҷаи хидматҳои дӯстдорони тадқиқоти физикӣ мебошад. Намунаи барҷастатарини худомӯзони физика физики амрикоӣ Б.Франклин, астрономи англис В.Ҳершел, физики олмонӣ Р.Майер, физики англис Ч.Ватт, физики итолиёвӣ Л.Галванӣ, физики англис М.Фарадей, ихтироъкори амрикоӣ Т.Эдисон, астрономи белгиягӣ Ч.Леметр ва дигарон мебошанд. Аз ҷумла, Франклин ихтироъкори асбоби барқгардон буда, дар омӯзиши ҳаводиси электрӣ саҳми назаррас дорад ва тадқиқоти ӯ бештар ба падидаи магнетизм алоқаманд мебошанд.

Дар интиҳои садсолаи XVIII олими итолиёвӣ Александро Волта «сутуни волтҳо»-ро бунёд кард ва ин ихтироъ аввалин батареяи электрӣ дар таърихи инсоният гардид. Инчунин, дар ин давра Габриэл Фаренгейт ҳароратсанҷи симобиро ихтироъ намуда, мавриди истифода қарор дод. Дигар кашфиёти муҳими ин садсола ихтирои дастгоҳи буғӣ мебошад, ки соли 1784 сохта шудааст, ки маҳз ин кашфиёт таҷҳизоти нави истеҳсолӣ ва бозсозии саноатиро ба вуҷуд овард.

Кашфиётҳои амалӣ. Агар таърихи физика аз ибтидо ба шарҳ додани сабабҳои пайдоиши ҳодисаҳои табиӣ оғоз гардида бошад, дар асри XIX вазъият дар илм тамоман тағйир ёфт. Акнун фаҳмиши комилан нав ба вуҷуд омад ва аз физика идоракунии қувваҳои табиӣ талаб карда мешуд. Дар робита ба ин, рушди босуръати илм на танҳо ба таҷрибаҳо, балки ба физикаи татбиқӣ алоқаманд аст. «Нютони электр» – Андре-Мари Ампер фаҳмиши нави қувваи электроиро ба илм ворид намуд ва дар ин соҳа Майкл Фарадей низ хеле корҳоро ба сомон расонид. Фарадей ҳодисаи индуксияи электромагнитӣ, қонунҳои электролиз, диамагнетизмро кашф намуд ва истилоҳоти физикии анод, катод, электролит, парамагнетизм, диамагнетизм, диэлектрик ва ғайраро ба илм дохил кард.

Баъд аз ин кашфиётҳои бузург соҳаҳои нави илмӣ ба вуҷуд омаданд. Термодинамика, назарияи чандирӣ, механикаи статистикӣ, физикаи статистикӣ, радиофизика, сейсмология

ва метеорология, ки ҳамагӣ манзараи муосири ягонаи оламо ташкил медиҳанд, маҳз дар ин давра пайдо шуданд.

Дар қарни XIX фаҳмишҳо ва моделҳои нави илмӣ ба вуҷуд омаданд. Томас Юнг қонуни бақои энергияро исбот кард ва Чеймс Максвелл назарияи электромагнитии худро пешниҳод намуд. Химики рус Дмитрий Менделеев муаллифи системаи машҳури даври элементи гардид, ки он ба тамоми физика таъсири назаррас расонид. Дар нимаи дуоми ин аср электротехника ва муҳарриқҳои дарунсӯз пайдо шуданд. Ин дастовардҳо самараи физикаи татбиқӣ мебошанд, ки ба ҳалли масъалаҳои муайяни технологӣ нигаронида шудаанд.

Фаҳмишҳои нави илмӣ. Дар бораи таърихи физика дар ибтидои асри XX муҳтасар гуфтан мумкин аст, ки моделҳои назариявии классикӣ ба бӯҳрон гирифтанд. Муҳолифати формулаҳои илмии классикӣ ба маълумоти нави илмӣ оғоз гардид. Масалан, муҳаққиқон нишон медоданд, ки суръати рӯшноӣ аз системаи сарҳисоб вобастагӣ надорад. Дар баробари ин, дар охири асри XIX электрон, радиоактивият ва нурҳои рентгенӣ кашф карда шуданд.

Дар натиҷаи ҷамъшавии муаммоҳои зиёд физикаи классикӣ аз нав таҳлилу баррасӣ гардид. Муҳимтарин ҳодисаи инқилоби илмӣ навбати асоснокнамоии назарияи нисбият буд. Муаллифи он Алберт Эйнштейн мебошад, ки ӯ аввалин шуда, оламиёро ба робитаи ногустастии вақту фазо шинос намуд. Дар ин давра бахши ҷадиди физикаи назариявӣ – физикаи квантӣ ба вуҷуд омад. Дар инкишофи физикаи квантӣ як қатор олимони маъруф, ба монанди Макс Планк, Эрвин Шрёдингер, Вернер Гейзенберг, Луи де Бройл, Пол Дирак, Нилс Бор, Волфганг Паули, Макс Борн ва Паул Эренфест иштирок доштанд.

Мушкилоти муосир. Дар нимаи дуоми асри XX сономаи таърихии рушди физика, ки имрӯз ҳам идома дорад, ба марҳилаи муҳими нав ворид гардид. Ин давра ба инкишофи тадқиқоти кайҳонӣ робитаи зич дошта, дар илми астрофизика ҷаҳиши беназир ба амал овард. Маҳз дар ин марҳила телескопҳои кайҳонӣ, зондҳои байнисайёравӣ ва детекторҳои афканишоти ғайризаминӣ пайдо гардиданд. Ҳамзамон, дар ин давра омӯзиши муфассали маълумоти ҷирмҳои гуногуни Системаи офтобӣ оғоз гардид. Олимон бо ёрии техникаи муосир экзосайёраҳо (сайёраҳои ғайрисистемаи офтобӣ) ва ҷирмҳои нави осмонӣ, аз ҷумла, радиогалактикаҳо, пулсарҳо ва квазарҳо ошкор сохтанд.

Мусаллам аст, ки Кайҳон дар худ пинҳон нигоҳ доштани муаммоҳои зиёди асроромезро идома медиҳад. Мавҷҳои гравитатсионӣ, энергияи ниҳон, материяи ниҳон, бо шитоб васеъшавии кайҳон ва сохтори он айни замон дар раванди омӯзиш қарор доранд ва ин бо назарияи Таркиши бузург пурратар карда мешавад. Маълумотҳои, ки дар шароити заминӣ ба даст оварда шудаанд, дар муқоиса ба шумораи ҳодисаю равандҳои дар кайҳон баамалоянда ва ҳудудҳои нопайдоканори он хеле ночизанд.

Ҳамин тавр, масъалаи асосие, ки имрӯзҳо донишмандони физика ҳамеша ба он рӯ ба рӯ мешаванд, якчанд мушкили бунёдии дигар, аз ҷумла, коркарди варианти квантии назарияи ҷозоба, ҷамъбастанмоии механикаи квантӣ, дар як назария муттаҳид кардани ҳамаи қувваҳои ҷамъасирот, ҷустуҷӯи «сохтори нафиси Кайҳон» ва инчунин, дақиқ муайян кардани энергияи ниҳон ва материяи ниҳонро дар бар мегирад.

ДОНИШ ОЯНДАРО МЕСОЗАД: ОҒОЗИ МАВСИМИ ОЛИМПӢ

24-уми январи соли 2025 дар Мактаби байналмилалӣ Президентӣ дар шаҳри Душанбе даври сеюм (минтақавӣ)-и олимпиадаҳои фанӣ барои хонандагони синфҳои 11-и муассисаҳои таҳсилоти умумии шаҳру ноҳияҳои тобеи ҷумҳурӣ дар соли таҳсили 2024-2025 баргузор гардид.

Олимпиадаро муовини вазири маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон Р.Каримзода ифтитоҳ намуда, аз таваҷҷуҳи бевоситаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба соҳаи маориф ёдовар шуда, зикр карданд, ки ҳадаф аз баргузории олимпиадаҳо шиноخت ва муаррифии хонандагони боистеъдод мебошад.

Дар даври сеюми Олимпиада миёни хонандагони синфҳои 11, 470 хонанда аз фанҳои ҷамъиятӣ- гуманитарӣ аз 13 шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ ширкат варзида, байни ҳам рақобати илмӣ намуданд.

Иштироки хонандагон дар сабақҳои зеҳнӣ баёнгари таваҷҷуҳи онҳо ба омӯзиши илм буда, барои табодули дониш ва тарғиби илму фан заминаи мусоидро фароҳам меорад.

ТЕХНОЛОГИЯИ РАҚАМӢ ДАР ТАЪЛИМ

Технологияи рақамӣ дар солҳои охир як ҷузъи ҷудонашавандаи равандҳои таълим гардидааст. Дар мактабҳо истифодаи асбоб ва воситаҳои технологӣ, ба монанди компютерҳо, тахтаҳои интерактивӣ ва барномаҳои омӯзишӣ муҳити таълимиро замонавӣ гардонидаст. Технологияи рақамӣ дар муассисаҳои таълимӣ метавонад роҳҳои беҳтар намудани таълимиро таъмин намояд.

Некрӯз АКБАРОВ –
омӯзгори
технологияи
иттилоотии
МТМУ №42-и
ноҳияи Мастчоҳ

Платформаҳои (платформа як муҳити технологӣ аст, ки барои амалисозии вазифаҳои муайян ё пешниҳоди хидматҳои гуногун истифода мешавад) таълимӣ ва ресурси интернетӣ ба хонандагон имкон медиҳанд, ки дарсҳоро дар вақти дилхоҳи худ тамошо кунанд, лексияҳои видеоро бисозанд ва ба манбаъҳои гуногуни таълимии онлайн дастрасӣ пайдо кунанд. Технологияҳо кумак мекунанд, ки раванди таълим ба эҳтиёҷоти махсуси ҳар як донишомӯз мувофиқ гардонда шавад. Барномаҳои таълимӣ ва платформаҳо метавонанд дастурҳои мутобиқшуда ва фардии таълимиро пешниҳод кунанд, ки ба онҳо дар фаҳмидани мавзӯҳои мушкил мадад расонанд. Бо истифода аз тахтаҳои интерактивӣ, симуляторҳо ва аниматсияҳо хонандагон метавонанд мавзӯҳоро на танҳо назариявӣ, балки дар таҷриба омӯзанд. Технологияҳои рақамӣ имкон медиҳанд, ки донишомӯзон дар муҳити виртуалӣ бо ҳамдигар муошират кунанд, савол гузоранд ва пасманзари дақиқи мавзӯҳоро дарёбанд. Ба ин тартиб, муҳити амалӣ ва ҳамкориҳои таълимӣ пайдо мешавад, ки ташаккули малакаи ҳамкорӣ ва коммуникативиро таъмин мекунад.

Хатари истифодаи технологияҳо

Истифодаи васеи технологияи рақамӣ метавонад боиси хатари масъалаҳои технологӣ, ба монанди хатарҳои амниятӣ низ гардад. Истифодаи ғаразнокӣ интернет ва манбаъҳои нодуруст метавонад боиси паҳн шудани маълумоти бардурӯғ ва зарар расондан ба маърифати донишомӯзон гардад. Истифодаи мунтазам ва зиёд аз асбобҳои электронӣ боиси дуруштии ва хоҳиши фаъолиятҳои физикӣ низ мегардад. Аз ин рӯ, омӯзиш бояд дар ҳамоҳангӣ бо фаъолияти ҷисмонӣ ва равонӣ анҷом дода шавад. На ҳама омӯзгорон ё донишомӯзон ба истифодаи технологияҳои муосир омодаанд. Омӯзгорони куҳансол бо камбуди таҷриба ва омодагии дуруст дар рӯ ба рӯ бо чунин технологияи нав ҷолишҳои зиёдро эҳсос мекунанд. Бо ин ҳама, истифодаи технологияи рақамӣ дар таълим дорои потенциали бузург аст. Барои ба даст овардани натиҷаҳои беҳтар муҳим аст, ки таҳкурсии

техникӣ ва методологияи омӯзишии нав таҳия шавад. Дар оянда таҳсилоти рақамӣ метавонад ҳатто бо истифодаи роботи алгоритмҳои омӯзишии интелектуалӣ, ки ба фардиёт ва дараҷаи омодагии ҳар як донишомӯз мутобиқанд, ба сатҳи баландтар бардошта шавад.

Технологияҳои рақамӣ дар мактабҳо метавонанд як омилҳои беҳтар намудани раванди таълим бошанд. Бо вуҷуди баъзе ҷолишҳо ва хатарҳои истифода, онҳо манфиатҳо ва имкониятҳои зиёд барои таҳсилоти пурра ва муассир

доранд ва ба рушди зеҳнӣ эҷодкорӣ ҳам кумак мекунанд. Технология ба ҳар як донишомӯз ва омӯзгор имконияти ба иттиҳоди умумии таълим дар муҳити виртуалӣ ва физикӣ расиданро фароҳам меоварад.

Ин ҷо баъзе аз роҳҳои истифодаи технологияи рақамӣ дар мактаб тавзеҳ мешавад:

1. **Курси онлайн ва таълими интерактивӣ:** Технологияҳои рақамӣ ба донишомӯзон имконият медиҳанд, ки ба курсҳои онлайн ва модулҳои таълимӣ дастрасӣ пайдо кунанд. Барномаҳои мобилӣ, платформаҳои таълимӣ ва дарсҳои видеоӣ метавонанд ба хонандагон ёрӣ расонанд, то дарсҳоро ҳама вақт ва ҳар ҷое, ки хоҳанд, идома диҳанд.

2. **Платформаҳои омӯзишӣ ва роҳнамои шахсӣ:** Технологияҳои рақамӣ кумак мекунанд, ки омӯзгорон ба ҳар як донишомӯз барномаҳои таълимӣ ва тестҳоро дар асоси эҳтиёҷот ва самти бехтарини омӯзиш ихтисос кунанд. Барномаҳо метавонанд ба донишомӯзон барномаҳои шахсиро пешниҳод кунанд, ки ба талабот ва суръати омӯхтани онҳо мутобиқ мешаванд.

3. **Аксҳои интерактивӣ ва аниматсияҳо:** Мақсади истифодаи аниматсияҳо ва графикҳои интерактивӣ ин аст, ки хонандагон таҷрибаҳои нави визуалӣ ва аниматсиониро барои фаҳмидани мавзӯҳои мушкул истифода баранд. Онҳо метавонанд маълумоти мураккабро бештар ба таври равшан ва фаҳмо дарк кунанд.

4. **Технологияи рефлексия ва фидбек (фикру мулоҳиза):** Бо истифода аз муҳити рақамӣ омӯзгорон метавонанд ба донишомӯзон фидбеку баҳои дақиқ ва саривақтӣ диҳанд, ки ин барои бехтар кардани иҷрои онҳо мадад мерасонад.

5. **Унсурҳои иҷтимоии омӯзиш:** Барномаҳои таълимии онлайн метавонанд ба хонандагон имконият диҳанд, ки бо ҳамдигар муошират кунанд, гурӯҳҳои омӯхтани виртуалӣ созанд ва дар масъалаҳои мушаххас тасмим гиранд.

6. **Робототехника ва илмҳои STEM:** Бо ёрӣ ва истифодаи робототехника ва дигар дастгоҳҳои рақамии таълимӣ хонандагон метавонанд ба таълими воқеӣ дар илму муҳандисӣ (STEM) таваҷҷуҳ кунанд, ки ин ба рушди малакаҳои нав ва маҳорати техникии онҳо кумак мекунад.

Имкониятҳо ва муборизаҳо зимни истифодаи технологияи рақамӣ дар мактаб

Имкониятҳо:

1. **Дастрасӣ ба маълумоти гигантӣ ва манбаъҳои таълимӣ**

Технологияҳо имкон медиҳанд, ки донишомӯзон ба манбаъҳои гуногуни таълимӣ, китобхонаҳои онлайн, видеоҳо, ки мавзӯҳоро ба таври аниматсионӣ ва муфассал нишон медиҳанд, дастрасӣ пайдо кунанд. Ин метавонад хонишро осонтар ва фаҳмиши мавзӯҳои мураккабро бехтар кунад.

2. **Фаъолгардонии таълим**

Воситаҳои интерактивӣ ба монанди таблоҳои интеллектуалӣ, софтуэрҳои омӯзишӣ ва симуляторҳо ба донишомӯзон имконияти таҷриба кардани маълумотро медиҳанд. Ба ҷойи он ки танҳо маълумотро гӯш кунанд, онҳо метавонанд дар муҳити интерактивӣ бо мавзӯҳо амал кунанд ва бо онҳо муошират кунанд.

3. **Омӯзиш дар вақт ва макони мувофиқ**

Технологияҳо ба донишомӯзон имкон медиҳанд, ки дар вақти муносиб барои худ ба омӯзиш машғул шаванд. Онҳо метавонанд дарсҳоро ба тариқи онлайн бинанд, манбаъҳои таълимиро таҳқиқ кунанд ва вазифаи хонагии худро дар вақтҳои гуногун иҷро кунанд.

4. **Омӯзиши фардӣ ва худталоқӣ**

Барномаҳои таълимӣ метавонанд таҳти талабот ва ниёзҳои ҳар як донишомӯз ба таври шахсони мутобиқ амал кунанд. Барои мисол, барномаҳо метавонанд матни таълимиро ба суръати омӯхтани ҳар як донишомӯз мувофиқ кунанд.

5. **Таълими таърифӣ ва фаъол**

Чолишҳо:

1. **Набудани инфрасохтори мувофиқ**

Дар баъзе мактабҳо ва минтақаҳо бунёди инфрасохтор барои истифодаи технологияҳо (масалан, интернет, баландсуръат, дастгоҳҳои муосир) метавонад душвор бошад. Ин боис мешавад, ки донишомӯзон ва омӯзгорон имкониятҳои баробар барои истифодаи технологияҳои рақамӣ пайдо намекунанд.

2. **Камбуди омодагӣ ва малакаи омӯзгорон**

На ҳамаи омӯзгорон омода ва қодир мебошанд, ки технологияи муосирро дар раванди таълимӣ дуруст истифода баранд. Барои истифодаи самараноки ин воситаҳо омӯзгорон бояд курсҳои омӯзишӣ ва маҳорати заруриро аз нав омӯзанд.

3. **Истеъмол ва ба уҳда гирифтани эҳтиёҷоти зиёде вақт**

Истифодаи технологияи рақамӣ метавонанд вақти зиёде талаб кунад, аз ҷумла, барои ташкил ва идора кардани курси онлайн, таҳияи манбаъҳои таълимӣ ва санҷишҳои

интерактивӣ. Барномаҳо ва платформаҳои таълимӣ вақти зиёд ва кӯшишҳои пайвастаро талаб мекунад. На ҳама муаллимон ва донишомӯзон ба ин мувофиқанд.

4. Масъалаҳои амният ва махфият

Технологияҳои рақамӣ метавонанд хатари ифшои маълумоти шахсиро пеш оранд. Донишомӯзон ва омӯзгорон метавонанд дар интернет маълумотҳои шехсии худро пешниҳод кунанд, ки ин баъзан боиси таҳдидҳои амниятӣ мегардад. Ин талаб мекунад, ки ҳифзи маълумот ва амнияти кибер дар муҳити таълимии рақамӣ мукамал бошад.

5. Фарқи дастрасӣ ва баробарии имконот

Технологияҳо метавонанд дар баъзе минтақаҳо ё оилаҳо, ки дар онҳо дастрасӣ ба интернет ё дастгоҳҳои муосир маҳдуд аст, имкониятҳои баробар барои ҳама хонандагон фароҳам наоваранд. Тамоми мушкилот дар истифодабарии самаранок ва устувори технологияи рақамӣ дар таълим бояд тадриҷан бартараф карда шаванд.

Калимаи «чолиш» дар забони тоҷикӣ маънои «мушкилот», «вазъиятҳои душвор» ё «завол»-ро дорад. Он барои ишора кардан ба масъалаҳое истифода мешавад, ки бояд барои ҳалли онҳо кӯшиш ва қувваи зиёд сарф шавад. Чолиш метавонад як вазифаи душвор, як вазъияти нозук ё як фазо бошад, ки дар он инсон (ё гурӯҳ) кӯшиш мекунад, ки монеаҳо ва мушкилоти пешомадаро бартараф кунад.

Масалан:

Технологияҳо метавонанд раванди таълимиро бештар фаъол созанд. Бо ёрии видеоҳо, тестҳо ва марказҳои таълимии интерактивӣ донишомӯзон метавонанд, бе ягон хатар ё хато тафсириҳои таълимиро омӯзанд ва усулҳои гуногуни фаҳмиданро истифода баранд.

БАРГУЗОРИИ ҶАЛАСАИ ГУРҶҲИ МАОРИФИ МАҲАЛЛӢ

28-уми январи соли ҷорӣ дар Вазорати маориф ва илм ҷаласаи Гурӯҳи маорифи маҳаллӣ (LEG) бо иштироки вазири маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон Раҳим Саидзода, муовинони вазири маориф ва илм, намояндагони шарикони рушд, сардорони раёсату шуъбаҳои дастгоҳи марказӣ, роҳбарони муассисаҳои тобеъ ва дигар кормандони соҳаи маориф баргузор гардид.

Дар ибтидо вазири маориф ва илм қайд намуд, ки ҷаласаи Гурӯҳи маорифи маҳаллӣ платформаест, ки масъалаҳои соҳаи маорифро якҷоя бо шарикони рушд мавриди баррасӣ қарор медиҳад. То кунун дар самтҳои гуногуни соҳаи маориф, аз қабилӣ фарогирии кӯдакон ба таҳсилоти томактабӣ, боло бурдани сатҳи таълиму тарбия, муҷахҳазгардонии кабинетҳо ва озмоишгоҳҳои фаннӣ ва дигар самтҳои соҳа дар ҳамкорӣ бо шарикони рушд корҳои зиёде ба анҷом расидааст.

Гуфта шуд, ки ҷаласаи имрӯза баҳри муаррифии зеркомпонентҳои лоиҳаҳои Бонки Исломии Рушд ва имзои Созишномаи ҳамкорӣ байни Вазорати маориф ва илм ва Хазинаяи кӯдакони Созмони Милали Муттаҳид (ЮНИСЕФ), баррасии лоиҳаи «Муҳити таълим-асоси таҳсилоти босифат», муаррифии лоиҳаи «Такмили таҳсилоти миёнаи умумӣ дар соҳаи фанҳои дақиқ, риёзӣ, муҳандисӣ ва математика СТЕМ (STEM)» ва натиҷагирӣ аз фаъолияти лоиҳаи «Таҳкими муносибати босалоҳият ва истифодаи технологияи иттилоотӣ – коммуникатсионӣ дар раванди таълими фанҳои дақиқ, риёзӣ ва таҳсилоти касбӣ, техникаӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» дар соли 2024 ва вазифаҳо барои соли 2025 мебошад.

Дар ҷаласа масъалаҳои зиёде, аз ҷумла, боло бурдани сифати таҳсилот, муҷахҳазгардонии синфхонаҳои таълимӣ, татбиқи лоиҳаҳои босамар дар соҳаи маориф, нашри китобҳои дарсӣ ва маводҳои таълимӣ, гузариш ба низомии дахҳолаи баҳогузорӣ, сохтмони муассисаҳои таълимӣ, рақамикунони соҳаи маориф, рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ ва дигар масъалаҳои соҳаи маориф мавриди баррасӣ қарор гирифт.

Маркази матбуоти Вазорати маориф ва илм

ЗЕҲНИ СУНӢЙ ВА ИМКОНОТИ ФАРОВОНИ ОН

Зеҳни сунӢй (ЗС) ё ҳуши маснӯй (ҲМ) яке аз драйверҳои асосии пешбурди иқтисодии кишварҳои ҷаҳон гардида истодааст. Дар даҳсолаҳои охир он қисми ҷудонашавандаи бисёрҷанбаи зиндагии мо шудааст. Хосияти хоси технология ЗС ивазкунандаи вазифаҳои зеҳнии инсонӣ буда, дорои қобилиятҳои коркарди додаҳо, қабули қарорҳо, шинохти образҳо, садо додани овоз ва амсоли онҳо мебошад.

**Маҳмадзоир
ҚАҶОМОВ** –
доктори илмҳои
фалсафа (PhD),
мудири шуъбаи
наномавод ва
нанотехнологияи
Институти
физикаю техникаи
ба номи С.
Умарови АМИТ

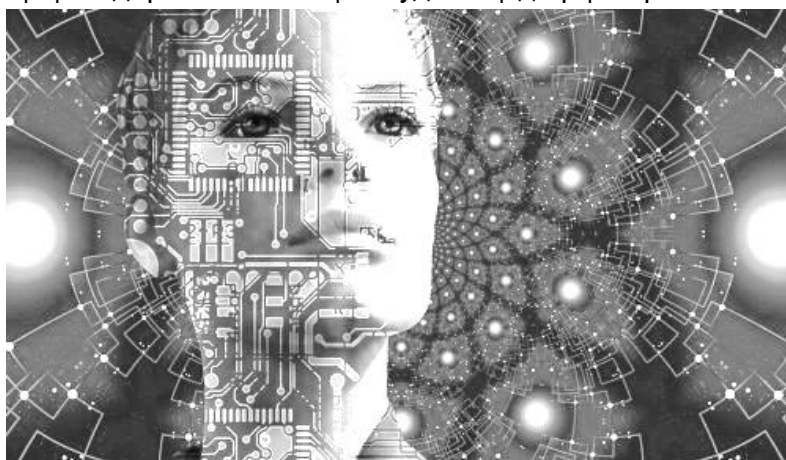
Қобили зикр аст, ки Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон бо дарназардошти потенциали ин технологияи наватарин 30 сентябри соли 2022 «Стратегияи рушди зеҳни сунӢй дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2040»-ро қабул намуд. Ин стратегия дар ҷумҳурӣ барои давраи то соли 2040 бо мақсади амалисозии ҳадафи чоруми стратегӣ – саноатикунони босуръати кишвар таҳия шудааст.

Чанде аз ҳадафҳои ин стратегияро ёдовар мешавем:

- қорӣ намудани ҳукумати электронӣ ва беҳтар кардани хизматрасониҳо;
- ҳушмандсозии шаҳрҳо (Smart city) ва идоракунии ҳушманд;
- рақамикунони соҳаҳои иҷтимоию иқтисодӣ;
- саноатикунони босуръати кишвар ва рақамикунони бахши воқеии иқтисодиёт.

Аз ҳадафҳои ин стратегия маълум мешавад, ки он ба рақамикунони иқтисодиёт ва пурзӯр намудани назорати тамоми соҳаҳои хоҷагии халқ равона шудааст. Вале яке аз мушкилоти асосӣ норасоии мутахассисони ин соҳа дар кишвар аст. Тибқи ин стратегия, дар 7 муассисаи таҳсилоти олии касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2026 кафедра ва факултетҳои зеҳни сунӢй таъсис дода мешаванд 5 ҳазор нафар мутахассиси баландихтисоси зеҳни сунӢй, аз ҷумла, таҳлилгарони маълумот ва муҳандисони омӯзиши мошинҳо дар муассисаҳои таҳсилоти олӣ ва марказҳои таълимии кишвар то соли 2040 тайёр карда хоҳанд шуд, ки ин заминаи асосии барои рушди ЗС дар ҷумҳурӣ хоҳад гашт.

28 декабри соли 2024 Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми солонаи худ ба Парлумони кишвар солҳои 2025 – 2030-ро «Солҳои рушди иқтисодиёт ва инноватсияҳои рақамӣ» эълон карданд. Ин тадбир пайвастагии зич бо Стратегияи рушди зеҳни сунӢй дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2040 дошта, ҷиҳати дар амал татбиқ намудани ҳадафҳои стратегия омили муҳим хоҳад шуд.

Ду ниҳоди ҷамоҳангсоз ва назораткунандаи Стратегияро зикр бояд кард: яке Шурои зеҳни сунӢй дар назди Вазорати саноат ва технологияҳои нав (офарандаи ин стратегия), ки ҳамчун ниҳоди муайянкунандаи самт ва ҷамоҳангсоз бо дигар вазорату муассисаҳои кишвар дар алоқа аст ва дигаре. Агентии инноватсия ва технологияҳои рақамӣ, ки татбиқкунанда ва назораткунандаи тамоми технологияҳои рақамӣ ва зеҳни сунӢй дар мамлакат аст.

Ҷорисозии зеҳни сунӢй дар тамоми соҳаҳои фаъолияти инсон нақши муҳим дошта, тавассути пешбарии фалсафаи тараққиёти «ҷаҳишӣ» метавонад яке аз қувваҳои рушдбахши иқтисодиёт гардад ва ҳосилнокию самаранокии меҳнатро бамаротиб зиёд намояд.

Тибқи арзёбии коршиносони байналмилалӣ, то соли 2030 маҷмуи маҳсулоти ҷаҳонӣ аз ҳисоби ҷорисозӣ ва истифодаи технологияи зеҳни сунӢй 14 фоиз ё 15,7 трлн доллар

афзоиш меёбад. Афзоиши мазкур асосан аз ҳисоби баланд гардидани ҳосилнокии меҳнат ва зиёд шудани талаботи истеъмоли вобаста ба мукамал шудани раванди истеҳсоли молҳо таъмин мегардад.

Дар натиҷаи қорӣ намудани технологияҳои зеҳни сунъӣ ояндаи наздик ҷойҳои кориё, ки кори ҷиддии эҷодиро талаб намекунад, барҳам хурда, аз тарафи дигар, дар натиҷаи афзоиши ҳосилнокӣ ва самаранокӣ меҳнат, инчунин, талабот ба барномасозон ҷойҳои кори иловагӣ таъсис дода мешаванд. Тибқи пешгӯиҳои Форуми ҷаҳонии иқтисодӣ, то охири соли 2022 дар натиҷаи таъсири зеҳни сунъӣ 75 миллион ҷойи корӣ барҳам хурда, таъсиси 133 миллион ҷойи нави корӣ дар назар аст.

Ҳадафи асосии Стратегияи миллии рушди ЗС ба 5% ҳиссаи маҳсулоти умумии дохилӣ (МУД) татбиқи ин Стратегия то соли 2040 мебошад. Вале маълумоти дақиқ бораи ҳиссаи кунунии МУД дар иқтисоди Тоҷикистон ҳанӯз мавҷуд нест.

Зеҳнӣ сунъӣ чист?

Зеҳни сунъӣ низом ё таҷҳизоти компютерест, ки қодир аст, қобилияти зеҳнӣ ва таҳлили инсонро барои иҷрои вазифаҳои муайян такрор намояд.

Расми 1. Акси роботи инсонмонанд, ки вазифаҳои зеҳнӣро иваз мекунад.

Соли 1956 Чон Маккарти ва дигар олимони аввалин шуда, истилоҳи зеҳни сунъиро истифода бурданд. Бо гузашти даҳсолаҳо, ЗС ба таври назаррас инкишоф ёфт ва имрӯз дар соҳаҳои гуногун, аз ҷумла, тиб, молия, нақлиёт ва бисёр дигар соҳаҳо истифода мешавад.

ЗС дар чӣ асос меёбад?

1. Манбаъ

Дар ҳолати соли 2025 миқдори маълумот дар дунё ба **зеттабайт омада расидааст** (1 зеттабайт = 1 миллиард терабайт).

Аз рӯи тадқиқотҳо, дар соли 2020 ҳаҷми маълумот дар Интернет ба **44 зеттабайт** баробар буд, дар соли 2025 он ба **175 зеттабайт мерасад**.

Барои фаҳмо будан, агар як видеои HD (1080p) давомнокиаш дусоата 3 гигабайт бошад, пас 1 зеттабайт метавонад тақрибан **300 миллион видеоҳои дусоатӣ** дошта бошад.

Ин мисол нишон медиҳад, ки 1 зеттабайт миқдори бағоят калони маълумот аст, ки дар асл бештар ба таҷҳизотҳои илмӣ ва инфрасохтори Интернетӣ ҷаҳонӣ вобаста мебошад.

Интернет манбаи доимии васеъшавандаи маълумот буда, аз инҳо иборат аст:

□ **Маълумоти матнӣ:** саҳифаҳои веб-порталҳо, китобҳо, мақолаҳо, блогҳо, шабакаҳои иҷтимоӣ;

□ **Мултимедиа:** видео, тасвирҳо, аудио;

□ **Маълумоти сохташуда аз ҷониби мошинҳо:** сенсорҳо, дастгоҳҳои IoT, серверҳо.

Вале на ҳамаи ин маълумот барои омӯзиши ЗС дастрас мебошад, чунки онҳо дорои ҳуқуқи муаллифанд ва дар додаҳои сиррӣ ҷойгиранд.

Дар ин асос Клайв Хаммонд, директори генералии **British Telecom** соли 2006 дар яке аз суханрониҳои худ арз намуд, ки "Data is the new oil" яъне, манбаи додаҳо чун нафти нав

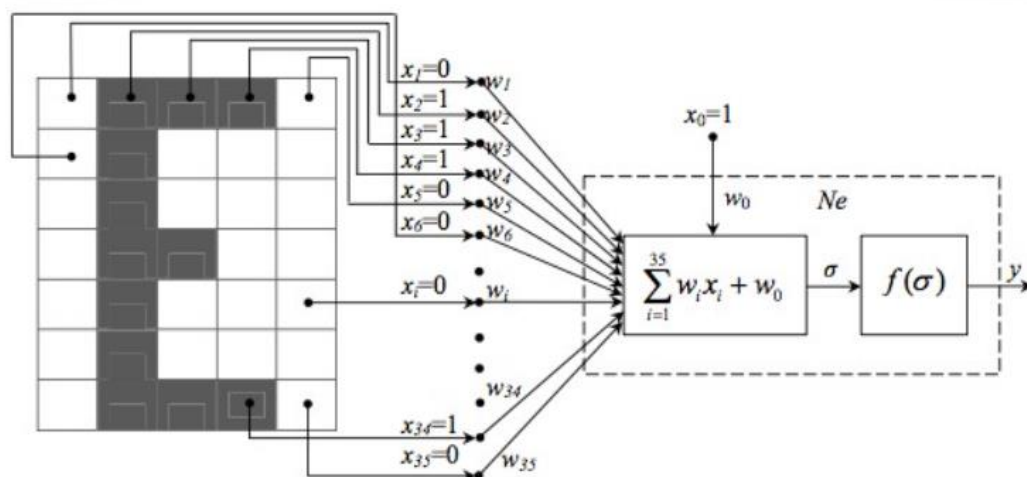
аст. Ии маънои онро дорад, ки маълумотҳо имрӯз як манбаи арзишманд ва муҳим барои рушди иқтисод ва технология хизмат намуда истодаанд (ба мисли нафт дар оғози кашфиёти он). Маълумотҳо метавонанд барои сохтани маҳсулоти нав, хидматрасониҳои беҳтар ва таҳлили муфид истифода шаванд.

Ҳамин тариқ, агар яке аз қисмҳои асосии 3С ин додаҳо бошанд, қисми дуюм метод ва алгоритмҳо барои коркарди онҳоянд.

2. Алгоритмҳои коркарди маълумот

Принципи асосии 3С дар он аст, ки моделро бар асоси маълумот омӯзонем ва ба ин имкон диҳем, ки қарорҳоро бе иштироки инсон қабул намояд.

Яке аз чунин усули маъмул шабакаҳои нейронист, ки кори мағзи одамро тақлид мекунад. Дар соли 2022 бо истифода аз шабакаҳои нейронӣ бештар аз 50%-и тамоми таҳқиқот дар соҳаи 3С, аз ҷумла, соҳаҳои коркарди тасвирҳо ва овоз анҷом дода шуданд. Дар расми 2 шинохти ҳарфи «Е» тасвир шудааст. Бояд барои алгоритм муайян намоем, ки тағйирёбандаҳои новосбата ба x_i ва вобаста ба y кадомҳоянд.

Расми 2. Одитарин шабакаи нейронӣ (персептрон) барои шинохти тасовир (ҳарф).

Дар ин ҷо:

x_i — сигнали воридотӣ;

w_i — вазн (коэффитсиенти дохилшаванда);

n — миқдори сигналҳои воридшаванда.

Ҳамчунин, дар ин расм маълум аст, ки бо воситаи 35 сигнали воридотӣ ва бо истифодаи функсияи фаъолсозии $f(\sigma)$, ки вобаста ба ҳадафи дошта якчанд навъ мебошад, шинохти тасовир муайян карда мешавад.

Яке аз самтҳои дигари 3С, коркарди забони табиӣ (NLP) буда, барои компютерҳо имкон медиҳад, ки забони инсонро фаҳмида дар ин замина эҷод кунанд. Масалан, дар соли 2023 аз хидматҳои NLP, монанди ChatGPT, ки аз трансформерҳо истифода мекунанд, миллионҳо корбарро дар саросари ҷаҳон баҳрабардорӣ намуданд.

Биниши компютерӣ (Computer vision) технологияиест, ки ба компютер имкон медиҳад «бинад», тасвирҳо ва видеоҳоро шиносад. Имрӯз технологияҳои биниши компютерӣ дар мошинҳои мустақил ва системаҳои амниятӣ фаъолна истифода мешаванд.

Ояндаи зеҳни сунъӣ

3С хеле зуд инкишоф ёфта истодааст. Масалан, пешрафтҳо дар компютерҳои квантӣ метавонанд кори системаҳои 3С-ро ба таври назаррас суръат бахшанд.

Интизор меравад, ки то соли 2030 компютерҳои квантӣ метавонанд масъалаҳоро ҳал кунанд, ки ҳоло дар суперкомпютерҳои классикӣ садҳо сол ҳисобу китобро талаб мекунанд.

Хулоса

3С солҳои охир ба иқтисодиёт ва ҷомеа таъсири назаррас мерасонад ва рушди он дар оянда боз ҳам бештар мегардад. Бо вучуди ин, барои истифодаи 3С ба манфиати инсоният бояд масъалаҳои ахлоқӣ, иҷтимоӣ ва техникӣ, ки ба миён меоянд, ҳал карда шаванд. 3С наовариҳои зиёдеро дар оянда ваъда медиҳад ва муҳим он аст, ки рушди он ба самтҳои равона гардад, ки ба тамоми ҷомеа манфиатовар бошад.

РИСОЛАТИ БУЗУРГИ ПИЗИШКони ОЯНДА

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар яке аз Паёмҳои хеш ин нуктаро таъкид намуданд: «Омӯзгорон дар фаъолияти худ ҳуқуқи хато карданро надоранд».

**Меҳринисо
САТТОРОВА –
сармутахассиси
шӯъбаи таълими
Коллеҷи технологӣ-
фарматсевтии
Тоҷикистон дар
ноҳияи Ёвон**

Ин андешаи Пешвои миллат маънои онро дорад, ки агар табибон дар фаъолияти рӯзмарра, иҷрои рисолати касбии худ ҳангоми пешниҳоди ягон роҳу усули табобат, кашфиёт дар соҳаи илми тиб, роҳҳои муолиҷаи беморон, сӯзандорӣ ё теги ҷарроҳӣ бар каф мабодо саҳлангорӣ намуда, ба хато роҳ диҳанд, ҳаёти инсоне, ки бо сад умед ба назди ӯ омадааст, дар хатар афтода, эҳтимолан ӯ ҳаёти худро аз даст медиҳад. Табиби воқеӣ ва содиқ бо рисолату савганди муқаддаси хеш, албатта, ҳеҷ гоҳ ба хатои ҷиддӣ роҳ наметаҳд. Ва агар омӯзгор хато кунад, ояндаи инсоният, бинои орзуву омолҳои наҷиби насли башар, низоми бемароми иқтисодиёт, иҷтимоиёт, сиёсат, фарҳангу тамаддун ва умуман, низоми ҷаҳон хароб мегардад. Зеро ҳама олимону сиёсатмадорону мутаффакирони олам парвардаи боғи гулфишони омӯзгоронанд.

Мушоҳидаҳои раванди таълиму тадрис дар муассисаҳои таълимӣ гувоҳи онанд, ки маҳорати педагогӣ ва дараҷаи омодагии омӯзгорон, сатҳи донишу малакаи хонандагонро донишҷӯён, майлу рағбати онҳо ба дарсҳо, риояи меъёру талаботи дарс, умуман, сатҳи сифати дарсҳо ва додани дониши кофӣ ба толибилмон аз ҷониби омӯзгорон ба тақмил ниёз дорад. Махсусан, омӯзгорони ҷавон, новобаста аз ихтисосашон, бояд салоҳиятҳои касбии худро донанд, донишу таҷрибаашонро боз ҳам тақмил дода, раванди азхуд кардани омӯзонидани донишҳои назариву амалиро мукамал гардонанд, малакаву маҳорати педагогии худро боз ҳам густариш диҳанд. Инчунин, омӯзгорон вазифадор ҳастанд, ки аз болои донишу маҳорат ва истеъдоду малакаи касбии худ бештар кор карда, дониши худро пайваستا сайқал диҳанд, малакаҳои касбии омӯзгорони пешқадамро омӯзанд, васоити аёнӣ ва техникаи гуногуни таълимро вобаста ба мавзӯҳои дарсӣ омода намоянд, рӯзномаву маҷаллаҳо ва асарҳои илмиву бадеии зиёдро мутолиа кунанд, бо ҳисси баланди масъулиятшиносӣ, бо роҳи худомӯзӣ, ворид шудан ба дарсҳои омӯзгорони соҳибтаҷриба, иштирок намудан дар машваратҳо ва дарсҳои кушоди намунавӣ дар кафедраҳо, дониш ва маҳорати педагогии худро боз ҳам баланд бардоранд. Зеро талаботи замон аз ҳамаи омӯзгорон ҳаминро талаб менамояд, ки сатҳи таълим ва донишу маҳорати касбии онҳо бояд баланд бардошта шавад. Чунки вазифаи муқаддаси мо, омӯзгорон, ҳамин аст, ки дар оянда бояд мутахассисони соҳаи тибро, ки дар соҳаҳои гуногун, аз ҷумла, дар соҳаи тиб ва маориф қору фаъолият хоҳанд

кард, ба камол расонда, ба ҷомеа тақдим намоем. Барои ба ин мақсадҳои наҷиб расидан, албатта, бояд хеле заҳмат кашид. Аз ин хотир, бо мақсади расондани кумакҳои методӣ, додани маслиҳатҳои муфид, роҳнамоии дуруст ва дилгарм намудани омӯзгорони ҷавон ба касби худ, дар самти беҳтар намудани сатҳи сифати таълим дар ҷараёни дарсҳо ба

омӯзгороне, ки масъулияти таълиму ба камол расондани мутахассисони соҳаи тибро бар дӯш гирифтаанд, чунин тавсия ва маслиҳатҳоро пешниҳод менамоем:

– омӯзгор барои дарёфти мавқеи худ ҳангоми дарс, ки воситаи ягонаи таълим ва иртиботи қавии миёни омӯзгор ва донишҷӯ аст, қабл аз ҳама худаш ба дарс ва ба ҳамон мавзӯе, ки бояд ба донишҷӯён омӯзонад, омодагии ҳамаҷониба дошта бошад;

– барои ҷалби таваҷҷуҳи таълимгирандагон ба дарс, шавқовару самарабахш гузаронидани машғулиятҳои таълимӣ аз роҳу усулҳои фаъоли таълим, аз ҷумла, ташкили мусобиқаи усулҳои дидактикӣ дар байни дастаҳо (усули гурӯҳбандӣ), дарс-конференсия, мизи мудаввар, истифодаи викторина, сохтани кроссвордҳо истифода намояд.

– вобаста ба мавзӯҳои дарс аёнӣҳои гуногун, саволномаҳо, варақаҳои расмҳои ранга дар доираи мавзӯ, сурат-саволҳо, тестҳои кушодаву пӯшида, ҷадвали формулаҳо, системаҳои даврӣ ва ғайраҳоро омода намуда, дар мавридҳои мувофиқ самаранок ва ҳадафмандона истифода барад;

– рӯзномаву маҷаллаҳо ва асарҳои илмиву методии соҳаро мутолиа намояд;

– бо толибилмон муносибати хуб дошта, бояд ҳамеша кӯшиш намояд, ки бо доираи васеи онҳо кор кунад, умуман, бо истифода аз усулҳои фаъоли таълим ҳамаи таълимгирандагонро ба машғулият фаро гирад, то ягон нафари онҳо дар ҷараёни дарс бекор намонад;

– аз ҳама муҳим, ба донишҳои техникӣ ва истифода аз техникаву технологияи муосир, ки талаботи рақами яки дарси муосир аст, дастрасӣ дошта бошад, зеро ҳангоми баёни ин ё он мавзӯ, намунаҳо ё татбиқи муҳтавои мавзӯ дар ҳаёти рӯзмарраро ба таври аёнӣ нишон дода тавоништан низ яке аз омилҳои муҳиму самарабахши таълим мебошад.

Аммо мақсад аз ин навиштаҳо он нест, ки танҳо пешниҳодҳои умумиро манзур намуда, бо ин ба матлаб нуқта гузорем. Ман мехоҳам, ки дар асоси мушоҳидаҳоям аз муассисаҳои таълимии риштаи тиббӣ якчанд маслиҳату тавсияҳои методӣ пешниҳод намуда, ба ин восита, шояд дар беҳтар гардидани сифати дарсҳои омӯзгорони ҷавон ва тақмили маҳорату малакаи касбии онҳо каме ҳам бошад, кумак расонам. Масалан, ҳангоми дарс аз фанҳои фармакогнозия, фармакология, технологияи дорусозӣ, кимиёи фарматсевтӣ, ташкил ва иқтисоди фарматсия, анатомияи растанӣ, кимиёи физиколоидӣ ва дигар фанҳои марбут ба ин самти соҳаи тиб барои ихтисосҳои кори фарматсевтӣ, истеҳсоли саноати фарматсевтӣ ва дигар ихтисосҳои соҳаи дорусозӣ дар Коллеҷи технологӣ-фарматсевтии Тоҷикистон аз роҳу усулҳои самарабахши зерин истифода карда мешавад.

Ҳангоми ҷараёни дарсҳо аз фанҳои фармакогнозия, зимни гузаштани мавзӯҳо аз боби «Растаниҳои дорӣ ва ашёи хоми дорӣ флаваноидҳо», пас аз омӯзиши мазмуни умумии ин боб ба донишҷӯён дар бораи растаниҳои дорӣ мавзӯҳои алоҳида дода шудааст. Дар ин маврид аз усулҳои самарабахши зиёд истифода бурда мешавад. Масалан, ҳангоми қисмати пурсиши вазифаи ҳонагӣ ва ё дар қисмати мустақамкунии мавзӯ дар мисоли ду растаниҳои дорӣ, аз ҷумла, гиёҳи торон ва гули ҳамешабаҳор донишҷӯёнро ба ду гурӯҳ ҷудо намуда, гурӯҳҳоро бо номи растаниҳо номгузорӣ мекунем. Донишҷӯён тибқи супориши пешакӣ дар тахтаи синф расми рангаи тасвиршуда (кори донишҷӯ бошад, боз беҳтар) ва ё аксбардорикардшудаи гулҳоро часпонда, дар поёни он номи онҳоро менависанд. Сипас, дар шакли ҷадвал дар поёни расми ҳар ду растани се умумияти растаниҳоро дар шакли ҳонаҷаҳои ҳолӣ тасвир менамоем.

Гиёҳи торон		
Таркиби химиявӣ	Ашёи хоми дорӣ	Истифода

Гули ҳамешабаҳор		
Таркиби химиявӣ	Ашёи хоми дорӣ	Истифода

Донишҷӯён аз ҳар ду даста ба назди тахтаи синф баромада, хоначаҳоро аз маълумот пур мекунанд:

Гиёҳи торон		
Таркиби химиявӣ	Ашёи хоми доруй	Истифода
Флаванолҳо - кверсетин ва гликозидҳои онро дорад. Ба ин растанӣ оби сулфати метили кверсетин бо номи перикаринҳо хос аст. Моддаҳои даббоғӣ (то 3%) ва витаминҳои К ва С хос аст.	Алафи дар вақти гулкунӣ чамъоваришудаи он: қисмҳои зардшуда ва аз ҳашарот осебдидаи онро тоза мекунанд. Дар ҷойи хуб, тоза, равшан ва соя хушк мекунанд. Шакли бутун ва майдакардашудаи он.	Ҳангоми хунравиҳои бачадон истифода мешавад, таъсири зиддибавосирӣ ва қабзиятҳои атоникӣ ва спастикӣ дорад.

Гулҳои ҳамешабаҳори регзор		
Таркиби химиявӣ	Ашёи хоми доруй	Истифода
Флаваноннариенин дар шакли озод ва дар шакли 5 моноглюкозид бо номи салипурпозид дорад. Ҳосилаҳои гидриди фталӣ, 5-7 диоксифталид, 5 метокси, 7 глюкозифталид, моддаҳои даббоғӣ ва каме рағани эфир (0,04%) ва витамини К дорад	Дар оғози гулкунӣ сабадчаҳои танҳо ва чамъро якҷо мекунанд, зеро дар сурати дер чамъоварӣ кардан гулҳо ҳангоми хушккунӣ мерезанд	Ҳангоми бемориҳои шадид ва дарди кӯҳнаи ҷигар, талҳадон ва роҳҳои он истифода мешавад. Гулҳояш сафророн аст.

Дар ин маврид аз бӯр ва тахтаи синф, ё коғазҳои калони сафед (ватман) ва қаламҳои ранга истифода карда, умумиятҳои хосиятҳои якхелаи ин растаниҳоро бо ранги сурх ишора мекунанд. Зимни истифодаи ин усул, агар ҳамаи аъзои даста бонавбат ва зуд-зуд ба назди тахтаи синф баромада, маълумотҳои заруриро пур кунанд, ҳам тамоми донишҷӯён серҳаракат шуда, пурра бо фаъолият фаро гирифта мешаванд, ҳам маълумот ҳаматарафа дар зеҳни онҳо ба таври аёнӣ намоён мегардад. Бо ин усул омӯзгор ва донишҷӯён ба он муваффақ мегарданд, ки ба саволҳои зиёди дохили як мавзӯ ё дар атрофи он ҷавобҳои пурраву мушаххас пайдо намоянд. Пас аз истифодаи ин усул омӯзгор фаъолияти дастаҳо ва донишҷӯёни фаъолро арзёбӣ менамояд.

Усули дигар ҳангоми гузаштани дарс аз фанни фармакогнозия. Омӯзгорро лозим аст, ки барои шавқовару пурмазмун гузаронидани дарси нав аз дарси гузашта замина гузорад. Барои ин, бо мақсади пурра кардани ҳамаи қисматҳои дарс барои мавзӯи оянда, аз ҷониби омӯзгор ба донишҷӯён супоришҳои гуногун додан аз манфиат холӣ нест. Масалан, барои қисмати пурсиши вазифаи хонагӣ омода намудани кроссворд дар доираи мавзӯ, барои мавзӯи нав омода намудани саволномаҳо дар шакли тести пӯшида ва ё кушода, барои мустақамкунии мавзӯи нав омода кардани саволу ҷавоби байнигурӯҳӣ, барои иҷрои корҳои мустақилонаи донишҷӯ омода кардани расми тасвиршуда ва ё аксбардорикардшудаи растаниҳои шифобахш ва ғайраҳо аз манфиат холӣ нест. Намунаи кроссворд барои мусобиқаи байнигурӯҳӣ ҳангоми омӯзиши мавзӯҳои дар бораи шифобахшии растаниҳои пудина ва бобуна:

				П	а	т	а	к	р	е	ш	а
			п	У	л	е	г	о	н			
	в	а	л	и	Д	о	л					
г	у	л	к	у	н	И						
			м	е	Н	т	о	л				
	к	о	р	в	А	л	о	л				

г	у	л	Б	а	р	г						
я	к	с	О	л	а							
			Б	и	с	а	б	о	л	о	л	
			ш	У	к	у	ф	т	а	н		
		м	е	Н	с	р	у	а	т	с	и	я
Р	о	м	А	з	у	л	а	н				

1. Шакли растанӣ
2. Дар таркибаш ҳаст
3. Маводи доруй барои давои
4. Вақти ҷамъоварӣ
5. Дар таркибаш ҳаст
6. Қисми таркибии доруи

1. Як қисми растанӣ
2. Давомнокии умр
3. Дар таркибаш яксиклаи дорад маҷмуии дилу рағҳо
4. Вақти ҷамъоварияш айёми
5. Истифодааш ҳангоми вайроншавии...
6. Ҳамчун ашёи хом барои ҳосил кардани доруи.....

Бо ин усул омӯзгор ба он муваффақ мешавад, ки якбора донишҷӯён ба 12 саволи мавзӯ, тавассути пур кардани хонаҷаҳои ҳолӣ ҷавоби дуруст ёбанд.

Ҳамчунин, ба омӯзгорони ҷавон тавсия медиҳем, ки ба таълимгирандагон ҳангоми супориши кори мустақилона ба ҷойи навиштани лексияву маърузаҳо ва рефератҳо дар бораи мавзӯҳои тақрорӣ, агар қолабҳои шахшударо шикаста, омода кардани коллексия ва гербарияҳоро аз растаниҳои шифобахш ва дар ҳалтаҷаҳо ҷамъоварӣ кардани намунаи растаниҳои табобатии маҳалли зисти худ, ё аз гиёҳҳои фаровони табиати атроф ҷамъоваришударо пешниҳод кунанд, боз ҳам самараи дилхоҳ ба даст меояд.

Акнун вақти он расидааст, ки омӯзгорон аз усулҳои шахшуда ва дилбазани хондану навиштани лексияҳои тақрорӣ даст кашид, мавзӯҳоро дар шакли ҷопӣ нусхабардорӣ карда, дастраси донишҷӯ гардонанд ва ё ба қадри имкон китобҳои дарсиро мувофиқи таҳассус ба донишҷӯён таъмин намоянд ва вақти қимати дарсро ба хондани лексия сарф накарда, усулҳои самарабахши таълимро истифода карда, дарсҳоро пурмазмун ва хотирмон гузаронанд. Истифодаи усулҳои фаъол ва ағниятҳои фаровон дар раванди таълим аз ҷузъҳои ҷудонашавандаи фаъолияти таълимии омӯзгор ба шумор меравад. Самарабахшии истифодаи чунин усулҳои фаъоли таълим дар он зоҳир мегардад, ки ҳангоми иҷрои супоришҳо дар ҳамаи аъзои даста як навъ ҳисси масъулият, кумакрасонӣ ба якдигар, ҳамраъӣ ва талош барои муваффақ шудан ривож ёфта, баҳри ташаккули салоҳиятмандии онҳо ва дар баробари ин, ба инкишофи тақмили маҳорати касбии омӯзгорони ҷавон мусоидат менамояд. Илова бар ин, усулҳои дарс бояд ба талаботи мавзӯ мувофиқ бошанд. Супоришҳои додшуда чунон натиҷагирӣ карда шаванд, ки ба фаъолияти ҳар як донишҷӯ баҳои сазовор ва муносиб дода шавад, то ки донишҷӯ аз дарс то дарси дигар ба омӯзиш ангежаву ҳавасмандӣ пайдо кунад.

Хуллас, барои ҳамагон маълум аст, ки истифодаи усулҳои фаъолу муосир машғулиятро пурсамар гардонда, шавқу рағбати толибилмонро нисбат ба дарс ангезиш медиҳад. Аз ин хотир, дар шароити кунунӣ, ки талабот ба мутахассисони варзидаи соҳаи тиб зиёд аст, бояд мо, омӯзгорон, рисолати муқаддас ва пуршарафи омӯзгории ҳешро самимона ва садоқатмандона ба ҷо оварда, барои беҳбуд бахшидан ба таълими босифат ва беҳтар гардидани сатҳи дониши донишҷӯёни риштаҳои гуногуни соҳаи тиб ҳиссаи сазовори худро гузорем.

НИШАСТИ МАТБУОТИИ

ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

31 январи соли 2025 нишастии матбуотии Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон баргузор гардид.

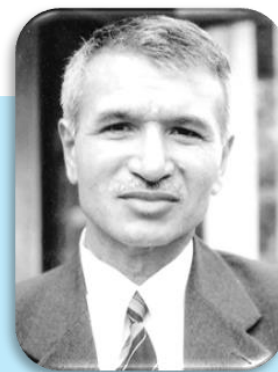
Дар нишастии матбуотӣ вазири маориф ва илм Раҳим Саидзода, мушовири бахши Ёрдамчии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба масъалаҳои рушди иҷтимоӣ ва робита бо ҷомеа Масрур Абдуллозода, муовини вазир, сардорони раёсату шуъбаҳои дастгоҳи марказии вазорат, роҳбарони муассисаҳои тобеъ, сардори Сарраёсати шаҳри Душанбе, мудирони шуъбаҳои маорифи ноҳияҳои шаҳри Душанбе, раиси Иттифоқи касабаи кормандони маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон, роҳбарони марказҳои татбиқи лоиҳаҳои сармоягузоришаванда дар соҳаи маориф ва 32 нафар намояндаи вазорати ахбори оммаи дохилу хориҷӣ иштирок намуданд.

Дар нишаст аз ҷониби 15 нафар намояндаи ВАО 23 савол пешниҳод гардид, ки ба ҳар кадоми он вазири маориф ва илм, муовини вазир, сардорони раёсату шуъба ва роҳбарони муассисаҳои тобеъ посухҳои мушаххас доданд.

Маркази матбуоти Вазорати маориф ва илм

УСТОД ШАКУРӢ ВА ТАТБИҚИ ҚОНУНИ ЗАБОНИ МИЛЛӢ

Забони миллӣ дар замони Шуравӣ тадриҷан асолати худро аз даст медод ва дар зери таъсири забони русӣ хусусиятҳои русиву аврупоӣ мегирифт. Баъзе донишмандон табиати забони классикӣ ва халқии асри бистумро ба муқоиса гирифта, аз ин ҳолат изҳори нигаронӣ кардаанд.

**Шохзамон
РАҲМОН –
профессор**

Дар чунин айёми муташанниҷ устод Муҳаммадҷони Шакурии Бухорӣ дар бораи махсусиятҳои забони миллӣ, сиёсати ин забон дар замони ҳукумати Шуравӣ, калимаҳои русӣ ба байналмилалӣ, муқоисаи забони асримиёнагӣ ба забони ҳозираи тоҷикӣ, забони тарҷума, тарҷумаи китобҳои мактабӣ, илму фарҳанг ва бисёр паҳлуҳои ҷудогонаи забони миллӣ дар матбуоти марказии Маскав ва дигар ҷумҳуриҳо ба таври доманадор андеша менамуд. Дар баробари забони тоҷикӣ дигар ҷумҳуриҳо низ аз тақдири забони худ меандешиданд. Намояндагони дигар халқу миллатҳо қайҳо аз раҳбарони ҳукумати Шуравии собиқ, донишмандони соҳа ба исрор талаб менамуданд, ки ба ҳақиқати воқеии забон, ба ҳаёти соҳибистиклолии миллии мувофиқ ҷавоб гӯянд, ҳамчун Аҳмад-маҳдуми Дониш ва Садриддин Айни аз ҳақиқати аҳвол зуд огоҳ шуда, мардумро ба роҳи дурусти забонамӯзӣ ҳидоят кунанд. Китобу мақолаҳои илмӣ публитсистие, ки устод Шакурӣ дар ин муддат навишт, аҳамияти бузурги сиёсӣ иҷтимоӣ дошта, қувваи қобили пешбарандагӣ доштанд. Раҳбарони Ҳукумати ҷумҳурӣ, Академияи илмҳои Тоҷикистон аз устод Шакурӣ, ки дар бораи сиёсати забони миллӣ маводи зиёд нашр кардааст, дархост менамуданд, ки бо як гурӯҳи комиссия ба тақдири забони миллӣ дурусттар биандешад.

Ба устод Шакурӣ муяссар шуд, ки тақдири забонро бо ҳуҷҷате ҳамчун Қонуни забон муайян кунад. Ӯ дар таърихи миллат аввалин дафъа лоиҳаи қонуни забони ҷумҳуриро ба таври мукамал таҳия намуд. Лоиҳаи таҳиякардаашро баъд аз таҳриру баррасӣ ҳамроҳ бо мутахассисон дар матбуот чоп кард ва онро ҳамагон писандиданд.

Муҳаммадҷони Шакурӣ дар чунин замони ҳассоси пур аз хавфу хатар ҷуръат карда, ин кори муҳимро анҷом дод. Ӯ то ин вақт дар илми адабиётшиносӣ нақди адабӣ асарҳои шоистае таълиф карда, ҳамчунин, дар бораи забон, луғату адабиёти шифоҳӣ, баъзе масъалаҳои таъриху фарҳанг дастуру рисолаҳои ҷудогона навишт. Устод он замон гоҳ бо интиқодгарони буржуазӣ дар бораи сиёсат аз болои халқҳои Осиёи Марказӣ (ҳамроҳ бо Ҳ.Шодиқулов) асарҳои алоҳидаи гуногунмазмун менавишт, назаряро ҳамеша бо амалия меомехт, аз мавзӯи масъалаҳои мухталифу проблемии илмҳои адабиётшиносӣ забоншиносӣ асару рисолаҳои зиёди

назаррас таълиф менамуд, ки қисми зиёдашон дар матбуоти нашрияҳои марказии ҳукумати шуравӣ ба русӣ ва дигар забонҳо чоп мешуданд. Ӯ дар байн аз тарҷумаву сиёсати забони тоҷикӣ, аҳамияти иҷтимоии забон мулоҳизаҳои ҷолиб баён менамуд. Шакурӣ чун раиси Кумитаи терминологияи назди Академияи илмҳои Тоҷикистон дар муддати қариб даҳ сол ин масъулиятро бар дӯш дошта, силсилаасарҳо дар бораи забон, луғат, тарҷумаи бадеиву илмӣ, истилоҳот ва ғайра таълиф карда буданд. Шояд ҳамин фаъолияти серсоҳаи илмӣ филологӣ, мақолаҳои дар бораи сиёсати забон дар нашрияҳои марказӣ навиштааш мусоидат менамуданд, ки раҳбарон бори вазнини навиштани лоиҳаи Қонуни ҷумҳуриро оид ба забон ба устод Шакурӣ муносиб дидаанд.

Лоиҳаи Қонуни забон зуд таҳия шуда, баъд аз ҷониби аъзои комиссияи Қонуни забон Ғ.Паллаев (раис), М.Осимӣ (муовин), М.Шукуров, Акбари Турсон, Лоик Шералӣ, А.Маниёзов, Ғ.Ашӯров, Р.Ғаффоров, Ш.Рустамов муҳокима ва таҳрир шудааст.

Қонуни забони Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мушкилӣ навишта шуда, татбиқи он боз вазнинтар гардид. Ҳукумати Шуравӣ умуман, намехост, ки дар ҷумҳуриҳои собиқ забонҳо миллию давлатӣ шаванд. Забони давлатӣ дар қисми зиёди ҷумҳуриҳои миллий фақат ба ном вучуд дошт. Раҳбарони Шуравӣ одат карда буданд, ки шаҳрвандони ҳамаи ҷумҳуриҳои миллий ба забони русӣ муошират кунанд. Дар Иттиҳоди Шуравӣ ҳанӯз барвақт, аз солҳои сиёму нақша кашида буданд, ки шаҳрвандон оқибат ба як забон сухан мегӯянд, ки он забони русист. Расму ойин, анъанаҳои миллий, таърих ва забон тадриҷан аз байн рафта, дар собиқ Иттиҳоди Шуравӣ як миллату як забон ҳукмфармо хоҳад шуд.

Ниҳоят, 22 июли соли 1989 дар ҷаласаи даҳумини Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон Қонун дар бораи забон ба тасвиб расид. Муҳтавои «Қонуни забони Ҷумҳурии Тоҷикистон» (1989) аз ҳашт боб — сарсухан, матлабҳои умумӣ (4 модда), ҳуқуқи кафолатҳои шаҳрвандон дар интиҳоби забон (2 модда), забони кори мақомоти ҳокимият ва идораи давлатӣ, ташкилотҳои ҷамъиятӣ (4 модда), забони кори корхонаҳо, муассисаву ташкилот (5 модда), забони кори мақомоти адолати судӣ, арбитражи давлатӣ, идораи нотариалӣ, қайди ақди ҳолати шаҳрвандӣ (5 модда); забони соҳаи маориф, илм ва фарҳанг (9 модда), забони соҳаи номгузорӣ ва ахбор (4 модда), назорати иҷроии қонун ва ҷавобгарии риоя накардани он (4 модда), дар маҷмӯъ, аз 37 модда иборат буд. Мо дар Қонуни забони ҷумҳурий хеле муфассал изҳори ақида кардани муаллифи лоиҳа ва ҳайати комиссияро мушоҳида кардем. Сарсухан мазмунӣ умумӣ қонун, кафолати ҳуқуқӣ ва амали озод ва муносибати боэҳтиромона доштани ҳамаи шаҳрвандони Тоҷикистонро ба қонун муайян кардааст. Дар боби аввал забони Ҷумҳурии Тоҷикистон забони давлатист ва забони русӣ забони муоширати байни халқҳо дар дохил ва берунӣ ҷумҳурий қайд шудааст. Ҳамчунин, забонҳои Кӯҳистони Бадахшон ва забони яғнобӣ ҷузъе аз забони тоҷикӣ буда, барои инкишофи озои ин забонҳо фароҳам овардани шароити мусоид таъкид шудааст. Қонун мақоми ҳуқуқии забонҳои русӣ, ўзбекӣ, қирғизӣ ва туркманиро дар ҷумҳурий муайян ва кафолати шаҳрвандонро дар интиҳоби ҳимояи ин забонҳо тарҳрезӣ кардааст. Боби дуюм пешниҳод менамояд, ки шаҳрвандони ҷумҳурий дар интиҳоби забон озод буда, метавонанд як ё чанд забонро интиҳоб намоянд. Боби сеюм коргузорику ҳуҷҷатнигориро ба забони давлатӣ, забони русӣ ва забони қобили қабул пешниҳод кардааст. Боби чаҳорум ба забони кории корхонаҳо дахл дошта, зикр шудааст, ки барои дигар намоёндагони ғайритаҷриба як муддат имконоту шароити моддӣ ба вучуд оварда, забони муошират, муросилоту навиштаҷотро ба забони давлативу русӣ анҷом медиҳанд. Дар боби панҷум қайд шудааст, дар сурати надонишани забони давлатӣ ё русӣ дар идораҳои ҳуқуқиву давлатӣ аз тарҷумон истифода мебаранд. Боби шашум забони маориф, илму фарҳанг тоҷикиву русист, вале дар ҷойҳое, ки аксарият ғайритаҷриба бошанд, омӯзиши забони давлатиро дар ҳаҷме, ки барои иҷроии вазифаи касбии ғайритаҷриба зарур аст, таъмин менамояд ва дар ҳамаи ҳаҷм онҳо имтиҳон месупоранд ва баробар ҳуқуқии илмӣ дар забонҳои тоҷикиву русӣ иҷозат дода шудааст. Ҳамчунин, ба ҳатти арабиасоси тоҷикӣ ва инкишофи забони тоҷикони бурунмарзӣ шароити мусоид бояд фароҳам оварда шавад. Дар боби ҳафtum номи идораҳои давлатӣ тоҷикиву русӣ шуда, ному насаби хонаводагӣ мувофиқи имлои забони модарӣ навишта мешавад. Боби ҳаштуми қонун давра ба давра амалӣ шуда, иҷроии тадбирҳои амалигардонии он ба дӯши Шурои Вазирон вогузор шуда, назорат ба Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон вобаста карда мешавад. Чунонки мебинем, дар Қонуни забон (соли 1989) дузабониву сезабонӣ, ҷояш ояд бисёрзабонӣ иҷозат дода шудааст. Яъне, Қонун дар ин маврид боз ҳолати қаблӣ ро нигоҳ дошта, омӯзиши забони миллиро нисбат ба солҳои пешин пурмуҳтаво нишон додааст. Ин қонун, дар ҳар сурат, як ҷаҳиши бузург дар забон омӯзиши маҳаллӣ, алифбои ниёгон, лаҳҷаҳои забони тоҷикӣ, ғайри таҷрибаи забони миллий дар сиёсату иҷтимоиёти ҷомеа, худшиносиву ҳуҷҷаҳои миллий таҷриба.

Қонуни забон зуд амалӣ мешуд. Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи тартиби дар амал ҷорӣ намудани Қонуни забони Республикаи Советии Сотсиалистии Тоҷикистон қарор қабул кард. Тибқи ин қарор, як қисми моддаҳои Қонуни забон аз 1 январи соли 1990 эътибор пайдо карда, ба расмӣ даромадан гирифтанд. Ба дигар моддаҳои Қонуни забон дархост тайёр намуда, ба муҳокимаи сессияи навбатии Шурои Олии РСС Тоҷикистон гузоштанд. Совети Вазирони РСС Тоҷикистон дар муҳлати то 1 октябри соли 1989 тадбирҳои оид ба иҷроии Қонуни забони Тоҷикистонро пешниҳод намуд. Мутобиқи «Тадбирҳои оид ба

ичрои Қонуни забони Тоҷикистон», № 142 аз 11 августи соли 1989 муҳимтарин масъалаҳо (39 адад) мавриди баррасӣ қарор гирифтанд. Тадбирҳои Вазорати маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон (1990) вобаста ба омӯзиши забон ва адабиёти тоҷик, алалхусус, забони милли равона гардид. Дар тамоми қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар мавзеҳои Иттиҳоди Шуравӣ, ки тоҷикон зиндагонӣ менамуданд, курсҳои алоҳидаи омӯзиши забон ва адабиёти тоҷик ташкил карда шуд. Ҳамаи мутахассисони илми филологияи тоҷик, шарқшиносон, ононе, ки ин соҳаи илмро хуб медонистанд, ба фаъолият сафарбар шуданд. Забони тоҷикӣ ба тоҷикон ва ғайритоҷикони Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз кӯдакистон то мактабҳои таҳсилоти умумӣ, аз идораву ташкилотҳои давлатӣ то мақомоти баланди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таълим дода мешуд. Пас аз таҳия гардидани Қонуни забон мардум ба омӯзиши забони тоҷикӣ қиддӣ ҳавасманд шуда, кӯшиш менамуданд, ки онро зудтар фаро бигиранд. Кормандони садову симо, рӯзноманигорон дар матбуоту иттилоот аз фаълону донандагони хуби забони милли ахбору иттилоот бо суратҳояшон чоп кардаву намоиш дода, шавқи мардуми ғайритоҷикро боз бештар меафзуданд. Таълимгирандагони фаъоли забони миллиро аз саҳнаи садо симо ба сухан дароварда, ҳаваси мардумро ба омӯзиши ин забон боз афзунтар мегардониданд. То ҷанги шаҳрвандӣ дар се-сеу ним сол, ки ин забон омӯхта мешуд, мардуми Ҷумҳурии Тоҷикистон гӯё як донишгоҳи ҷамъиятии забонамӯзиро хатм карда, саросар ба омӯзиши забони давлатӣ пардохта буданд. Забон дар ин муддат чунон босуръат ва гуворо омӯзонида мешуд, ки агар омӯзиш ҳамин хел бонизом идома меёфт, боз ду-се соли дигар даркор буд, ки ҷомеа ба кулلى онро аз худ намояд. Худи ҳамин омӯзиши муқаддимаӣ ба он мусоидат мекард, ки шаҳрвандони ҷумҳурӣ пурра ба забони милли сухан гуфтанро ёд гиранд.

Курсҳои таълими забони тоҷикӣ рӯз то рӯз сифатҳои нав пайдо менамуд: он дар кӯдакистону мактабҳои таълими умумӣ, омӯзишгоҳҳои касбии техникӣ, мактабҳои маълумоти махсусу олий ба зергурӯҳҳо тақсим шудан гирифтанд. Муаллимону устодон ба сифат ва усулҳои самарабахши таълим, таҳияи васоити савтӣ (картаҳо, лентаҳои магнитофон), вариантҳои нави барномаҳои таълим дар мактабҳои тоҷикиву ғайритоҷикӣ, ташкил намудану гузарондани курсу машваратҳои кӯтоҳмуддат ва проблемавӣ мақсаднок дар муҳимтарин масъалаҳои забон ва адабиёти тоҷик зиёд таваҷҷуҳ менамуданд. Ба тоҷикӣ ташкил намудани коргузориву ҳуҷҷатнигорӣ, тарҷума намудани ҳуҷҷатҳои расмӣ давлатӣ дар ҷумҳурӣ, ба ҳисоб гирифтани миқдори муаллимони забон ва адабиёти тоҷик, нашр кардани китобҳои мактабӣ, озмуни китобҳои дарсии таълимӣ, дастурҳои нави таълим, воситаҳои аёнӣ, салоҳияти ташкил намудани нашриёти «Мактаби олий», 15 фоиз афзудани моҳонаи муаллимони забон ва адабиёти тоҷик, зиёд кардани соатҳои таълими забони маҳаллӣ, аз ҳисоби духтарҳои маҳаллӣ ташкил намудани ҳуруфчинҳо ва стенографистҳои тоҷик... садҳо ҳазор чунин масъалаҳо пеш омадан мегирифтанд, ки аҳли ҷомоати илму маориф ва фарҳанг ба нақша гирифта, амалӣ менамуданд.

Гузарондани санҷишҳо бо мақсади муайян кардани рафти иҷрои Қонуни забон, санҷидани фаъолияти ҳамаи намудҳои мактаб, идораву шӯъбаҳои маорифи вилояту шаҳру ноҳияҳо, санҷиш дар қори комиссияҳои ҳукумати вазоратхонаҳо вусъат пайдо менамуданд. Аҳли ҷомоати ҷумҳурӣ аз ин қору фаъолияти забоншиносу раҳбарони ҳукумат хурсанду қонеъ мегаштанд. Дар чанд соли аввал дар назди идораҳои давлатӣ курсҳои омӯзиши забони давлатӣ пурвусъат давом карда, номи маҳал, кӯчаву муассисаҳо тоҷикӣ шуданд, муҳовараву луғатномаҳо, дастурҳои худомӯзӣ зуд-зуд ба таъби мерасиданд, намунаҳои асноди коргузориву ҳуҷҷатнигорӣ таҳия мешуданд, дарсҳои ҳатмии забон ва адабиёти тоҷик қорӣ гардида, кафедраҳои байнифакултавии забону адабиёти тоҷик таъсис додаву дар аксари мактабҳои маълумоти умумиву олий ва касбии махсус дарсҳои забони тоҷикӣ ба зергурӯҳҳо тақсим мешуданд. Дар кӯдакистонҳо низ ин пеш мерафт. Рӯҳияи Қонуни забон чун зарурати рӯзгори ҷомеа баланд шуда, тамоми идораю муассисаҳои ҷумҳурӣ ва берун аз онро фаро мегирифт. Мутаассифона, ин хурсандӣ дер давом накард, ҷанги шаҳрвандӣ ба ин вусъату суръат ҳалал расонда, масъулиятро завқҳои саршори омӯзиш то дерҳо дар ёди мардум боқӣ монд ва ҳанӯз ҳам аз ёдҳо нарафтаву аз чашмҳо нанамоён нагаштаанд.

Тадбирҳо ва чорабиниҳои зарурӣ, ки вобаста ба Қонуни забон таҳия шуда буданд, Қонуни забонро ба сабаби ҷанги шаҳрвандӣ дар ҳафт соли аввал (солҳои 1989-1995) пурра фаро гирифтаву шаҳрвандонро ба ҳамаи соҳаҳои ҳаёти ҷомеа сафарбар карда натавонист, мактабу кӯдакистонҳо, забонҳои ғайритоҷикӣ, ҳаёти маънавии тоҷикони бурунмарзиро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба гунаи камтар мавриди истиқбол қарор дод. Ҷанги шаҳрвандӣ ба раванди иҷрои «тадбирҳо» ҳалал ворид намуда, бисёр масъалаҳои он суғамалӣ

мешуданд. Аз ин рӯ, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 21 октябри соли 1997, № 459 Барномаи нави **«Доир ба тавсия ва рушди забони давлатӣ ва забонҳои дигари қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон»**-ро ба тасвиб расонд, ки мақсад аз он ҳамонро дуруст ба роҳ мондани ҳақиқатҳои Қонуни забони ҷумҳурӣ ба шумор мерафт. Зарурати Барномаи нав боз аз он ҷиҳат буд, ки «самтҳои асосии такмил ва рушди забони давлатӣ ва забонҳои дигари Ҷумҳурии Тоҷикистонро муайян намояд». Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳамчунин, бо қарори худ аз 31 октябри соли 1995, № 662 ҳайати Комиссияи татбиқи Қонуни забони назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистонро иборат аз 5 нафар муайян кард. Вазифаи Комиссияи нав назорат аз болои татбиқи Қонуни забон, тартиб додану амалигардони Барнома то соли 1999 ва солҳои минбаъда ба шумор мерафт.

Қисме аз талаботи Қонуни забон дар муддати муқарраршуда ба сабабҳои маълуми сиёсӣ ва иқтисодӣ ва ҷанги шаҳрвандӣ амалӣ нашуда монд. Бинобар ин, тибқи моддаи 35-и Қонуни забон масъалаҳои қонуни мазкур давра ба давра ба зиндагии ҷомеаи ҷумҳурӣ татбиқ мегардид. Аз ин вачҳ, Маҷлиси Олӣ аз 4 ноябри соли 1995, № 142 ва Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 23 феввали соли 1996, № 99 муҳлати иҷрои як миқдор моддаҳои Қонунро тамдид кард. Тадбиру чорабиниҳои Барнома аз ду қисм – забони давлатӣ ва забонҳои дигари Ҷумҳурии Тоҷикистон иборат шуд, зеро Барномаи «Доир ба тавсия ва рушди забони давлатӣ ва забонҳои дигари қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон» масъалаҳои то ҳанӯз ҳалношудаи тадбирҳои пештараро ҳам дар худ бо мазмуни наву тоза ғунҷойиш дод. Барномаи нав доираи васеи масъалаҳои забони давлатиро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва берун аз он ба муҳокимаву мулоҳиза гузошта, тамоми соҳаҳои ҳаёти сиёсӣ ва иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ, фаро гирифта, самтҳои фаъолияти Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, вазоратҳо, кумитаҳо, мақомоти идораҳои давлатӣ, ҳукуматҳои вилоятӣ, шаҳриву ноҳиявӣ, корхонаву муассисаҳоро пурра зери таъсир ва назорати худ мегирифт. Пешниҳодоти Барнома аз таҳияи Комиссияи Қонуни забони назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, таъсиси шӯъбаи забони назди Вазорати маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон, чопи саривақтии Бюллетен дар назди Кумитаи истилоҳот, таъмини пурраи коргузорию ҳуҷҷатнигорӣ ба забони давлатӣ, татбиқи ба шаҳрвандон додани ҳуҷҷатҳои сабти ному насаб, тайёр кардани кадрҳои лаёқатманди коргузорию ҳуҷҷатнигорӣ, густариши барномаҳои садову симо, воситаҳои ахбори умум, кинофилмҳо, ташкили Маркази омӯзиши сатҳи маданияти гуфтору ҳусни сухани шаҳрвандон ва бисёри дигар мавриди андеша ва созмон додан қарор мегирифтанд.

Қисми асосии барномаи нав аҳамияти таълимиву тадрисӣ дошта, аз ташкили курсҳои (маҳфилҳои) омӯзиши забони тоҷикӣ, навиштану ҳимоя кардани корҳои курсиву дипломӣ, дифои рисолаҳои номзадӣ ва доктории илм, танзими барномаву нақшаҳои ягонаи таълим, китобҳои дарсӣ, дастурҳо, дигар воситаҳои таълим дар ҳамаи муассисаҳои томактабӣ, маълумоти умумӣ, омӯзишгоҳҳои касбӣ ва техникаӣ, мактабҳои миёнаи махсусу олӣ иборат шуданд. Барнома дар ин самт дар назди ҳамаи хатмкунандагони навъҳои гуногуни мактабҳои маълумоти умумиву олӣ вазифа мегузошт, ки забони давлатиро дар ҳаҷме, ки барои иҷрои вазифаи касбиашон зарур аст, донанд, дар ин ҳаҷм аз он имтиҳон супоранд. Тақвияти кафедраҳои байнифакултавии мактабҳои олӣ, таъмини тадриси ҳамаи фанҳо дар мактабҳои олӣ ба забони давлатӣ, тайёр кардани тарҷумонҳои касбӣ аз ҳисоби донишҷӯёне, ки забонҳои русиву англисӣ ва дигар забонҳоро хуб медонанд, тадбирҳои мушаххаси тайёр кардани муаллимони забону адабиёти тоҷик, тақвият додани такмили ихтисоси онҳо вазифаҳои муҳимтарини таълиму тадрис ба шумор мерафтанд. Таъмини омӯзиши забонҳои тоҷикӣ, яғнобӣ ва таҳияи китобҳои дарсӣ барои синфҳои ибтидоӣ, таҳқиқи масъалаҳои марбути ин забонҳо, таҳияи луғатҳои дузабонаву чандзабона аз муҳимтарин зарурати Барнома ба шумор мерафтанд. Барномаи ҷадид фаъолияти дигар забонҳои дар Ҷумҳурии Тоҷикистон амалкунандаро низ дастгирӣ менамуд. Фароҳам овардани шароити мусоид ва озодонаи забони русӣ ҳамчун забони муошират, таъмину омӯзиши забони русӣ дар кӯдакистонҳо ва навъҳои гуногуни мактабҳои маълумоти умумиву олӣ, тайёр кардани муаллимони забони русӣ, баланд бардоштани сатҳи русидонии донишҷӯён ва сарбозони артиши Ҷумҳурии Тоҷикистонбудаи Федератсияи Россия ва Қувваҳои Ҳомии Сулҳ, таъмини барномаҳои садову симо ба забонҳои русиву ўзбекӣ, туркманиву қирғизӣ, чопи китобҳои дарсӣ, тайёр кардани мураббияҳо ба забонҳои миллатҳои ғайр, инъикоси таъриху ҳаёти маънавии халқҳои ғайритоҷикӣ, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон иқомат менамоянд... муҳимтарин гузоришҳои Барномаи нав шуданд.

Барномаи «Доир ба тавсия ва рушди забони давлатӣ ва забонҳои дигари қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон» тақвият ва густариши алифбои арабиасоси тоҷикӣ, мусоидат ва тақвияти забони тоҷикиро дар байни тоҷикони ҷумҳуриҳои ҳамсоя, шароити мусоиди таълим барои фарзандони фирориён, тоҷикони Мовароуннахру Хуросонро шоду хурсанд намуд. Таҳқиқи масъалаҳои ҷудогонаи забони тоҷикӣ бо форсии Эрону дари Афғонистон, таҳия ва

нашри луғату фарҳангномаҳои дузабонаву чандзабона, фаъол гардонидани Шурои Ҷамоҳангсозии таҳқиқи масъалаҳои забоншиносӣ дар Академияи илмҳо, Донишқадаи давлатии омӯзгории забон ва адабиёти руси Тоҷикистон ва ҷамаи факултаҳои филологияи мактабҳои олии муҳимтарин қорҳои ин Барнома ба шумор мерафтанд. Тадбирҳои Барнома шароити таҳқиқи ҷамаҷонибаи забони давлатӣ, асосҳои илмии омӯзиши ин забон, дар мактабу коллективҳои меҳнатӣ, таъбу нашри адабиёти илмиву тадрисӣ, ғано бахшидан ба воситаҳои ахбори умум, баланд бардоштани сатҳи маданияти нутқ, ҳусни сухани тоҷикӣ ва бисёри монанди инҳо диққатпазир буданд. Забоншиносон, олимону донишмандони ҷумҳурӣ пас аз гузаштани 15-16 сол дубора ба Қонуни забон чашм андохта, онро дар муддати чор сол бо истифода намудани қонуни забони дигар давлатҳо, махсусан, Қирғизистону Қазоқистон аз нав таълиф карданд. Ин дафъа дар ҳайати Комиссияи Қонуни забон Ғ.Ҷӯраев, М.Шакурӣ, С.Қамолиддинов, С.Назарзода, Усмон Назир шомил шуданд. Лоиҳаи нави Қонуни забон борҳо дар Ҳукумати ҷумҳурӣ, назди муовини Сарвазир, вазоратҳо, идораҳои дахлдор муҳокима шуда, тақлифу пешниҳодҳои онро истифода намуд. Оқибат қор ҷунин оид шуд, ки дар асоси лоиҳаи Қонуни забони Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон лоиҳаи Қонуни забон аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон низ таҳия гардид. Моҳияти мазмунӣ лоиҳаи дувум зермаъниҳои дузабонӣ дошт. Бинобар ин, дар ҷумҳурӣ бояд як забон давлатӣ бошад, ки ҷамаи вазифаҳои ҷумҳуриро бар дӯш дошта тавонад.

Фарқи Қонуни забони соли 1989 ин буд, ки принципи дузабониву бисёрзабонӣ дошт, он дар баробари забони давлатӣ, забони русиро ҳам эътироф менамуд. Забони русӣ дар тамоми собиқ Иттиҳоди Шуравӣ забони ҳукмрон буда, баробарҳуқуқии ҳар ду забонро эътироф менамуд. Акнун баъди 20 сол забони тоҷикӣ бояд забони давлатӣ қарор гирифта, дар ҷама соҳаҳои ҷомеа нақши ҳалқунанда дошта, вазифаҳои иҷтимоиву сиёсӣ пайдо намуда, тараққӣ кунад. Вале лоиҳаи ҳукумати Қонуни забон, ки дар асоси лоиҳаи Қонуни забони Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳия шудааст, ба мулоҳизаи устод М.Шакурӣ, моҳиятан дузабонӣ, дуҳокимиятиро дар забон барқарор менамояд. Аз ин рӯ, зарурат пеш омад, ки пас аз 20 сол дувумин Қонуни забон ба тасвиб расад.

Намунаи нави Қонуни забон, ки Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳия кардааст, «**Дар бораи забони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон**» (2009) ном дошта, он аз ҳафт боб иборат аст. Сарсухани ҳуҷҷат як ҷумла мебошад: «Ин Қонун вазъи ҳуқуқии забони давлатӣ ва забонҳои дигарро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян ва истифодаи онҳоро таъмин менамояд». Дар боби 1 (4 модда) забони давлатӣ будани забони тоҷикӣ, аз ҷониби шаҳрвандон донишмандони ин забон, шароити мусоид фароҳам овардан ба забонҳои помириву яғнобӣ ва дигар халқиятҳои ғайритоҷикӣ дар омӯхтани ин забон, як ҷузъи Сарқонун будан, ҳуқуқи милливу байналмиллӣ доштани Қонуни забон сухан меравад. Боби 2 (4 модда) аз забони коргузори мақомоти давлатӣ, ҳуҷҷату санадҳои таҳияшаванда, тарҷумаашон ба дигар забонҳо дар ҷамаи мақомоти қорӣ ифодаи ҳудро ёфтааст. Забони қорӣ Қувваҳои Мусаллаҳи Тоҷикистон тоҷикӣ буда, дар машқҳои якҷоя бо кишварҳои қорӣ забони русӣ ё дигар забони муқарраршуда истифода мешавад. Боби 3-4 (10 модда) забони коргузори маориф, илм, фарҳангу воситаҳои ахбори омма, қорҳонаву муассиса ва ташкилотро забони давлатӣ муқаррар қард. Забони таҳсил, илм, воситаҳои ахбори омма, эълону реклама ва иттилооту коммуникатсия давлатӣ буда, дар мавридҳои зарурӣ ба забони русӣ ё забони муқарраргардида истифода мешавад. Боби 5 (4 модда) забони номгузори буда, он мақомоти ҳокимияти давлатӣ, ташкилоту идора, қорҳонаҳо, лавҳаву овезаҳо, топонимҳои таърихӣ, муҳру тамға, бланкаву нархномаҳо, қоғазҳои қиматнок ва ҳоказоро ба забони давлатӣ навишта, дар сурати зарурӣ ба забони муқаррарӣ тарҷума менамояд. Боби 6 истифодаи забон дар муносибатҳои байналмилалӣ, забони гуфтушуниду мукотиба бо намояндагҳои дипломатӣ, қонсулӣ, созмонҳои байналмилалӣ, фаъолияти ин идораҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва берун аз он, шартномаҳои байналмилалӣ, забони пазирай ва нишастҳои матбуотӣ миёни созмону давлатҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба забони давлатӣ, берун аз он ба забонҳои расмӣ кишвари иқомат, ба забонҳои қорӣ, ки урфи дипломатӣ тақозо мекунад, дар бар мегирад. Ниҳоят, дар боби 7 вайронқунандагони Қонуни забон ба ҷавобгарӣ қашида мешаванд.

Лоиҳаи Қонуни нави Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи забони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» (2009) ба таври муҷаз, муқаммалу мушаххас анҷом гирифтааст. Қонуни дувуми забони ҷумҳурӣ акнун ҷамаи шаҳрвандони Тоҷикистон, Ҳукумати давлати Тоҷикистон бо фароҳам овардани шароит ташкилоту идорақоро вазифадор менамояд, ки забони тоҷикиро қонанд ва ба он эътиром гузоранд.

«НОДОНХҶА НАШАВ!»

(Ҳикоя)

Ҳамеша мактаби куҳна бо синфхонаҳои бомашон пастак ва ҷӯйбори обаш нилранг, ки аз байни он мегузашт, пеши назарам меояд. Ноҳудогоҳ ба оламе меафтам, ки хонандаи синфи як будаму дар синфхонае ба сабақомӯзӣ машғул, ки дар ҳамсоияи хонаи амаки Тағойи Бобоҷон ҷой гирифта буд.

Шодӣ РАҶАБЗОД –
нависанда

Мо дар синфи яки «б» меҳондем. Ибтидо муаллимонанон аниқ нашуда буд. Синфи моро тағоям (руҳаш шод бод) Зайниддин Саъдиев ва синфи яки «а»-ро Ҳафиз Азизов таълим медоданд. Як рӯзи гарму тафсони моҳи сентябр ду муаллими ҷавон ба мактаб омаданд. Якеаш миёнақаду мӯйлабдор, ки дар тан куртаи сафед дошт ва дигаре қадбаланди каме харобандом, бинияш теғадор ва мӯйсараш шонахӯрдаи ялаққосӣ буд. Оне, ки миёнақад, гирдарӯй буду мӯйлаби сиёҳ дошт, ба синфи мо ворид гардид ва пас аз салому алейк худро шиносонид:

– Ман Бегмурод Давлатов ҳастам.

Ва таъкид кард:

– Аз ҳамин рӯз эътиборан на ман ба мактаб дер монда меояму на шумо, шартӣ мо ҳамин, шогирдонам.

Дафтару китобро кушода, бо супориши муаллими ҷавон ба навиштан шуруъ кардем. Омӯзгор Бегмурод Давлатов бо ҳамин андарзаш дар хотирам боқӣ монд. Минбаъд мо суҳанони муаллим дар гӯш ба дарсҳо сари вақт ҳозир мешудем. Рангдону ручка ва китобу дафтарҳоямонро омода менамудем. Устод Б. Давлатов рӯзи дигар шкафчаи кучаки кабудрангеро бардошта овард ва дар назди мизаш гузошта гуфт:

– Дигар рангдонҳоро ҳамин ҷо мегузоред.

Мо ҳайрону даҳонво ба ҳамдигар менигаристем: мазмун, агар рангдонҳоро дар шкафча гузошта равам, дар хона вазифаҳоро чӣ тавр иҷро мекунам? Муаллим, ки дар чашмонаш як тобиши меҳромезе мавҷ мезад, гӯё аз андешаи мо пай бурда бошад, хандида:

– Ман бароятон рангдонҳои алоҳида овардам, - гуфт ва онҳоро аз ҷувздонаш берун бароварда, рӯйи миз гузошт.

– Мана, мебинед, рангдонҳои навро. Ранг меандозеду хушрӯ навиштан мегирад. Ва рангдонҳоро пешаш гузошт, ки ба рангдонҳои мо монанд набуданд. Хокистаррангу мудавваршакл буданд онҳо. Сипас, аз дохили қуттӣ, ки ба назари мо сеҳрнок менамуд, қуттичаи хурдакакеро берун овард, ки андаруни он пероҳо мавҷуд буданд.

– Перои ручкаатон вайрон шаваду хушрӯ навишта натавонед, аз ин истифода мекунад. Лекин огоҳ мекунам, ки ручкаю перо ва рангдонҳоро эҳтиёт кунед. Рангро нарезонед, дафтарҳоятонро ифлос накунад. Обчинакҳо бояд ҳамеша дар зерӣ дастатон ҳангоми навиштан қарор дошта бошанд.

Муаллим гӯё аз кадом олами дигар суҳан мегуфт, ки моро аз ҷӣ бошад, ба худ ҷазбу мафтун мекард. Вай аз байни партаҳо қадамзанон ба дафтару китобҳои мо бодикқат нигарист ва шодону табъаш болида, бори дигар таъкидан изҳор дошт:

– Рангдонҳоятонро дар хона монед, барои иҷрои вазифаи хонагӣ ба шумо даркор мешавад.

Ин гуна ба дарсҳо оғоз бахшидем ва омӯхтану аз бар кардани ҳарфҳоро ба тадриҷ аз муаллим ёд гирифтем. Навиштанро низ бо машқҳои ҳамаҷуза таҷриба кардаву аз худ намудем. Муаллим таъкиди дигаре дошт:

– Ҳар касе, ки хати зебо дошта бошад, аз ман ҳадия мегирад. Дафтар, қалам ва китобчаи афсонаи суратдор.

Хати ман ҳонову хушрӯ буду қозибое дошт. Муаллим пайваста забон ба тавсифи ҳусни хатам мекушод ва дафтари ман дар даст ба ҳамсинфон ба расми ибрат намоиш меод ва мегуфт, ки ана, ҳамин тавр нависед, ки аз ҷумлаҳои навиштаатон кас чашму дил қанда натавонад. Ва ёдам ҳаст, китобчаи нахустине, ки ба хоити хати чашмирам тухфаам кард муаллим, китобчаи шеърҳои бачагонаи Мирсаид Миршакар «Табассум» буд. Аз ғояти хурсандӣ сарам ба осмон расидаву руҳу ҷонам нерӯе пайдо карданд. Шодиҳои хуфта дар ҷаманзори қалбам ба шукуфтан оғоз кардаву бо нафасҳоям омехта то роҳи гулу расиданд ва дар сурати қатраҳои ашк аз чашмонам берун таровиданд. Ашки шодӣ. Ин вазъ бароям тасаввурнопазир буду эҳсосе фаро гирифта буд маро, ки аз дигар ҳамсинфон болотар ҳастам ва дар баландие қарор дорам, ки онҳо ба он ҷо роҳ нест. Баъд зарбро омӯзонд муаллими Бегмурод ва оғоҳ кард, ки то каратро аз ҳонаи 1 то 9 қилан ҳифз нақунед, математикаро аз худ кардаву ҷорамалро аз бар карда наметавонед. Мо шабону рӯзон чашм аз паси дафтар намеканем ва каратро аз ёд мекардем. Муаллим гоҳ ҳазломез мегуфт, ки каратро тавре аз худ қунед, ки агар шаб аз хоби ширинатон бедор карда, аз ёд пурсанд, бе хато ҷавоб дода тавонед. Дар дарсҳои хоиниш бошад, ҳифзу азбар кардани шеър таронаҳоро супориш меод. Ин гуна ним соли таҳсил ба поён расид. Мо, ки ба иди «Алифбо» тайёри меидедем, бебаҳона рӯзи баргузори онро интизорӣ мекашидем. То ҳанӯз равшан дар ёдам мондааст, ки ба ман ҳарфи «Ш»-ро супурда буд муаллим ва ман бояд ин байтро меҳондам:

**Шер зӯртарин ҳайвон аст,
Шоҳи дарандагон аст.**

То иди «Алифбо» ҳамроҳи муаллим байтҳои супурдаи ӯро такрор мекардем. Ниҳоят, он рӯзи деринтизор фаро расид ва дар саҳни мактаб иди «Алифбо» гузаронда шуд. Вақте ки навабат ба ман расид, боз ҳамон эҳсоси масарратбахш фаро гирифт маро ва орзуҳои нишотангез сар ба девори қалбам қубида, оташи изтиробии ноҳаста рӯямро сӯзонда, он байтро, ки бо ҳарфи «Ш» оғоз мешуд, бо овози баланду ҷарангосӣ хондам. Садои қарсақзанӣ бо олами чеҳраҳои хандони омӯзгорону хонандагони дабистон, ки дар тантана ҳузур доштанд, омехта гардида, аз як самимияту ифтихор ва сарбаландие паём меод. Сарбаландию ифтихори ман! Муаллим Бегмурод Давлатов қадам зада, ба ман наздик шуд ва китоби акнун нисбатан ғафстари сабзрангеро ба рамзи тухфа ба дастам супурд. Китоб «Нодонхӯча дар Моҳ» ном дошт. Нависандааш Н. Носов.

– Ин китобро бодикқат хон, шогирдам, вале нодонхӯча нарав, гуфт муаллим бо зарофати ба худ хос. Ва ин суханони лутфомези муаллим бо он лаҳзаҳои завқфизо то ҳол дар дафтари ёдҳоям ҳамчунон боқӣ мондааст.

Соли дигар, ҳине ки ба синфи ду гузаштем, муаллим Бегмурод Давлатов бо мо худоҳуфизӣ намуд. Андуҳе дар чеҳрааш хирман зада буд. Фаҳмонд, ки ӯро ба хидмати аскарӣ даъват кардаанд. Мо муаллимамонро то роҳи қалони мошингард гусел намуда, гӯё ганҷи бебаҳоро якбораву ногаҳонӣ аз даст дода бошем, шикастадилу ғамзада дасташро сар намедодем. Ин лаҳза эҳсоси навамедие аз ҳонаи дил сар кашидаву ангезаи он то ба мағзам расид ва ҳаракати хун дар рағҳои баданам суст гардида, андуҳи ҳасрат қатра-қатра дар шакли ашк аз чашмонам ба ду бари рӯям таровид, ки ман ин ҳолатро дарк накарда мондам. Ва дарк накардаам то ҳол...

...Инак, аз он айём расо 50 баҳору 50 зимистон пушти сар шудаву мо дар зиндагӣ бо пайроҳаҳои гуногун қадам зада, чун мардони солор аз пайи касбеи шугле аробаи зиндагиро кашола карда пеш мебарем. Устои нахустини ман Бегмурод низ чанд сол қабл дар ҷанголи бемории бераҳму тавонқоҳ ин оламо падруд гуфт. Ҳанӯз чеҳрааш пеши назарам: чашмони сиёҳ, рӯи гирд, нигоҳи мамлу аз хайрхоҳию самимият. Ҳанӯз овозаш тайи гӯшам садо медиҳад:

- Ин китобро хон, вале нодонхӯча нарав!

Ҳанӯз дар оинаи тасаввурам мебинам, ки аз қафои муаллим то роҳи қалон кашола шуда, бо ӯ хайрбодӣ мекунем. Ҳанӯз...

БОЗ ЯК УСТОД МОРО ТАРК ГУФТ

Саида
НАБИЗОДА

Саидамир Аминов – узви вобастаи Академияи таҳсилоти Тоҷикистон, номзади илмҳои педагогӣ (1995), Аълочии маорифи Тоҷикистон (1981), Аълочии маорифи СССР (1988), дорандаи медали «Хизмати шоиста» 20-уми декабри соли 2024 дар 78-солагӣ моро тарк карданд.

Хидмати устод дар рушди соҳаи педагогика, ислоҳоти маориф, тарбияи мутахассисони болаёқат ниҳоят бузург аст. Ин байти машҳур ифодагари зиндагию корномаи мондагори устоди накуноми мо низ буда метавонад:

Зиндаву ҷовид монд, ҳар ки накуном зист,
К-аз ақибаш зикри хайр зинда кунад номро.

Ёди устоди гиромӣ ба хайр бод!

Ду рӯз фазои маҷозӣ пур аз дуо дар ҳаққи донишманди маорифпарвар, мактабшинос, забоншинос ва инсони ҳақгӯ ҳаққӯ Саидамир Аминов шуд. Хисрав (писари устод), Мастона ва Комилшоҳ Исоев (директори нашриёти «Маориф») дар як вақт ба ман занг заданд, банавбат ба ғӯшӣ ҷавоб додам ва ... аз ҳар се як хабарро шунидам: фавти устод. Ногаҳонӣ! Бале, агарчи як соли охир устод доимо суҳанҳои хайрбодӣ мегуфтанд, хабар барои мо ногаҳонӣ буд. Чун беморие накашиданд, ки мо омодагӣ дошта бошем ба шунидани ин хабар.

Бо устод беш аз бист сол боз шиносӣ доштем (2 сол ғоибона). Соли 2002 дар ҳафтаномаи «Омӯзгор» ҳамчун омӯзгор барномаҳои таълимии забон ва адабиёти тоҷикро мавриди таваҷҷуҳ қарор додем. Чун устод мураттиби Барномаи мазкур буданд, ба навиштаи мо таваҷҷуҳ карданд. Худи ҳамон сол дар даври ниҳии озмуни «Муаллими сол» чун намоёндаи вилояти Хатлон ширкат варзидам, устод узви ҳайати доварон буданд. Соли 2005 корро дар ҳафтаномаи «Омӯзгор» шуруъ кардам. Дар чорабиние дар литсейи №55-и пойтахт бо устод Муҳаммадулло Лутфуллоев ҳамсуҳбат шудам, он кас маро бо устод Аминов шиносонданд: «Ана, Саида ҳам омад. Тарбия кунед...»

Аз соли 2005 ман дар ошонаи дуҷуми бино ва устод дар ошонаи якум дар лоиҳаи бузурге доир ба татбиқи ислоҳоти соҳа дар самти таълифи китобҳои дарсӣ кор мекардем. Озмуни ҷалби муаллифони китоби дарсӣ эълон шуд ва устод маро ҷалб карданд. Агарчи ҳавас доштам, ҷуръат надоштам. Устод маро ҷуръату ҷасорат бахшиданд. Ҳамкориямон зиёд буд, дар таълифу таҳлили мақолаҳо, китоб, дар озмунҳо...

Як мақола навишта будам, бо номи «Оё ба нақшаи тақвими намунавӣ зарурат ҳаст?» Бо тавсияи устод, дар он масъалагузорӣ буд. Хеле бароям ифтихор буд, ки аз сармуҳаррир, устоди шодравон Самиюлло Сайфуллоев баҳои баланд гирифтам. Дар посух ва дастгирии ин мақола беш аз 15 нафар ба идора навиштанд...

Ҳақталошии устод аз андоза зиёд буд, рӯйирост, саҳт ва ҳақро мегуфтанд, ончунон ки дучори эътироз мешуданд, аммо аз андешаашон даст намекашиданд. Банда забоншиноси маъруф Абдулғанӣ Эшонҷоновро надида будам, аммо дар хусуси ҳақпарастиву росткорияшон зиёд шундаам. Ин аст, ки вақте эътирозе аз саҳтгуфтори устод пеш омад,

адабиётшинос Шарифмурод Исрофилниё гуфта буд: «С.Аминов чӯраву хеши мансабдоре нест. Заҳматкаш аст, ҳақгӯиву ҳақталоширо аз устодаш Эшонҷонов ба ирс бурдааст. Аз сабаби он ки шогирди Эшонҷонов аст, монеаҳои зиёдеро дар қору зиндагаш дидааст.»

Ба аҳли савод ва омӯзгорон муносибати боэҳтиром доштанд, соҳибэҳтиром ҳам буданд, аммо дар масъалаи бахсҳои илмӣ ба касе гузашт намекарданд. Солҳо дар Академияи таҳсилоти Тоҷикистон ба ҳайси котиби Шурои илмӣ фаъолият карданд. Чун аз он ҷо ба нафақа гуселаш карданд, мо ўро ба қор гирифтем, дар маҷаллаи «Маорифи Тоҷикистон». Ҳамзамон, дар Маркази ҷумҳуриявии таълимиву методӣ Шермуҳаммад Ёрмуҳаммадзода ҳам устодро ба қор ҷалб карданд. Соли гузашта бо даъвати роҳбари нашриёти «Маориф» Комилшоҳ Исозода фаъолияти устод дар ин ҷо идома ёфт. Шахсан ба қадршиносии устод аз ҷониби К.Исозода шоҳидам ва ба эшон ҳазор бор аҳсан меғўям. Саломатии устод коҳиш ёфта буд, гоҳо ба сабаби дурии роҳ аз қор дер ҳам мемонданд. Се маротиба ариза навиштанд, Исозода қабул накарданд. «Равед, табобат кунед, ҳоло Шумо ба мо бисёр дарқоред», - меғуфтанд ба устод. К.Исозода фаҳмида буданд, ки муносибати устод бо китоб воқеан, ҷиддӣ ва ҳолисона аст. Устод аз чунин меҳрубониву самимияти роҳбар ба риққат омада, дар назди дўстону оилашон борҳо миннатдорӣ кардаанд.

Инсонҳо орзу мекунанд, ки то дами марг «аз қор ишқели бутун намонанд», устод то охири рӯз дар қор буданд. Фидоии қори худ. Ҳамсарашон меғўянд, ки ҳарчанд зорӣ мекардам, дигар нараванд, «қор бисёр» гуфта мерафтанд. Дар сари қор бемор шуданд, аз қор ба беморхона бурданд. «Ҳамагӣ як шаб..., – гуфтанд Исозода. – На касеро азият доданд, на ҳудашон азоб кашиданд.»

Дар маросими мотам дўстону ҳамқорони зиёд ҳозир буданд. Устодони ҳамқору ҳамнишинашон Саидбой Шербоев ва Саъдуллоҳон Неъматов дар расми видео аз фаъолияти одамияти устод ҳарф заданд. «Чоряк аср хонандагони тоҷик аз китобҳои ӯ забон омӯхтанд. Ин ҳазл нест. Саидамир Аминов дуои устод Осимиро гирифта буданд», - таъкид кард устод Неъматов.

Хисрав, ки нусхаи падар аст, гуфт: «Падарам ба истеъдоди духтарчаи ман таваҷҷуҳи махсус доштанд. Ва меғуфанд: «Китобҳои маро ту соҳибӣ мекуни.»

Чӣ ҳуб, ки аз насли устод нафаре қору китобҳои устодро соҳибӣ кунад.

Ба таъкиди собиқ муовини вазири маориф Тоҷинисо Маҳмадова, «Устод дар рушди соҳаи маориф дар самти таҳияи барномаҳои таълимӣ, китобҳои дарсӣ ва рушди забони тоҷикӣ саҳм ва мавқеи хоса доштанд.»

Яке аз омӯзгорони фаъоли кишвар Сафаралӣ Раҷабов ба донишу маҳорату фаъолияти устод назари хос баён мекунад: «Чи дар баён, чи дар амалия ва чи дар мавқеъгирӣ оид ба ину он масъала, ман, муаллими одиро ба ҳайрат меовард. Олиму мураббии амалгаро буданд, дар мамлакате, ки соҳаи маорифро афзалиятнок меҳисобад, чунин олимони чун обу ҳаво лозиманд. Маҳз чунин одамон – олимони рӯшанфикр дигаронро бовар кунанда метавонанд, ки ба ҳеҷ ваҷҳ донишро дар шакли тайёр ба хонанда надиҳед, хонанда бо фанне, ки онро азхуд карда истодааст, бояд фаъолияти амалӣ дошта бошад. Чанд суҳбате, ки бо устоди равоншод Саидамир Аминов доштем, аз самти инноватсия буд, вагарна ман қувву суҳбат бо ин олими тавоно қучо...»

Шодравон **Қутбиддин Мухторӣ**, доктори илмҳои филологӣ алорағми онҳое, ки ба устод санг мезаданд, гуфта буд: «Дўстони азиз, воқеан, қоре бе иштибоҳ нест, аммо Саидамир Аминов сазовори он нестанд, ки дар ноҳунак олими тавоно гўед. Медонам, як донишманди сермутолиаанд, аз он муаллифоне, ки барои интиҳоби як матн чандин китобро саҳфа мегардонанд, ба зами ин, бо як маоши ночиз қаноат карда, қор мекунанд ва китоб менависанд.»

Яке аз шогирдони муваффақи устод Муҳаммадалӣ Азизӣ аз даргузашти устод сидқан таассуф хӯрда меғўяд: «Сад дарег, беҳтарин шахсият ва олими пурмахсул дунёро падруд гуфт. Осори арзишманди устод ҷовидонист. Месазад, муҳаққиқони ҷавон оид ба ин осори пурарзиш таҳқиқоти илмӣ анҷом дода, ба ин васила номи устодро ҷовидонтар ва як гўшаи илми миллиро таҳқиқ намоянд.»

Муҳаррам Оқозода – донишманди эронӣ, ки дар ҳамқорӣ шахсияти устодро ба ҳубӣ шинохтанд, ба байти шоир ба устод баҳо медиҳанд:

**Аз шумори ду чашм як тан кам,
Аз шумори хирад ҳазорон беш.**

Саидамир Аминов донишманди замони худ буданд. Ба маълумотномае, ки дар Википедия дар бораи устод оварда шудааст, нигаристан кофист, ки ба ин гуфтаҳо бовар кунем.

ТАРҶУМАИ ҲОЛ

Саидамир Ашӯрович Аминов 4 январи соли 1946 дар деҳаи Турушбоғ, ноҳияи Ҳисор ба дунё омадааст. Хатмкардаи курси яксолаи муаллимтайёркуни дар ноҳияи Ҳисор (1962-1963), муаллими мактаби 8-солаи № 23-и ноҳияи Ҳисор (1963-1965), хатмкардаи Институти давлатии педагогии Тоҷикистон ба номи Т. Г. Шевченко (1965-1969), муаллими мактаби № 3-и ноҳияи Ҳисор (1970-1971), ходими илми ИТИИП (1971-1972), методисти ИМТИ, ходими хурди илмӣ, ходими калон, мудирӣ лабораторияи забон ва адабиёт, котиби илмӣ, муовини директори ИТИИПТ (1975-2003), сардори идораи таҳсилоти умумии Вазорати маорифи Тоҷикистон (2003-2005), сардори бахши илми нахустин Маркази идораи Лоихаи ислоҳоти соҳаи маорифи Тоҷикистон (2006-2008), саркотиби илми Академияи таҳсилоти Тоҷикистон (аз 2008), муҳаррири маҷаллаи «Маорифи Тоҷикистон», нашриёти «Маориф».

Муаллифи беш аз 40 китоби дарсию дастури методӣ ва беш аз 350 мақолаи илмӣ методӣ, муаллифи китобҳои дарсии забони тоҷикӣ барои синфҳои 5, 6, 7, 8, 9 (1983-1996) дар ҳаммуаллифӣ ва китобҳои дарсии забони тоҷикӣ синфҳои 7, 8, 9 (10) ва 11 (озмоишӣ)-и амалкунанда. Забони тоҷикӣ барои синфи 9 (10), ки бар асоси сохтори нав ва мутобиқи барномаи нави тартибдодаш таълиф шудааст, беҳтарин китоб доништа шуда, соли 1995 сазовори ҷоиҳои Мавлавӣ гашт. Таҳти роҳбарии ӯ 2 нафар рисолаи номзадӣ дифоъ кардааст.

Осор:

- Тартиби гузарондани машқ аз «Забони тоҷикӣ» барои синфи 4-8 (1979);
- Методикаи таълими матнсозӣ дар дарсҳои забони тоҷикӣ (1995);
- Олим ва педагоги шинохта (1995);
- Таълими ҳуҷҷатҳои расмӣ дар мактаб (1992, 2007, 2011);
- Матн ва таълими он дар мактаб (2002);
- Луғати мухтасари мактабӣ (2002, 2008);
- Муҳаққиқи тавоно ва омӯзгори амиқандеш (2009);
- Луғати фразеологияи мактабӣ (2002, 2007);
- Дастури методӣ ба китоби синфи 7 (2008);
- Барномаи забони тоҷикӣ барои синфи 5-9 (1994);
- Барномаи забони тоҷикӣ (2001, 2002, 2006, дар ҳаммуаллифӣ - 2017);
- Барномаи забони давлатӣ (2004, дар ҳаммуаллифӣ - 2010);
- Стандарти фанни забони тоҷикӣ барои синфи 5-9 ва роҳнамо (дар ҳаммуаллифӣ, 2012, 2017);
- Барномаи забони тоҷикӣ барои шуъбаи дефектологияю педагогика ва психологияи томактабӣ (2003);
- Забони тоҷикӣ барои синфи 7 (2002, 2007, 2008, 2019, 2023);
- Китоби «Забони тоҷикӣ» барои синфи 8 (2007, 2012, 2018, 2023);
- Забони тоҷикӣ барои синфи 10 (2005, 2011, 2018, 2023);
- Забономӯзӣ – асоси рушди тафаккур (маҷ. мақ., 2010);
- Роҳнамои омӯзгор (барои синфҳои 7, 8, 10 дар ҳаммуаллифӣ – 2018).

ҚОНУНИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН «ДАР БОРАИ ТИҶОРАТИКУНОНИИ НАТИҶАҶОИ ФАЪОЛИЯТИ ИЛМӢ ВА ИЛМИЮ ТЕХНИКӢ»

*Бо қарори Маҷлиси намояндагони Маҷлиси
Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 12 октябри соли
2022, №867 қабул карда шуд.*

*Бо қарори Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии
Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 16 декабри соли 2022,
№339 ҷонибдорӣ карда шуд.*

Қонуни мазкур муносибатҳои ҷамъиятиро дар самти тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ танзим намуда, ба истифодаи самараноки натиҷаҳои фаъолияти мазкур дар раванди истеҳсолот равона шудааст.

БОБИ 1. МУҚАРРАРОТИ УМУМӢ

Моддаи 1. Мафҳумҳои асосӣ

Дар Қонуни мазкур мафҳумҳои асосии зерин истифода мешаванд:

1) **маркази тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ** - шахси ҳуқуқӣ, воҳиди сохторӣ ё алоҳидаи ташкилоти илмӣ, муассисаи таълимии таҳсилоти олии касбӣ ё ташкилоти дигари илмӣ ва муассисаи таълимӣ, ки тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникиро амалӣ менамоянд;

2) **натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ** - донишҳои нави бо усулу воситаҳои дахлдори илмӣ дар рафти иҷрои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ бадастовардашудае, ки дар ҳама гуна ҳомили иттилоотӣ сабт гардидаанд, инчунин, модел, амсила, намунаҳои нави маҳсулот, мавод ва моддаҳо;

3) **натиҷаҳои фаъолияти зеҳнӣ** - ихтироот, моделҳои муфид, намунаҳои саноатӣ, дастовардҳои селексионӣ, топологияи микросхемаҳои интегралӣ, маҳзани маълумот ва натиҷаҳои дигари фаъолияти зеҳнӣ, ки дар натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ ба даст оварда шудаанд;

4) **тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ** - фаъолият, ки ба истифодаи амалии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ, аз ҷумла, натиҷаҳои фаъолияти зеҳнӣ бо мақсади ба бозор баровардани молҳои нав ё такмилдодашуда, равандҳо ва хизматрасонӣ барои ба даст овардани фоида, равона шудааст;

5) **ширкати хизматрасон** - шахси ҳуқуқӣ, ки хизматрасонии машваратӣ, инжинирингӣ, сертификатонӣ, патентӣ ва хизматрасонии дигари барои тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ заруриро пешниҳод менамояд.

Моддаи 2. Қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ

Қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ ба Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон асос ёфта, аз Қонуни мазкур, дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин, санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, ки Тоҷикистон онҳоро эътироф кардааст, иборат мебошад.

Моддаи 3. Мақсади сиёсати давлатӣ оид ба тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ

Мақсади сиёсати давлатӣ оид ба тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ иборат аст аз:

1) дар амал татбиқ намудани натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ, ҷорӣ намудани молҳои нав ё такмилдодашуда, равандҳо ва хизматрасониҳо барои ба даст овардани фоида;

2) саноатикунонии босуръати кишвар ва афзоиши истеҳсоли молҳои нави ватанӣ;

3) рушди робитаи илм бо амалия тавассути ҳавасмандгардонии тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ;

4) муътадилгардонии шароити субъектҳои самти тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ;

5) рушди ҳамкории давлат бо бахши хусусӣ ва афзун намудани маблағгузории соҳаи илм аз ҳисоби маблағҳои ғайрибуҷетӣ ва сарчашмаҳои дигари маблағгузорӣ, ки қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон манъ накардааст.

Моддаи 4. Принципҳои сиёсати давлатӣ дар самти тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ

Сиёсати давлатӣ дар самти тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ ба принципҳои зерин асос меёбад:

- 1) ҳамгироии илм ва истеҳсолот дар раванди тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ;
- 2) афзалиятнокии ҷалби бахши хусусӣ дар раванди тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ;
- 3) шаффофият дар ҳамкории иштирокчиёни раванди тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ;
- 4) кафолатнокии ҳуқуқ ва манфиатҳои шахсони дар раванди тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ ширкаткунанда;
- 5) ошкорбаёнӣ дар раванди тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ;
- 6) адолатнокӣ дар раванди баргузории озмунҳои тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ;
- 7) рақобатпазирии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ дар бозор.

БОБИ 2. ИДОРАКУНИИ ДАВЛАТӢ ДАР САМТИ ТИҶОРАТИКУНОНИИ НАТИҶАҲОИ ФАЪОЛИЯТИ ИЛМӢ ВА ИЛМИЮ ТЕХНИКӢ

Моддаи 5. Салоҳияти Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ

Ба салоҳияти Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ дохил мешаванд:

- 1) тасдиқи концепсия, стратегия ва барномаҳои самти тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ;
- 2) муайян намудани мақоми ваколатдори давлатӣ дар самти тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ;
- 3) муайян намудани чораҳои дастгирии давлатии субъектҳои самти тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ;
- 4) амалӣ намудани салоҳияти дигари пешбининамудаи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Моддаи 6. Ваколатҳои мақоми ваколатдори давлатӣ дар самти тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ

Ба ваколатҳои мақоми ваколатдори давлатӣ дар самти тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ (минбаъд - мақоми ваколатдори давлатӣ) дохил мешаванд:

- 1) татбиқи сиёсати давлатӣ дар самти тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ;
- 2) ҳамоҳангсозии байнисоҳавӣ дар самти тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ;
- 3) банақшагирӣ ва амалисозии тадбирҳо оид ба ҳавасмандгардони тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ;
- 4) мониторинги амалишавии барномаҳои дастгирии тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ;
- 5) ҷойгирони иттилооти таҳлили ҷамъбастшуда оид ба тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ дар шакли кушодаи дастрас дар интернет-захираҳои мақоми ваколатдори давлатӣ ва дар нашрияҳои даврӣ, ба истиснои маълумоти мансуб ба сирри давлатӣ, хизматӣ ё тиҷоратӣ;
- 6) таъминоти методологӣ самти тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ;
- 7) амалӣ намудани ваколатҳои дигари пешбининамудаи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Моддаи 7. Ваколатҳои мақомоти ваколатдори соҳавӣ дар самти тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ

Мақомоти ваколатдори соҳавӣ дар самти тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ дорои ваколатҳои зерин мебошанд:

1) таъмини иҷрои барномаҳои дастгирии тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ дар самти дахлдор аз ҳисоби буҷети давлатӣ ва сарчашмаҳои дигари маблағгузорӣ, ки қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон манъ накардааст;

2) пешниҳоди иттилоот оид ба самаранокӣ ва амалисозии тадбирҳо оид ба тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ дар самти дахлдор;

3) таъминоти методологӣ тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ дар самти дахлдор;

4) банақшагирӣ, амалисозии тадбирҳо оид ба ҳавасмандгардони тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ дар самти дахлдор;

5) иштирок дар амалисозии барнома оид ба тайёркуни, бозомӯзӣ ва тақмили ихтисос дар самти тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ дар самти дахлдор;

6) мониторинги амалишавии барномаи дастгирии тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ дар самти дахлдор;

7) амалӣ намудани ваколатҳои дигари пешбининамудаи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Моддаи 8. Ваколатҳои мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ дар самти тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ

Мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ дар самти тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ дорои ваколатҳои зерин мебошанд:

1) мусоидат ба ҷалби грантҳо ва сармоягузори бахши хусусӣ барои маблағгузори лоиҳаҳои тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ ва иштирок дар маблағгузори онҳо;

2) амалисозии тадбирҳо оид ба таъмини ҳамкориҳои бахши хусусӣ бо субъектҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ бо мақсади таъсиси истеҳсолоти муштарак;

3) таъсисдиҳӣ ва иштирок дар ташаккулёбии сармояи оинномавии шахсони ҳуқуқӣ, ки фаъолияти онҳо ба тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ нигаронида шудааст;

4) иштирок дар таъминоти методологӣ самти тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ;

5) иштирок дар мониторинги амалишавии барномаи дастгирии тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ дар самти дахлдор;

6) амалӣ намудани ваколатҳои дигари пешбининамудаи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Моддаи 9. Мониторинги тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ

Мониторинги тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ аз ҷониби мақоми ваколатдори давлатӣ, мақомоти ваколатдори соҳавӣ ва мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ бо мақсадҳои зерин гузаронда мешавад:

1) арзёбии самаранокии ҳароҷот барои амалисозии барномаи мусоидат ба тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ;

2) арзёбии ноил шудан ба нишондиҳандаҳои мақсаднок ва индикаторҳои амалисозии барномаи мусоидат ба тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ;

3) арзёбии самаранокии иҷтимоӣ ва иқтисодӣ аз амалисозии барномаи мусоидат ба тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ;

4) муайянкунии вазифаҳои рушд ва тақмили барномаи мусоидат ба тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ.

БОБИ 3. СУБЪЕКТ ВА ВОСИТАҲОИ САМТИ ТИҶОРАТИКУНОНИИ НАТИҶАҲОИ ФАЪОЛИЯТИ ИЛМӢ ВА ИЛМИЮ ТЕХНИКӢ

Моддаи 10. Субъектҳои самти тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ

Субъектҳои самти тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ инҳо мебошанд:

1) муассисаҳои таълимии таҳсилоти олии касбӣ ва ташкилотҳои илмӣ хориҷӣ, ки мутобиқи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон аккредитатсия шудаанд;

2) муассисаҳои таълимии таҳсилоти олии касбӣ ва ташкилотҳои илмӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон;

3) марказҳои тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ;

4) ширкатҳои хизматрасон;

- 5) паркҳои технологӣ;
- 6) шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ, ки сармоягузориҳо дар самти тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ амалӣ менамоянд.

Моддаи 11. Воситаҳои самти тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ

Ҳуқуқҳои шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ дар самти тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ тавассути воситаҳои зерин амалӣ карда мешаванд:

- 1) бастанӣ шартномаи гузашт кардани ҳуқуқҳои истисноӣ ба натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ;
- 2) таъсиси ширкатҳои хизматрасон;
- 3) қорӣ намудани натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ дар истеҳсолоти шахсӣ.

БОБИ 4. ТАДБИРҲОИ ДАВЛАТИИ ҲАВАСМАНДГАРДОНӢ ВА ДАСТГИРИИ ТИҶОРАТИКУНОНИИ НАТИҶАҲОИ ФАӢОЛИЯТИ ИЛМӢ ВА ИЛМИЮ ТЕХНИКӢ

Моддаи 12. Тадбирҳои давлатии ҳавасмандгардонӣ ва дастгирии тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ

Ба тадбирҳои давлатии ҳавасмандгардонӣ ва дастгирӣ, ки ба субъектҳои самти тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ пешниҳод карда мешаванд, мансубанд:

- 1) ҷудо кардани грантҳо барои тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ аз ҳисоби буҷети давлатӣ ва сарчашмаҳои дигари маблағгузорӣ, ки қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон манъ накардааст;
- 2) мусоидат ба ташкили истеҳсолоте, ки истеҳсоли маҳсулоти баландсифати технологӣ ва технологияҳои навро дар асоси ҳамкории давлат ва бахши хусусӣ амалӣ мекунанд;
- 3) ташкили барномаҳои тақмили ихтисос ва бозомӯзӣ барои субъектҳои самти тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ;
- 4) тадбирҳои дигари ҳавасмандгардонӣ, ки аз ҷониби мақоми ваколатдори давлатӣ, мақомоти ваколатдори соҳавӣ ва мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ муайян карда мешаванд.

Моддаи 13. Маблағгузориҳои тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ

1. Маблағгузориҳои тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ аз ҳисоби маблағҳои буҷети давлатӣ ва сарчашмаҳои дигари маблағгузорӣ, ки қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон манъ накардааст, амалӣ карда мешавад.

2. Грант барои тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ, ки аз буҷети давлатӣ маблағгузорӣ карда мешавад, ба субъекти аккредитатсияшудаи фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ ва субъектҳои дигар бо тартиби пешбинишудаи қоидаҳои маблағгузориҳои заминавӣ ва барномавии мақсадноки фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ, инчунин, маблағгузориҳои грантии фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ ва тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ пешниҳод карда мешавад.

3. Грант барои тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ, ки аз маблағҳои ғайрибуҷетӣ ва сарчашмаҳои дигари маблағгузорӣ, ки қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон манъ накардааст, маблағгузорӣ мешавад, ба субъектҳои самти тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ бо тартиби аз ҷониби ин шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ маблағгузорикунандаи тиҷоратикунонии фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ муайяншуда пешниҳод мегардад.

БОБИ 5. ҲУҚУҚҲОИ СУБЪЕКТҲОИ САМТИ ТИҶОРАТИКУНОНИИ НАТИҶАҲОИ ФАӢОЛИЯТИ ИЛМӢ ВА ИЛМИЮ ТЕХНИКӢ

Моддаи 14. Ҳуқуқҳои субъектҳои самти тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ

1. Субъектҳои самти тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ ҳуқуқ доранд:

- 1) лоиҳаҳои илмӣ ва илмию техникиро барои тиҷоратикунонӣ пешниҳод намоянд;
- 2) дар раванди тиҷоратикунонӣ бо ҳамдигар дар асоси шартнома ҳамкорӣ намоянд;
- 3) ба натиҷаҳои фаъолияти зеҳнӣ, инчунин, даромад аз фаъолияти ширкатҳои хизматрасон ҳуқуқҳои молумулкӣ дошта бошанд.

2. Муассисаҳои таълимии таҳсилоти олии касбӣ ва ташкилотҳои илмӣ, новобаста ба шакли ташкили ҳуқуқӣ онҳо, ҳуқуқ доранд:

- 1) мустақилона аз ҳуқуқҳои истисноии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ истифода намоянд;

2) дар асоси шартномаи гузашт кардани ҳуқуқи истисноӣ ба натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техники ҳуқуқи истисноиро ба ҷониби дигар бегона кунанд;

3) ҳуқуқи истисноӣ ба натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техниро ба гарав гузоранд;

4) ҳуқуқи истисноӣ ба натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техниро ба сифати саҳм ба сармояи оинномавӣ ворид намоянд;

5) ҳуқуқи истисноӣ ба натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техниро бо таври дигар ихтиёрдорӣ намоянд;

6) бо мақсади тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техники шахсони дигари воқеӣ ва ҳуқуқиро ба сифати муассисони ширкатҳои хизматрасони таъсисдодашаванда ҷалб намоянд;

7) ҳангоми барҳам додани ширкатҳои хизматрасон ҳуқуқҳои истисноӣ ба натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техниро, ки ба сифати саҳм ба сармояи оинномавӣ ворид намудаанд, ихтиёрдорӣ намоянд.

3. Тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техники дар баробари фаъолияти таълимӣ ва илмӣ барои муассисаҳои таълимии таҳсилоти олии касбӣ ва ташкилотҳои илмӣ самти афзалиятноки фаъолият мебошад.

Моддаи 15. Ҳуқуқҳои истисноӣ ба натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техники

1. Субъектҳои самти тиҷоратикунонии фаъолияти илмӣ ва илмию техники дар ҳамкорӣ бо бахши хусусӣ ҳуқуқҳои истисноӣ ба натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техники дар доираи иҷрои корҳои илмию тадқиқотӣ ва таҷрибавию конструктории бадастовардари метавонанд яқҳо истифода намоянд, агар тартиби дигаре дар шартномаи байни онҳо пешбинӣ нашуда бошад.

2. Дар мавриди дар шартномаи байни субъектҳои самти тиҷоратикунонии фаъолияти илмӣ ва илмию техники ва бахши хусусӣ пешбинӣ шудани ҳолати ба субъекти самти тиҷоратикунонии фаъолияти илмӣ ва илмию техники мансуб будани ҳуқуқҳои истисноӣ ба натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техники, бахши хусусӣ ҳуқуқи истифодаи ҳуқуқҳои истисноӣ ба натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техниро дар истеҳсолоти шахсӣ соҳиб мегардад.

БОБИ 6. МАРКАЗҲОИ ТИҶОРАТИКУНОНИИ НАТИҶАҲОИ ФАЪОЛИЯТИ ИЛМӢ ВА ИЛМИЮ ТЕХНИКӢ

Моддаи 16. Мақсади марказҳои тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техники

Мақсади марказҳои тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техники расондани маҷмуи хизматрасонӣ оид ба тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техники, аз ҷумла, ҷустуҷӯ ва арзёбии технологияҳо барои тиҷоратикунонӣ, тадқиқоти маркетингӣ, пешниҳоди хизматрасонии машваратӣ оид ба ҷимояи ҳуқуқҳои моликияти зеҳнӣ, ташкили ҳамкориҳои субъектҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техники, бахши хусусӣ ва бастанӣ шартномаҳои тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техники мебошад.

Моддаи 17. Фаъолияти марказҳои тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техники

1. Фаъолияти марказҳои тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техники аз ҷисоби маблағҳои муассисаҳои таълимии таҳсилоти олии касбӣ ва ташкилотҳои илмӣ дар доираи ҳаҷми маблағгузориҳои грантӣ, ки барои иҷрои корҳои илмию тадқиқотӣ ва таҷрибавию конструкторӣ ҷудо карда шудааст, таъмин мегардад.

2. Бо мақсади таъмини самаранокии фаъолияти марказҳои тиҷоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техники муассисаҳои таълимии таҳсилоти олии касбӣ ва ташкилотҳои илмӣ маблағҳои заруриро ба онҳо аз маблағҳои аз фурӯши моликияти зеҳнӣ дар асоси шартномаҳои басташуда бадастоварда равона мекунад.

БОБИ 7. МУҚАРРАРОТИ ХОТИМАВИ

Моддаи 18. Ҷавобгарӣ барои риоя накардани талаботи Қонуни мазкур

Шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ барои риоя накардани талаботи Қонуни мазкур бо тартиби муқаррарнамудаи қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҷавобгарӣ кашида мешаванд.

Моддаи 19. Тартиби мавриди амал қарор додани Қонуни мазкур

Қонуни мазкур пас аз интишори расмӣ мавриди амал қарор дода шавад.

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон
ш. Душанбе,
аз 24 декабри соли 2022, №1922

Эмомалӣ Раҳмон

ДАЪВАТ

ТАРҒИБИ ОБУНА

Муштариёни азиз!

Оё медонед?

Муҳтавои маҷаллаи «Маорифи Тоҷикистон» дархӯри фаъолияти тамоми муассисаҳои соҳаи илму маориф ва онҳоест, ки дар роҳбарӣ, касбият, усули кор дар таълим, тарбия, рушди истеъдод, тақмили ихтисос, таҳсилоти иловагӣ, назорати дохилимактабӣ, робита бо оила ва ҷомеа, иттиҳодияҳои методӣ ва дахҳо паҳлуҳои дигари илму маориф ба маслиҳат ниёз доранд, таҷрибаи худро муаррифӣ кардан мехоҳанд ва ҳадафашон як аст:

ШИНОХТАНИ МАҚОМИ МАОРИФ ЧУН ОМИЛИ АМНИЯТИ МИЛЛӢ

Вақте маҷаллаи моро ба даст гирифтед, ба саҳифаҳои он ҷиддӣ назар кардед, андеша, пешниҳод, таҳлил, фикри бикре дар робита ба муҳтавои он манзури алоқамандон гардондед, ҳатман интизор бошед:

- маорифи кишвар рушд мекунад;
- сифати таҳсилот боло меравад;
- сатҳи касбияти омӯзгор беҳтар мегардад;
- идеологияи миллӣ шакли комил мегирад;
- маърифати ҷомеа тақмил меёбад...

Пас, биштобед, то аз манфиатҳои маҳаллаи «Маорифи Тоҷикистон» баҳра баред. Обуна шудан ба маҷалла шарти муҳимми расидан ба ҳадафҳост.

Нархи солонаи обуна барои соли 2025 дар идора (ё тариқи суратҳисоб) 200 сомонӣ бо назардошти хизматрасониҳои почта.

«Маорифи Тоҷикистон» аз шумо ва барои шумост!

